

Programverksamhet i Kriminalvården

Inledning

I syfte att hindra återfall i brott bedriver Kriminalvården ett antal brotts- eller missbruksrelaterade behandlingsprogram. De flesta av bedrivs både i anstalt och inom frivården.

Kriminalvårdens målsättning är att enbart bedriva sådana program som i forskning har visat sig minska återfall i brott, s.k. evidensbaserade program. Det innebär att programmet ska ha undersökts av forskare med god forskningsmetodik och ha befunnits ha brottsreducerande effekt. För att kvalitetssäkra programmen prövas och granskas varje nytt program av en s.k. ackrediteringspanel. För närvarande bedrivs följande 13 ackrediterade program.

Allmän kriminalitet

- Brotts-Brytet
- One-to-One
- ETS – Enhanced Thinking Skills

Motivation

- BSF – Beteende-Samtal-Förändring
- VINN

Missbruk

- Våga välja
- PRISM – Programme for Reducing Individual Substance Misuse
- 12-stepsprogrammet
- Prime for Life
- Återfallspreventionsprogrammet

Våld

- IDAP – Integrated Domestic Abuse Programme
- VPP – Våldspreventivt program

Sexualbrott

- ROS – Relation och Samlevnad

I denna promemoria ges först en kort beskrivning av hur ackrediteringen av brotts- och missbruksrelaterade program går till. Därefter följer en genomgång av de ackrediterade programmen.

Ackreditering¹

Varje nytt brotts- eller missbruksrelaterat behandlingsprogram inom Kriminalvården granskas av en s.k. ackrediteringspanel, som består av medlemmar i Kriminalvårdens vetenskapliga råd och representanter för Kriminalvården som har expertkunskaper från kriminalvårdsområdet. Vid behov kan även vetenskaplig expertis som inte ingår i det vetenskapliga rådet tillkallas.

För att ett program ska bli ackrediterat krävs att följande tio kriterier är uppfyllda

- Det finns en tydlig modell som förklarar hur programmet avser att åstadkomma relevanta förändringar hos klienterna.
- Det anges klart vilka klienter programmet är avsett för och vilka urvalsmetoder som ska användas för att välja ut dessa klienter.
- Programmet är som helhet inriktat mot ett flertal av de dynamiska faktorer som sammanhänger med kriminellt beteende, som t.ex. antisociala attityder och känslor, ogynnsamma sociala relationer eller alkohol- eller drogberoende.
- Det finns stöd för att de metoder som används kan förväntas ha effekt på de dynamiska riskfaktorer som programmet inriktas mot.

¹ Informationen i avsnittet är hämtad från skriften Ackreditering av Brotts- och Missbruksrelaterade program i svensk kriminalvård, Kriminalvården, 2007.

- Programmet främjar inläring av färdigheter som kommer att göra det lättare för deltagarna att undvika kriminalitet och främja att de ägnar sig åt lagliga aktiviteter.
- Omfattningen av insatserna är kopplad till programdeltagarnas behov, varvid olika komponenter ska introduceras i en ordning så att de kompletterar varandra.
- Programmet är strukturerat så att deltagarnas engagemang maximeras och så att deras motivation fortlöpande upprätthålls.
- Det finns en tydlig koppling mellan programmet och den samlade verkställighetsplaneringen, såväl under fängelseverkställigheten som i samband med kriminalvård i frihet.
- Det finns system för att säkerställa att program- och behandlingsintegriteten upprätthålls och att avvikelser från uppsatt standard rättas till.
- Det finns rutiner för utvärdering av programmets effektivitet.

För varje nu angivet kriterium tar ackrediteringspanelen ställning till om villkoren är fullständigt uppfyllda, delvis uppfyllda eller inte uppfyllda. Programmet får två poäng för varje kriterium som är helt uppfyllt och en poäng för varje kriterium som är delvis uppfyllt.

För att bli ackrediterat måste programmet uppnå minst 17 poäng av 20 möjliga. Dessutom måste vissa kriterier ha uppnått två poäng och andra en poäng.

Program som har uppnått minst en poäng på varje kriterium och totalt minst cirka 15 poäng kan ackrediteras med villkor. Panelen anger då specifika förändringar som medför att programmet kan uppnå ackreditering inom ett år, då det prövas på nytt. Under den tid som programmet är ackrediterat med villkor får det användas på samma sätt som ett ackrediterat program.

Ett program som uppnår minst tio poäng kan bedömas som utvecklingsbart men ej ackrediterat. Det innebär att programmet kan utvecklas till ackrediterat om det genomgår ett omfattande utvecklingsarbete enligt vad ackrediteringspanelen rekommenderar. Ett sådant program bör inte spridas förrän justeringarna har skett.

Slutligen kan ackrediteringspanelen bedöma att programmet inte är värt att satsa vidare på över huvud taget. Det utvecklas i så fall inte vidare.

Program inriktade mot allmän kriminalitet

Tre av de av Kriminalvården ackrediterade behandlingsprogrammen Brootts-Brytet, One-to-One och ETS inriktas på allmän kriminalitet utan särskilt sikte på brottslighetens art.

Brootts-Brytet

Brootts-Brytet är ett broottsrelaterat behandlingsprogram med inriktning på allmän kriminalitet, där man utgår från och arbetar med varje deltagares specifika broottsproblematik. Det är utarbetat av svensk kriminalvård och började användas 1994.

Programmet riktar sig till personer som ser sin kriminalitet som ett problem om önskar bli broottsfria. Det kan bedrivas både i anstalt och i frivård.

Programmet omfattar normalt 25 tvåtimmars gruppssessioner två till tre gånger i veckan och minst tre enskilda möten om en timme. Under programmet arbetar deltagarna med frågor som rör självkontroll, problemlösning, kriminogena beteendemönster, prokriminellt tänkande och konfliktlösning.

Hinder för deltagande i programmet kan vara aktivt gravt missbruk, psykisk ohälsa eller olämplig gruppkonstellation.

Under 2011 påbörjades Brootts-Brytet av 233 personer i anstalt och 15 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 169 personer i anstalt och 13 personer i frivård.²

Brootts-Brytet utvärderades 2009, då det undersöktes i vilken utsträckning de som deltog i programmet under åren 2003–2006 hade återfallit i brott.³ När man kontrollerade olika påverkansfaktorer, som t.ex. deltagarnas ålder, kön, tidigare brottslighet och broottsprofil, fanns det inte några säkerställda skillnader i återfall i något brott mellan vare sig dem som påbörjat eller dem som fullföljt Brootts-Brytet och den kontrollgrupp som användes som jämförelse. Slutsatsen blev därmed att Brootts-Brytet under de aktuella åren inte tycks ha haft önskad effekt på återfallsrisk.

² Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

³ Behandlingsprogrammet Brootts-Brytet – Utvärdering av återfall i ny brottslighet för programdeltagare för åren 2003–2006, Kriminalvården, 2009.

One-to-One

One-to-One är ett allmänt kriminalitetsprogram som bedrivs genom individuella samtal mellan programledare och klient i syfte att minska återfall i brott. Det kommer ursprungligen från England och ackrediterades i Sverige 2003.

Programmet omfattar 20 möten en till två gånger per vecka. Det kan bedrivas både i anstalt och i frivård. Programmet syftar till att ge deltagaren kunskaper och färdigheter genom övning. Kärnområdena är problemlösning, attityder och värderingar, kognitioner, sociala färdigheter och självkontroll. Under hela programmet används en samtalsmetodik kallad Motiverande samtal, vilket syftar till att öka deltagarens motivation till förändring och vilja att lära.

Under 2011 påbörjades One-to-One av 238 personer i anstalt och 263 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 159 personer i anstalt och 167 personer i frivård.⁴

One-to-One utvärderades 2009, då det undersöktes i vilken utsträckning de som deltog i programmet under åren 2003–2006 hade återfallit i brott.⁵ När man kontrollerade olika påverkansfaktorer, som t.ex. deltagarnas ålder, kön, tidigare brottslighet och brottsprofil, fanns det inte några säkerställda skillnader i återfall i något brott mellan dem som påbörjat One-to-One och den kontrollgrupp som användes som jämförelse. För dem som fullföljt One-to-One fanns dock riskminskning på 25 procent jämfört med kontrollgruppen. De som avbröt behandlingen i förtid, vilket var hälften av dem som påbörjade programmet, hade däremot en ökad återfallsrisk med 28 procent. Det kunde konstateras att de personer som fullföljde programmet var äldre, mindre brottsbelastade, oftare hade vistats på behandlingsavdelning och hade genomgått programmet med en mer erfaren programledare.

ETS – Enhanced Thinking Skills

ETS är ett allmänt kriminalitetsprogram som vänder sig till personer med ett kriminellt beteende och som kan bedrivas både i anstalt och i frivård. Det kommer ursprungligen från England och kom till Sverige 2004.

⁴ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

⁵ Behandlingsprogrammet One to One Utvärdering av återfall i ny brottslighet för programdeltagare för åren 2003–2006, Kriminalvården, 2009.

Programmet bedrivs i grupp med sex till åtta deltagare. Det omfattar 21 sessioner två till tre gånger per vecka, sammanlagt 53 timmar, och tre enskilda möten. Programmet är uppbyggt i sex block; problemlösning, sociala färdigheter, kreativt tänkande, effektivt tänkande, självkontroll och perspektivtagande. Det bedrivs genom övningar, rollspel och uppgifter att lösa på egen hand. Hinder för deltagande i programmet kan vara aktivt gravt missbruk, psykisk ohälsa eller olämplig gruppkonstellation.

Under 2011 påbörjades ETS av 579 personer i anstalt och 76 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 435 personer i anstalt och 45 personer i frivård.⁶

Motivationshöjande program

Programmen BSF och VINN syftar till att motivera deltagarna till att förändra sin livssituation.

BSF – Beteende-Samtal-Förändring

BSF är ett motivationsprogram som vänder sig till personer som har vilja till eller intresse av förändring men som ännu inte har fattat något beslut. Det började användas av Kriminalvården 2002 och ackrediterades 2006.

Programmet syftar främst till att öka motivationen till förändring och kan erbjudas som enskild insats eller för att leda till fortsatt programverksamhet eller andra insatser för att förhindra återfall i brott. Det kan bedrivas både i anstalt och i frivård.

Programmet bygger på kommunikationsmodellen Motiverande samtal och omfattar sex möten under ca fem veckors tid. Vid mötena diskuteras bl.a. klientens vilja, tilltro och beredskap till förändring, eventuell ambivalens, värderingar i förhållande till nuvarande situation, nätverk, egna resurser till förändring samt framtidsplaner.

Under 2011 påbörjades BSF av 1 744 personer i anstalt och 995 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 1 552 personer i anstalt och 865 personer i frivård.⁷

⁶ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

⁷ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

VINN

VINN är ett motivationsprogram för kvinnor som genomförs i samtalsgrupper. Programmet kommer ursprungligen från Norge.

Syftet med programmet är att deltagarna ska bli bättre på att göra val som ger bättre livskvalitet samt att ge ökade kunskaper om förhållandet mellan drogmissbruk, våld och kriminalitet. Det kan handla om att vinna över sitt missbruk eller sin kriminalitet, få ett bättre förhållande till sina barn, sätta gränser eller att få kunskap om hur man tar sig ur ett destruktivt eller våldsamt förhållande till en man. Programmet kan bedrivas både i anstalt och i frivård.

Programmet bygger på kommunikationsmodellen Motiverande samtal men även på kognitiv teori. Det omfattar två till tre träffar i veckan under 12–16 veckor. Vid mötena diskuteras bl.a. identitet och självbild, öppenhet och kommunikation, förändring och val, missbruk och beroende, gränssättning, våld, barn samt nätverk och relationer.

Under 2011 påbörjades VINN av 91 personer i anstalt och 8 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 85 personer i anstalt och 9 personer i frivård.⁸

Program inriktade mot missbruk

Flera av Kriminalvårdens behandlingsprogram är inriktade mot missbruk av alkohol eller andra beroendeframkallande medel.

Våga Välja

Våga Välja är ett behandlingsprogram som utgår från att vi genom att ändra våra tankar aktivt kan styra våra handlingar och som syftar till att förhindra återfall i missbruk genom att medvetandegöra tankestrukturer och högrisksituationer. Programmet är utarbetat av den kanadensiska kriminalvården och började användas i Sverige 2001.

Programmet riktar sig i första hand till manliga drogmissbrukare som är i slutet av sin verkställighet av fängelsestraff i anstalt och som är intagna på behandlingsavdelningar. Det bedrivs dock också på ett par kvinnoanstalter. En grundförutsättning för medverkan är

⁸ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

att deltagaren uppfattar missbruket som ett problem och är beredd att aktivt arbeta med sin problematik med målsättningen att minska eller helt sluta med droger.

Programmet bedrivs i grupp. Det omfattar normalt 25 grupp-sessioner om två och en halv timme samt tre enskilda möten om en timma. Innehållet består av nio delar: Introduktion, Alkohol- och drogkunskap, Självhävdelseträning, Social färdighetsträning, Droger och arbete, Fritid och livsstil, Planering av framtiden, Återfallsprevention samt Repetition och avslutning.

Under 2011 har en ny och kraftigt omarbetad version av Våga Välja (Kanadensiskt original, NSAP) successivt ersatt den tidigare versionen (Kanadensiskt original OSAPP). Målgruppen för programmet är klienter i början av sin verkställighet i anstalt som har ett missbruk/beroende av droger och/eller alkohol som är kopplat till kriminalitet. Programmet är uppdelat i flera olika delar.

Under 2011 påbörjades Våga Välja, sammanräknat för båda versionerna, av 333 personer i anstalt. Samma år fullföljdes programmet av 233 personer.⁹

Våga Välja (den tidigare versionen OSAPP) utvärderades 2008, då det undersöktes i vilken utsträckning de som deltog i programmet under åren 2002-2006 hade återfallit i brott.¹⁰ När man kontrollerade olika påverkansfaktorer, som t.ex. deltagarnas ålder, kön, tidigare brottslighet och brottsprofil, fann man att de som hade fullföljt Våga Välja uppvisade 14 procents minskad risk att återfalla i något brott jämfört med den kontrollgrupp som användes som jämförelse.

PRISM – Programme for Reducing Individual Substance Misuse

PRISM är ett individuellt behandlingsprogram mot drogmissbruk som grundar sig på att deltagarna ska få en teoretisk förståelse för relationen mellan drogmissbruk och kriminalitet. Deltagarna görs medvetna om att ett återfall är en del i processen till drogfrihet och att det finns metoder för att hantera det. Programmet har utvecklats för den brittiska kriminalvården och började användas i Sverige 2003. Det används både i anstalt och i frivård. Programmet riktar sig i första hand till personer som har ett missbruk som hör samman med deras kriminalitet. Det omfattar 21 möten om sam-

⁹ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

¹⁰ Våga Välja Utvärdering av återfall för åren 2002-2006, Kriminalvården, 2008.

manlagt 32,5 timmar. Innehållet består kartläggning, färdighets-
träning och tillämpningar. I mötena arbetar man främst med problem-
lösning, återfallsprevention och självkontroll.

Under 2011 påbörjades PRISM av 205 personer i anstalt och 247
personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 154 personer i
anstalt och 135 personer i frivård.

12-stegsprogrammet

12-stegsprogrammet har sitt ursprung i Anonyma Alkoholister,
som startades i USA på 1930-talet. Programmet kallas ibland även
Minnesotamodellen. Det omfattar tolv steg som görs individuellt
med stöd av en s.k. sponsor, någon som själv har genomgått
processen.

Målet är att medvetandegöra deltagarna om sitt handlings-
mönster och drivkrafterna bakom det för att successivt kunna göra
en beteendeförändring. Programmet syftar till en förändring som
är stark nog för att slippa använda alkohol eller droger oavsett vad
som händer i livet. Beroendet klassas som en sjukdom och det
personliga ansvaret för att tillfriskna betonas. Programmet är andligt
orienterat men kräver inte att man är eller blir troende. Det riktar sig
till dömda som missbrukar alkohol eller narkotika och används i
första hand på särskilda behandlingsavdelningar.

Programmet bedrivs i tre faser; Introduktion (ca 70 timmar),
Grundbehandling (ca 200 timmar, tre dagar i veckan) samt För-
längd behandling (ca 400 timmar varav 40 individuellt).

Programmet bedrivs i anstalt. Under 2011 påbörjades introduk-
tionen av 1 186 personer, grundbehandlingen av 712 personer och
förlängd behandling av 156 personer. Samma år fullföljdes
introduktionen av 850 personer, grundbehandlingen av 425 personer
och förlängd behandling av 119 personer.¹¹

12-stegsprogrammet utvärderades 2009 (dvs. innan den ovan
beskrivna fasindelningen infördes). Det undersöktes i vilken
utsträckning de som deltog i programmet under åren 2003–2006
hade återfallit i brott.¹² Undersökningen utvisade att den grupp
som påbörjat programmet hade en återfallsfrekvens på 46 procent,
medan den kontrollgrupp som användes som jämförelse och som

¹¹ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

¹² 12-stegsprogram i Kriminalvården Utvärdering av återfall i ny brottslighet för program-
deltagare för åren 2003–2006, Kriminalvården 2009.

inte genomgått något behandlingsprogram hade en återfallsfrekvens på 49 procent. Hos dem som fullföljt hela programmet var återfallsfrekvensen 42 procent, medan 49 procent av dem som avbrutit programmet återföll i brott. När man kontrollerade olika påverkansfaktorer, som t.ex. deltagarnas ålder, kön, tidigare brottslighet och brottsprofil, hade de som fullföljt 12-stegsprogrammet 16–17 procent reducerad risk att återfalla i brott jämfört med kontrollgruppen. De som avbröt behandlingen i förtid hade inte någon ökad återfallsrisk. Därmed drogs slutsatsen att det inte innebär någon förhöjd risk för återfall att påbörja och sedan avbryta en behandling enligt 12-stegsprogrammet.

Prime for Life

Prime for Life är ett behandlingsprogram vars mål är att öka deltagarens riskmedvetenhet om alkohol och andra droger. Syftet är att deltagaren inte ska återfalla i brott eller drabbas av andra problem pga. sitt alkohol- eller drogbruk. Programmet riktar till personer som gör högriskval av alkohol, dvs. som dricker alkohol på ett sådant sätt som enligt forskningen är förenad med förhöjd risk eller som använder narkotika. Det gäller särskilt personer som har dömts för alkohol- eller drogrelaterad brottslighet.

Programmet bedrivs i grupp. Det omfattar fyra till sex gruppträffar om totalt 15–20 timmar. I programmet ges deltagaren tillfälle att reflektera över sina egna mål och värderingar, lära sig om forskningsbaserad kunskap om alkohol och droger, undersöka sin egen biologiska risknivå för att utveckla beroende, bedöma vart hans eller hennes val hittills har lett samt fundera på sina val när det gäller alkohol m.m. för att undvika problem i framtiden.

Under 2011 påbörjades Prime for life av 902 personer i anstalt och 1 939 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 849 personer i anstalt och 1 771 personer i frivård.¹³

Återfallspreventionsprogrammet

Återfallspreventionsprogrammet är individuellt korttidsprogram som riktar sig mot drogmissbruk och som i första hand ska användas som förstärkare för klienter som har genomgått behandling för miss-

¹³ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

bruk. Det syftar till att stärka viljan till genomförandet av en förändring och bygger på uppfattningen att vägen mot ett drogfritt liv går via inläring av nya färdigheter, där återfall ses som en del av inlärningsprocessen.

Programmet omfattar åtta möten á 90 minuter. Det består av åtta teman; Beroende och postakut abstinens, Högrisksituationer, För- och nackdelar med droger, Social färdighetsträning, Nödplan och livsstilsbalans, Nätverk samt Handlingsplan.

Under 2011 påbörjades Återfallspreventionsprogrammet av 416 personer i anstalt och 419 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 346 personer i anstalt och 301 personer i frivård.¹⁴

Program inriktade mot våld

Programmen IDAP och VPP riktar sig till personer som är dömda för våldsbrott.

IDAP – Integrated Domestic Abuse Programme

IDAP är ett behandlingsprogram för män som har använt hot, våld eller annat kontrollerande beteende mot sin kvinnliga partner eller f.d. partner. Det har utvecklats i samarbete med kriminalvården i England och Wales samt började användas i Sverige 2004. Det ackrediterades 2006.

IDAP omfattar 27 gruppträffar om ca två timmar vardera, som följs upp med enskilda återfallsförebyggande insatser. Gruppsessionerna är uppdelade i nio teman; Icke-våld, Icke hotfullt beteende, Respekt, Stöd och tillit, Ärlighet och ansvarstagande, Sexuell respekt, Partnerskap, Ansvarsfullt föräldraskap samt Förhandling och rättvisa.

Programmet erbjuder även en kontakt för de kvinnor som utsatts för våld, s.k. partnerkontakt, som löper parallellt med männens behandling. Arbetet med kvinnorna bedrivs främst för att öka säkerheten för kvinnan och eventuella barn. Det skapas en realistisk säkerhetsplan för kvinnan, samtidigt som man försöker ge henne en bild av vad IDAP kan förväntas innebära för mannen.

Under 2011 påbörjades IDAP av 206 personer i anstalt och 332 personer i frivård. Samma år fullföljdes programmet av 115 personer i anstalt och 220 personer i frivård.¹⁵

¹⁴ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

VPP – Våldspreventivt program

VPP är ett behandlingsprogram som syftar till att hjälpa intagna i anstalt som begått våldsbrott att bättre klara av sin situation och att inte använda våld eller återfalla i nya brott. Programmet har utvecklats av den kanadensiska kriminalvården i slutet av 1990-talet, men det har under senare år genomgått omfattande förändringar som bl.a. innebär att det kan bedrivas olika omfattning beroende på målgruppens behov. Målgruppen är intagna som begått våldsbrott, inklusive mord, och bedöms ha hög risk för återfall i brott.

Programmet bedrivs i grupp. Gruppträffarna består av presentationer och övningar. Hemuppgifter förekommer. Programmet omfattar tio moduler; Att förändras, Att bli medveten om sitt våldsbeteende och hur det uppstår, Hantering av ilska och känslor, Problemlösning, Sociala attityder, Positiva relationer, Konfliktlösning, Positiv livsstil, Självkontroll samt Våldsprevention. Programmet finns i två versioner, en ”medelintensiv” version som omfattar 93 timmar i grupp samt 15 timmar individuellt och en ”högintensiv” version som omfattar 215 timmar och 20 timmar individuellt.

Under 2011 påbörjades VPP av 35 personer i anstalt och samma år fullföljdes programmet av 11 personer.¹⁶

Program inriktade mot sexualbrott

Kriminalvården bedriver ett program som är inriktat mot män dömda för sexualbrott ROS.

ROS – Relation och Samlevnad

ROS är ett behandlingsprogram för sexualbrottsdömda män. Utgångspunkten för programmet är att hitta de bästa metoderna för att förhindra återfall i brott och på det sättet minimera antalet nya brottsoffer. Det bygger på att varje deltagare ska få hjälp att bearbeta sina riskfaktorer för att återfalla i brott. Programmet kommer ursprungligen från Kanada och används inom den svenska kriminalvården sedan 2001.

¹⁵ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

¹⁶ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

Programmet är ackrediterat både för gruppverksamhet och för individuell verksamhet. Gruppversionen omfattar 56–60 gruppträffar om cirka tre timmar och enskilda samtal med psykolog en gång per vecka. Under frivårdspåföljd bedrivs programmet lågintensivt under ett halvt till ett år, en till två gånger per vecka och en och en halv till tre timmar per träff. Den individuella versionen omfattar 60 timmar.

Programmet är uppbyggt kring fem faktorer; Kognitiva förvrängningar, Relationer, intimitet och social förmåga, Empati och offermedvetenhet, Att hantera känslor samt Avvikande sexuella fantasier och sexuell upphetsning.

Under 2011 påbörjades ROS-grupp av 136 personer och ROS-individuellt av 70 personer i anstalt. Samma år fullföljdes gruppprogrammet av 108 personer och individprogrammet av 41 personer. I frivården påbörjade 40 personer ROS-grupp och 77 personer ROS-individuellt. Samma år fullföljde 22 personer gruppversionen och 70 den individuella versionen.¹⁷

¹⁷ Kriminalvårdens årsredovisning för 2011.

Yttrande till domstol i ett system
med villkorligt fängelse
– En rapport med anledning
av Påföljdsutredningens pågående
arbete

Rapport utarbetad av en arbetsgrupp inom
Kriminalvården

Inledning

Den 25 juni 2009 gav regeringen hovrättspresident Fredrik Wersäll i uppdrag att som särskild utredare göra en översyn av påföljdssystemet. En övergripande fråga för utredningen är att överväga om det bör införas ett system med villkorligt fängelse. Vid möte mellan Påföljdsutredningen och Kriminalvården den 21-22 september 2010 åtog sig Kriminalvården att bistå Påföljdsutredningen genom att tillsätta en arbetsgrupp som överväger hur förfarandet med yttranden till domstolen (personutredning) kan se ut i ett system med villkorligt fängelse.

Uppdrag

Påföljdsutredningen (Ju 2009:11) har i uppdrag att göra en översyn av påföljdssystemet. I uppdraget ingår bl.a. att ta ställning till införande av ett system med villkorligt fängelse.

Mot bakgrund av utredningens pågående arbete beslutade Kriminalvårdens dåvarande generaldirektör Lars Nyhlén den 3 januari 2011 att tillsätta en arbetsgrupp med uppdrag att

- överväga hur förfarandet med yttranden till domstolen (personutredning) kan se ut i ett system med villkorligt fängelse,
- överväga hur selekteringen kan ske inför huvudförhandlingen av vilka som behöver vård eller behandling och på vilken detaljnivå Kriminalvården i det skedet kan beskriva innehållet i lämplig vård,
- överväga vilka lämplighetsbedömningar som behöver göras för att fortsatt tillämpa samhällstjänst och för att använda intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) som en tilläggs sanktion till villkorligt fängelse. Även andra lämplighetsbedömningar, som t.ex. lämplighet för en sanktion som innebär någon form av kontroll- och övervakning, ska övervägas samt
- ta fram yttranden utifrån ett antal typfall.

Arbetsgruppens sammansättning

Arbetsgruppens sammansättning enligt generaldirektörens beslut den 3 januari 2011 är följande:

Regionchef Lennart Palmgren, region Väst (sammanställande)
 Chefsjurist Elisabeth Lager, HK/R
 Kriminalvårdschef Gunnar Wretling, VO Stockholm Frivård
 Kriminalvårdschef Anita Eriksson, VO Umeå
 Kriminalvårdsinspektör Thomas Karlsson, VO Malmö Frivård
 Verksamhetsutvecklare Mimmi Agnevald Haugen, HK/KS
 Verksamhetsutvecklare Ingrid Soläng, region Mitt
 Regionjurist Maria Sjunnesson, region Väst (sekreterare)

Arbetsgruppen har härefter kompletterats med följande deltagare som delvis deltagit i arbetsgruppens möten:
 Utredare Beat Axå, HK/Utvecklingsenheten
 Utredare Svante Engelbrektsson, HK/Utvecklingsenheten
 Utredare Lars Krantz, HK/Utvecklingsenheten
 Programexpert Helen Dahlquist, region Väst
 Verksamhetsutvecklare Elisabeth Kullman Gunnarsson, HK/R

I arbetsgruppen har även Linda Palmenäs, utredningssekreterare i Påföljdsutredningen, deltagit.

Slutredovisning

Enligt generaldirektörens ursprungliga beslut skulle uppdraget redovisas senast den 30 augusti 2011. Under arbetets gång har dock tiden för redovisning flyttats fram till mitten av september 2011.

Allmänt om uppdraget

Arbetsgruppens uppdrag är att, under Påföljdsutredningens pågående arbete med att se över nuvarande påföljdssystem, utreda konsekvenserna för Kriminalvårdens arbete med personutredningar vid ett införande av ett påföljdssystem med s.k. villkorligt fängelse. Utredningssekreterare Linda Palmenäs har fortlöpande delgett arbetsgruppen Påföljdsutredningens ställningstaganden i frågor av intresse för arbetsgruppens arbete.

Givet uppdrag omfattar, som ovan angetts, fyra deluppdrag.

Deluppdrag I – Kriminalvården har att överväga hur förfarandet med yttranden till domstolen (personutredning) kan se ut i ett system med villkorligt fängelse.

Deluppdrag II – Kriminalvården har att överväga hur selekteringen kan ske inför huvudförhandlingen av vilka som behöver vård eller behandling och på vilken detaljnivå Kriminalvården i det skedet kan beskriva innehållet i lämplig vård.

Deluppdrag III – Kriminalvården har att överväga vilka lämplighetsbedömningar som behöver göras för att fortsatt tillämpa samhällstjänst och för att använda intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) som en tilläggsstraff till villkorligt fängelse. Även andra lämplighetsbedömningar, som t.ex. lämplighet för en straff som innebär någon form av kontroll- och övervakning, ska övervägas.

Deluppdrag IV – Kriminalvården har att arbeta fram yttranden utifrån ett antal typfall.

Det har under arbetets gång visats att deluppdrag I-III har ett flertal beröringspunkter och att de med fördel analyseras och redovisas gemensamt. Deluppdrag IV har härefter utarbetats utifrån gjorda ställningstaganden i de övriga deluppdragen.

Allmänna utgångspunkter för arbetsgruppens arbete

Kriminalvården har i sitt arbete utgått från Påföljdsutredningens överväganden såvitt avser villkorligt fängelse. Villkorligt fängelse innebär att domstolen dömer till fängelse, men att verkställigheten av straffet villkoras i något avseende. I det system med villkorligt fängelse som Påföljdsutredningen överväger är det tänkt att det endast ska finnas två påföljder för vuxna lagöverträdare; böter och fängelse, där det under vissa förutsättningar kan beslutas att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Villkoren ska enligt utredningens förslag bestå i dels att den dömda ska avhålla sig från fortsatt brottslighet under en prövotid, dels att han eller hon ska fullgöra den tilläggsstraff som det villkorliga fängelsestraffet förenas med. Prövotiden ska enligt huvudregeln uppgå till två år. Avgörande för om det ska kunna beslutas att ett fängelsestraff ska vara villkorligt ska i första hand vara det utmätta straffets längd. Enligt

Påföljdsutredningens bedömning bör den ettårspresumtion som tillämpas enligt nuvarande praxis kunna användas som utgångspunkt för när det ska kunna beslutas att ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Villkorligt fängelse ska enligt vad utredningen har uppgett kunna förenas med tilläggssanktionerna, dagsböter, samhällstjänst, övervaknings- och kontrollsanktion, hemarrest, vård- eller påverkanssanktion samt kontraktsvård. Hemarrest ska bara kunna användas vid återfall i brott.

Kriminalvården har vidare utgått från att den s.k. normaliseringsprincipen fortsatt ska gälla.

Inledande reflektioner

Ett nytt påföljdssystem enligt utredningens nuvarande tankegångar ställer nya och utmanande krav på Kriminalvården. Ett påföljdssystem där domstolen beslutar om ett villkorligt fängelsestraff kombinerat med en eller flera tilläggssanktioner kommer att innebära ökade krav på Kriminalvården att avge detaljerade förslag om innehållet i påföljden redan på utredningsstadiet. Det kommer dock även ställa krav på domstolen att i sin begäran om personutredning ange inriktning för personutredningens närmare innehåll och omfattning.

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse kommer vidare att innebära att vissa utredningsmoment som idag görs efter dom måste flyttas till personutredningsstadiet.

För att kunna lämna förslag till ett nytt PU-förfarande behöver dagens förfarande närmare analyseras. Följande frågor bör besvaras:

- Vilka utredningsmoment gör frivården idag, dels inom ramen för PU-arbetet, dels efter dom för att bedöma lämplighet och förutsättningar för behandling, IÖV, etc.?
- Vilka risk- och behovsbedömningar ingår?
- Vilka lämplighetsbedömningar ingår?
- Vilka moment av samtycke ingår?
- Hur lång tid tar upprättandet av en personutredning?

Besvarandet av dessa frågor behöver ta hänsyn till att utredningsmomenten i nuläget i olika utsträckning sker före och efter dom. En analys bör därför göras kring:

- Vilka moment som till sin karaktär i ett nytt påföljdssystem är nödvändiga att flytta till utredningen före dom.
- Vilka moment som till sin karaktär är sådana att de även i ett nytt påföljdssystem kan göras efter dom.
- Hur lång tid varje moment tar.
- Vilka moment i utredningen som påverkas tidsmässigt av faktorer utanför Kriminalvården och utanför Kriminalvårdens omedelbara kontroll.
- Tidsåtgången för frivårdens upprättande av en personutredning samt skälighetsbedömningstid.

Särskilt om de ekonomiska konsekvenserna

Det är svårt att i nuläget bedöma de ekonomiska konsekvenserna av Påföljdsutredningens förslag. Arbetsgruppen har dock identifierat ett antal möjliga kostnadsdrivande faktorer.

- Vid en ökning av antalet personutredningar kommer kostnaderna att öka.

- Krav på mer detaljerade personutredningar, där flera påföljdsförslag alternativt ett mer nyanserat påföljdsförslag med en successivt ökande ingripandegrad lämnas, kommer att generera ökade kostnader. Det är svårt att i dagsläget närmare förutse i vilken omfattning dessa utredningar kommer att krävas. Påföljdsutredningens förslag förutsätter dock att en del utredningsmoment som Kriminalvården idag gör efter dom, t.ex. en föreskrifts konkreta innehåll, kommer att flyttas till personutredningsstadiet vilket i vissa fall kommer att leda till mer omfattande utredningar. En stor del av utredningarna kommer dock enbart bestå av lämplighetsbedömning för tilläggsanktionen samhällstjänst.
- Påföljdsutredningens förslag gör det vidare önskvärt att frivården vid behov ges möjlighet till ett längre inledande möte med klienten för att kunna utreda klientens motivation och om möjligt inleda motivationsarbete. Även detta kräver ökade resurser.

Den av Påföljdsutredningen föreslagna vård- eller påverkansanktionen kommer att kräva ett ökat samarbete med andra samarbetspartners jämfört med dagens skyddstillsyn med föreskrift. Det kommer att krävas ett åtagande om betalningsansvar eller någon annan form av garanti av exempelvis en kommun att vården kan genomföras efter dom. Med garanti menas ett åtagande som omfattar såväl det ekonomiska ansvaret som vårdinnehåll. En sådan garanti kommer att vara tids- och resurskrävande att inhämta i utredningsfasen. Upparbetade vårdkedjor med kommun och landsting kommer att underlätta arbetet.

Statistik

Inom ramen för givet uppdrag har Kriminalvården tagit fram statistikuppgifter utifrån följande frågeställningar:

1. Antal och andel klienter med personutredning respektive s.k. 5:9 yttrande.
2. Beskrivning av klienter utifrån straffvärde och påföljd.
3. Klienter utredda och dömda till kontraktsvård respektive skyddstillsyn med föreskrift – klienter med vårdbehov.

Framtagen statistik bilägs denna rapport.

Disposition

I det följande avsnittet kommer deluppdrag I-III avhandlas. Inledningsvis redogörs för personutredningsarbetet i nuvarande påföljdssystem. Därefter behandlas Kriminalvårdens överväganden gällande konsekvenser för personutredningsarbetet vid införandet av ett påföljdssystem med villkorligt fängelse. Avslutningsvis redogörs för framtagna typfall i enlighet med deluppdrag IV.

Deluppdrag I-III

De två första deluppdragen avser att överväga hur förfarandet med yttranden till domstol (personutredning) kan se ut i ett system med villkorligt fängelse samt att överväga hur selekteringen kan ske inför huvudförhandlingen av vilka som behöver vård eller behandling och på vilken detaljnivå Kriminalvården i det skedet kan beskriva innehållet i lämplig vård. Det tredje deluppdraget avser tilläggsstraff. Kriminalvården har att överväga vilka lämplighetsbedömningar som behöver göras för att fortsatt tillämpa samhällstjänst och för att använda intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) som en tilläggsstraff till villkorligt fängelse. Även andra lämplighetsbedömningar, som t.ex. lämplighet för en straff som innebär någon form av kontroll- och övervakning, ska övervägas.

Nämnda uppdrag har som tidigare nämnts flera beröringspunkter varför arbetsgruppen gjort bedömningen att de bör behandlas gemensamt.

Avsnittet inleds med en redogörelse för arbetet med personutredningar i nuvarande påföljdssystem varefter konsekvenserna för Kriminalvårdens arbete med personutredningar vid införandet av ett påföljdssystem med villkorligt fängelse närmare belyses.

Personutredningen i nuvarande påföljdssystem

I följande avsnitt redogörs för de olika utredningsmomenten för frivårdspåföljder i nuvarande påföljdssystem. Kriminalvårdens arbete med risk- och behovsbedömningar, lämplighetsbedömningar och inhämtande av samtycke kommer således att gå igenom för att sedan åskådliggöras med en sammanfattande schematisk bild över utredningsmomenten. Personutredningens omfattning samt en redogörelse för beräknad tidsåtgång för upprättande av en personutredning ingår även i detta avsnitt. Inledningsvis kommer helt kort aktuellt regelverk att återges.

Regelverk

Av 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål m.m. (LPu) framgår att när det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller annars behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om åtgärder som kan antas bidra till att han eller hon avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall ett yttrande inhämtas från Kriminalvården.

I det allmänna rådet till 1 § LPu i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om personutredning och yttrande i brottmål (FARK PU) anges att i utredningen ingår att, efter förutsättningarna i det enskilda fallet, bedöma om den misstänkte är i behov av övervakning samt att utreda den misstänktes inställning till och övriga förutsättningar för en frivårdspåföljd. Bedömningen bör vara baserad på en risk- och behovsbedömning.

Risk- och behovsbedömning

Kriminalvården har att under en personutredning utreda risken för återfall i brott, övervakningsbehov samt förutsättningarna för en frivårdspåföljd. Bedömningen ska baseras på en risk- och behovsbedömning.

Omfattningen av risk- och behovsbedömningen ska utgå ifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Riskbedömningen ska baseras på vad som framkommer vid utredningen av bakgrundsfaktorer så kallade statiska faktorer (som inte går att påverka) samt dynamiska faktorer (som går att påverka).

Bakgrundsfaktorer (statiska faktorer)

De bakgrundsfaktorer som har samband med risken för återfall i brott utgör ett viktigt underlag för att bedöma om det finns en problematik som kan tala för ett behov av övervakning.

Tidigare beteende är normalt den säkraste bedömningsgrunden för hur en person kan komma att handla i framtiden och dessa faktorer är därför mycket viktiga. De bakgrundsfaktorer som enligt forskningen visat sig ha störst samband med risken för återfall i brott är

- ålder vid första dom till kriminalvård,
- antal tidigare domar,
- aktuell brottsmisstanke enligt stämningsansökan samt eventuell tidigare brottslighets typ och omfattning,
- ingripanden inom socialtjänsten, särskilt vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) eller verkställighet enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU),
- besöksförbud,
- psykiatrisk vård,
- tidigare misskötsamhet i samband med vistelse i häkte eller anstalt eller under verkställighet av frivårdspåföljd,
- diagnostiserad antisocial personlighetsstörning eller personlighetsstörning med psykopatiska drag.

Dynamiska faktorer

Även dynamiska faktorer som hör samman med risken för återfall i brott utgör ett viktigt underlag för att bedöma om det finns en problematik som kan tala för ett behov av övervakning.

De ger också vägledning om vad övervakningen i så fall ska inriktas mot för att minska risken för återfall i brott och om det kan finnas behov av särskilda föreskrifter enligt 26 kap. 15 § BrB. Vid inventeringen av de dynamiska faktorerna ska även skyddande faktorer, som är positiva och stödjande för att minska risken för återfall i brott dokumenteras, t.ex. pågående eller genomförd behandling mot missbruk eller annan problematik, stabil eller förbättrad social situation, positiv personlig utveckling eller stöd från närstående och andra. Utredningen av de dynamiska faktorerna ska för varje enskild faktor utgå från omständigheterna i det enskilda fallet. Om det finns en behovsutredning, ASI/ADAD, (angående ASI/ADAD se avsnittet ”Strukturerade utredningshjälpmedel för att bedöma behov” nedan) ingår information från den utredningen i utredningsunderlaget för dynamiska faktorer.

De dynamiska faktorer som utreds och beaktas är

- kriminalitet,
- missbruk av beroendeframkallande medel eller dopningspreparat,
- spelvanor,
- familj/relationer/umgänge,
- psykisk hälsa,
- fysisk hälsa,
- bostad,
- arbete/utbildning/ekonomi och
- fritid.

Behov av övervakning

Bedömningen av om behov av övervakning föreligger utgår från vad som framkommit i utredningen avseende relevanta bakgrundsfaktorer och dynamiska faktorer. Om ett behov av övervakning och förutsättningar för frivårdspåföljd bedöms föreligga föreslår frivården i sitt påföljdsförslag konkreta åtgärder för att minska risken för återfall i brott t.ex. i form av föreskrifter om missbruksvård eller deltagande i lämpligt Brott- och missbruksprogram (BoM-program). Resurser hos vårdgivare eller andra organ utanför Kriminalvården beaktas, dels för att Kriminalvårdens program inte kan erbjudas överallt, dels för att tillgodose behov av fortsatt vård efter övervakningens upphörande och att det parallellt kan behövas insatser utöver Kriminalvårdens egna program.

Matchning av klienternas risk- och behovsprofil mot åtgärder

För att möjliggöra ett lyckat utfall av Kriminalvårdens insatser är det viktigt att klientens behov och förutsättningar för förändring matchas mot lämpliga arbetsmetoder, varvid i första hand metoder och insatser som har visade effekter på återfall i kriminalitet och missbruk bör väljas. Utredningen av klientens behov och riskområden vad gäller risk för fortsatt brottslighet ska därför nogt analyseras i personutredning och verkställighetsplan (Q-F Kvalitetsledningssystem för frivården, Kriminalvårdens riktlinjer Nr 2007:12).

En generell bedömning av risken för återfall i brott görs av Kriminalvården i personutredningen utifrån beprövad erfarenhet och samlad kunskap om klienters återfallsrisker. För vissa målgrupper görs även en specifik risk- och behovsbedömning som underlag för bl.a. påföljdsförslaget.

Utredningshjälpmedel

Kriminalvården använder ett antal utredningshjälpmedel där såväl bakgrundsfaktorer som dynamiska faktorer systematiskt värderas och beaktas för att bedöma vissa typer av behov och risker samt behov av riskhanteringsåtgärder kring vissa typer av brott.

Strukturerade utredningshjälpmedel för att bedöma behov

Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT) och Drug Use Disorders Identification Test (DUDIT) är hjälpmedel som bygger på självskattning som används för att identifiera om den misstänkte har riskabla alkoholvanor eller är narkotikaanvändare. För att använda hjälpmedlen krävs inte specifik utbildning men den som ska använda hjälpmedlen ska ha gått igenom vissa manualer m.m.

Addiction Severity Index (ASI) är ett grundläggande utredningshjälpmedel för att bedöma påverkbara faktorer hos klienten. Adolescent Drug Abuse Diagnosis (ADAD) är motsvarande hjälpmedel avpassat för ungas livssituation. Användningen av dessa utredningshjälpmedel förutsätter utbildning och handledning.

Strukturerade utredningshjälpmedel för riskbedömning och behov av riskhanteringsåtgärder

Spousal Assault Risk Assessment (SARA) används för bedömning av behovet av deltagande i Integrated Domestic Abuse Programme (IDAP) om den aktuella brottsligheten enligt stämningsansökan innefattar våld i nära relation såsom grov kvinnofridskränkning enligt 4 kap. 4 a § BrB eller en mans våld mot en kvinna som han har eller har haft en sexuell relation med. Användning av SARA kräver särskild utbildning, vilken är knuten till IDAP-programmet.

Stable-Acute används för bedömning av behovet av deltagande i sexualbrottsprogrammet Relation och Samlevnad (ROS). Användning av Stable-Acute förutsätter utbildning, vilken är knuten till programledarutbildningen i ROS.

Sambällstjänst

För denna påföljd görs ingen risk- eller behovsbedömning på personutredningsstadiet.

Intensivövervakning

Vid riskbedömningen för intensivövervakning beaktas om den dömda tillhör en kriminell gruppering och/eller att denne är misstänkt för organiserad brottslighet. En sådan koppling kan innebära betydande risker för sysselsättningsplatsen och/eller biträdande kontrollörer. Kammarrätten i Stockholm nekade i dom den 6 maj 2009 (mål nr 2862-09) en person som hade en ledande ställning inom Hells Angels att verkställa fängelsestraff genom IÖV. Domstolen fann att den dömdes särställning inom Hells Angels i kombination med tidigare brottslighet utgjorde särskilda skäl mot verkställighet utanför anstalt i form av IÖV. Rikskriminalpolisen och Brottsförebyggande rådet hade yttrat sig i målet. Det kan anmärkas att Högsta förvaltningsdomstolen meddelat prövningstillstånd i ett ärende (mål nr B 2845-11) där Kammarrätten i Göteborg nekat en person att verkställa fängelsestraff genom IÖV p.g.a. dennes medlemskap och ställning inom Bandidos MC.

I två ärenden har Kriminalvården avslagit ansökan om IÖV med hänvisning till att det förelåg särskilda skäl som talade emot verkställighet utanför anstalt. Skälet till avslagen utgjordes av att det fanns en särskild hotbild mot klienterna som ansökt om IÖV (en av klienterna hade varit utsatt för tre attentat medan den andre omgav sig av livvakter eftersom han levde under hot). Länsrätten i Skåne avslog deras överklagande.

I riskbedömningen ingår även att utreda situationen kring eventuella målsäganden. Hänsyn tas till målsäganden och risken för återfall i brott mot denne. Föreligger det en hög risk för att den dömda återfaller i brott mot målsäganden i domen som ska verkställas kan det finnas särskilda skäl mot verkställighet utanför anstalt. Vid beviljande av IÖV kan innehållet i verkställigheten påverkas av hänsyn till målsäganden.

Vård och påverkan (skyddstillsyn och kontraktsvård)

De instrument som idag används av Kriminalvården för en risk- och behovsbedömning på personutredningsstadiet är möjliga att använda i en

utredning om skyddstillsyn med föreskrift. Vid en kontraktsvårdsutredning ska instrument för risk- och behovsbedömning normalt användas i utredningsarbetet. Val av utredningsinstrument anpassas efter målgrupp.

Lämplighetsbedömning

Vilka faktorer och överväganden som är aktuella vid Kriminalvårdens bedömning av klientens lämplighet är beroende av påföljd. I avsnitten som följer behandlas därför de olika påföljderna var för sig.

Samhällstjänst

Klientens lämplighet för samhällstjänst prövas med hänsyn till den misstänktes person och övriga omständigheter, t.ex. missbruk, psykisk ohälsa och bristande kunskaper i det svenska språket. Vid ett aktivt alkohol- eller narkotikamissbruk bedöms den misstänkte normalt olämplig för samhällstjänst. I de fall den misstänkte lider av sjukdom av psykisk karaktär uppmärksammas det särskilt vid lämplighetsbedömningen om sjukdomstillståndet i något avseende kan innebära en risk för arbetsgivaren eller andra på arbetsplatsen eller medföra andra anpassningssvårigheter. Det uppmärksammas också särskilt om den misstänkte kan befaras uppträda aggressivt på arbetsplatsen eller är våldsbenägen. Bristande kunskaper i svenska språket behöver inte nödvändigtvis hindra utförandet av samhällstjänst men det kan försvåra möjligheten att hitta lämplig arbetsplats. Det kan även påverka den dömdes möjlighet att hålla nödvändig kontakt med frivården.

Kriminalvården beaktar vidare särskilt den misstänktes förmåga att anpassa sig till generella krav på arbetsförmåga, punktlighet, drogfrihet och samarbetsförmåga.

Om det i samband med utredningen framkommer uppgifter som tyder på att den misstänkte tillhör en kriminell gruppering och/eller att denne är misstänkt för organiserad brottslighet kan detta innebära att den misstänkte bedöms olämplig för samhällstjänst då en sådan koppling kan innebära betydande risker för sysselsättningsplatsen och/eller biträdande kontrollörer.

Lämplighetsbedömningen kan även i ett senare skede påverka val av samhällstjänstplats. Vissa brott, t.ex. sexualbrott eller egendomsbrott, kan kräva extra omsorg vid val av samhällstjänstplats. Särskild hänsyn kan behöva tas till verksamhetens art, närhet till kontaktperson på arbetsplatsen, m.m. Av prop. 1997/98:96 s. 103 följer att "personer som är dömda för sexualbrottslighet bör t.ex. inte utföra samhällstjänst bland barn". I övrigt bör försiktighet råda vid placeringar i verksamheter inom vård eller omsorg, särskilt av barn, ungdomar och äldre personer.

Intensivövervakning

Vid ansökan om intensivövervakning utreds praktiska förutsättningar för verkställigheten som bostad, sysselsättning och språkkunskaper. Den dömdes bostad ska vara utformad så att kontroll med elektroniska hjälpmedel är möjlig. Bostaden ska vara utformad för permanent boende samt i övrigt vara lämplig för verkställigheten.

Av 2 § lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll (IöVL) framgår att en ansökan om intensivövervakning inte kan bifallas om det föreligger särskilda skäl som talar mot verkställighet utanför anstalt. Särskilda skäl mot att bifalla en ansökan kan undantagsvis finnas om en bedömning visar att det är uppenbart orealistiskt att tänka

sig att den dömde kan hantera verkställigheten och följa uppställda föreskrifter. Detta kan bland annat gälla personer som är inne i ett kvalificerat missbruk eller uppträder påverkade och/eller hotfullt (prop. 1993/94:184 s. 35). Särskilda skäl mot att bifalla en ansökan kan också finnas om den dömde inte medverkar i utredningen, t.ex. genom att upprepat antal gånger inte hörsamma kallelse till frivården eller trots anmaning inte inkomma med nödvändiga uppgifter för utredningens slutförande rörande t.ex. bostad eller sysselsättning, eller om den dömde ska utvisas, avvisas eller saknar anknytning till riket. Av förarbetena till LövL framgår också att i vissa speciella situationer kan förhållandena vara sådana att det inte är lämpligt eller ens möjligt att verkställa straffet utanför anstalt. Det kan på grund av brottets karaktär eller gärningsmannens person te sig oförsvarligt eller stötande att bifalla en ansökan om IÖV. ”Det kan till exempel röra sig om en dom avseende brottslighet som till sin karaktär är sådan att den typiskt sett är ägnad att fortsättas i eller från bostaden” (prop. 1993/94:184 s. 35).

Särskilda skäl mot verkställighet utanför anstalt genom intensivövervakning med elektronisk kontroll kan vidare finnas t.ex. om brottet riktats mot en person som den dömde delar bostad med. Detsamma gäller om den dömdes verkställighet med intensivövervakning kan antas inverka ogynnsamt på barn som bor i det hushåll där den ska genomföras.

Vård och påverkan (skyddstillsyn och kontraktsvård)

Bedömningen av om ett behov av övervakning föreligger eller behov av särskilda föreskrifter för att minska risken för återfall i brott, baseras som ovan angetts på en risk- och behovsbedömning. En bedömning av att det finns ett behov av övervakning innebär dock inte alltid att den misstänkte är lämplig för vård eller behandling. Förutsättningar för övervakning kan saknas t.ex.

- då den misstänkte misskött tidigare eller pågående övervakning, vilket t.ex. framkommit vid genomgång av tidigare verkställigheter och frivården anser sig ha uttömt alla möjligheter,
- om den misstänkte inte har någon vilja att acceptera föreskrifter, som bedömts nödvändiga t.ex. om behandling för missbruk/beroende eller deltagande i BoM-program, eller
- om den misstänkte saknar anknytning till riket och det är uppenbart att han eller hon inte ska kvarstanna här.

För att klienten ska bedömas lämplig för vård och påverkan krävs också att klienten är motiverad och mottaglig för just den vård och påverkan som Kriminalvården föreslår. (Se vidare om den s.k. RBM-principen i avsnittet ”Grund för selektion av vilka som behöver vård eller behandling” nedan).

Samtycke

Huruvida den misstänktes samtycke krävs är beroende av påföljd. I avsnitten som följer behandlas därför de olika påföljderna var för sig.

Samhällstjänst

Dom till skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst och villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst kräver den dömdes samtycke. Samtycket ska avges inför rätten och ska föreligga innan rätten fattar beslut i påföljdsfrågan. Den misstänkte ska i samband med personutredningen tillfrågas om sin inställning till samhällstjänst.

Intensivövervakning

En förutsättning för beslut om intensivövervakning är att den dömda anser om det.

Av 3 § FARK IÖV framgår att en person som är över 18 år och som den intagne delar bostad med ska tillfrågas om han eller hon samtycker till att verkställighet av fängelsestraff sker i bostaden. Om sådant samtycke inte lämnas får verkställighet av fängelsestraff inte ske i den bostaden. Samtycke ska lämnas skriftligen.

Om brottet riktats mot den sammanboende bör IÖV inte medges, även om den sammanboende medger detta (prop. 1993/94:184 s. 34). Detta förhållande har förtydligats i prop. 2004/05:34 s. 34 där det framhålls att om brottet riktats mot en familjemedlem bör t.ex. inte verkställighet ske i det gemensamma hemmet vilket innebär att den dömda måste finna en alternativ bostad som den dömda kan bo i under verkställigheten om inte utredningen visar att den tidigare sammanboende varaktigt har avflyttat. Detsamma gäller om den dömdes verkställighet med intensivövervakning kan antas inverka ogynnsamt på barn som bor i det hushåll där den ska genomföras. Om det vid hembesök eller på annat sätt framkommer att ett barn uttryckt en åsikt om huruvida verkställigheten ska genomföras i bostaden bör hänsyn, utifrån barnets ålder och mognad, tas till detta vid bedömningen av om den dömdes verkställighet med intensivövervakning kan inverka ogynnsamt på barnet.

Vård och påverkan (skyddstillsyn och kontraktsvård)

Samtycke krävs inte vid skyddstillsyn med föreskrift om vård och behandling. Vid kontraktsvård samtycker klienten till vård och behandling i och med att behandlingsplanen undertecknas.

Sammanfattande tabell över utredningsmomenten

Nedan följer en schematisk bild över ovan redovisade utredningsmoment fördelat på de olika påföljderna.

Utredningsmoment i dagens påföljdssystem

Påföljd	Risk- och behovsbedömning	Lämplighetsbedömning	Samtycke
Samhällstjänst	Nej	Ja, genom utredning av t.ex. missbruk, psykisk ohälsa och språkkunskaper samt den misstänktes förmåga att anpassa sig till generella krav på arbetsförmåga, punktlighet, drogfrihet och samarbetsförmåga.	Ja

Intensiv- övervakning	Ja, t.ex. riskfaktorer som medlemskap i vissa kriminella grupperingar och risk för återfall i brott mot målsäganden.	Ja, praktiska förutsättningar som bostad, sysselsättning och språk-kunskaper bedöms. Vidare utreds huruvida särskilda skäl mot IÖV föreligger.	Ja, genom klientens ansökan, samt från sammanboende över 18 år.
Skyddstillsyn	Ja, eventuella utredningsinstrument efter målgrupp	Ja, genom utredning av t.ex. missbruk och psykisk hälsa, om en föreskrift om vård och behandling kommer att föreslås.	Nej
Kontraktsvård	Ja, genom användande av utredningsinstrument efter målgrupp.	Ja, för vård och behandling. Klientens motivation samt förutsättningar för att klara föreslagen vård utreds.	Ja, genom att behandlingsplanen skrivs under.

Utredningens omfattning

Omfattningen av en personutredning anpassas efter omständigheterna i det enskilda fallet. Initialt görs en bedömning av hur omfattande utredningen behöver vara. En basutredning (förkortad utredning) används när det primärt är fråga om en bedömning av lämplighet för samhällstjänst i kombination med villkorlig dom eller när ett behov av övervakning, utifrån en inledande bedömning baserad på stämmningsansökan och den misstänktes eventuella tidigare belastning, inte bedöms föreligga. En basutredning innebär en översiktlig genomgång av samtliga angivna faktorer. En fördjupad utredning används när ett behov av övervakning, utifrån en inledande bedömning baserad på stämmningsansökan och den misstänktes tidigare belastning, bedöms föreligga, och alltid i samband med kontraktsvårdsutredning. Med behov av övervakning avses att det finns behov av åtgärder för att minska risken för återfall i brott, såväl genom den kontroll som övervakningen innebär som genom konkreta åtgärder som rör kriminalitet eller missbruk/beroende. En basutredning övergår i en fördjupad utredning om det under utredningen framkommer uppgifter om att den misstänkte t.ex. har ett narkotikamissbruk eller annan problematik som leder till att ett behov av övervakning bedöms föreligga. En fördjupad utredning kan avse en eller flera faktorer beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. När det föreligger behov av en fördjupad utredning inriktas utredningen särskilt på de faktorer som bedöms höra samman med behovet av övervakning.

Beräknad tidsåtgång

I tabellen nedan anges hur lång tid varje moment i upprättandet av en personutredning är uppskattade att ta i nuvarande påföljdssystem. Samtliga tidsangivelser är hämtade från de riksberäkningar som är gjorda för QF-flödena. QF är frivårdens kvalitetsledningssystem. Det bör anmärkas att redovisade siffror endast är en uppskattning och inte exakta faktiska tidsangivelser. Siffrorna nedan reviderades 2009 av bl.a. Gunilla Nilsson, verksamhetsutvecklare HK.

Beräknad tidsåtgång i befintligt system

PU-Bas		
- Gå igenom handlingar, kalla till intervju		0,5 h
- Intervju		1 h
- Bedömning, samråd, skrivtid		1 h
- Info om yttrande, kompletteringar, återkoppling, lägga in uppgifter i VSP		0,5 h
Totalt		3 h
Samhällstjänstutredning		
Kallelse, besök, genomgång, matchning		3 h
Avstämning, fastställande, delgivning		1,5 h
Totalt		4,5 h
Fördjupad personutredning		
- Gå igenom handlingar, kalla till intervju		0,5 h
- Intervju		1,5 h
- Referenstagning		0,7 h
- Bedömning, samråd, skrivtid		1,5 h
- Info om yttrande, kompletteringar		0,6 h
Totalt		4,8 h
Kontraktsvårdsutredning		
Utredning, bedömning, matchning, skrivtid, biståndsbeslut, upprättande av behandlingsplan, underskrift av klient, expediering		
Totalt		8,8 h
IÖV-utredning		
Information, utredning, hembesök, schema		4,5 h
Besök arbetsplats		1,5 h
Totalt		6 h
VSP (verkställighetsplanering)		
VSP inkl. revidering, ASI och kollegium		
Totalt		9 h
Riskbedömningsinstrument förutom de moment som ändå görs vid PU (intervju och återkopplingstid 2 timmar)		
ASI-utredning		2,5 h
ADAD		3,25 h
SARA		10 h
STABLES		3 h

Personutredningen i ett system med villkorligt fängelse

I följande avsnitt behandlas på samma sätt som gjorts i föregående avsnitt gällande nuvarande påföljdssystem de olika utredningsmomenten i ett system med villkorligt fängelse. Konsekvenserna av ett nytt påföljdssystem för Kriminalvårdens arbete med risk- och behovsbedömningar, lämplighetsbedömningar och samtycke kommer således att gås igenom och även åskådliggöras med en sammanfattande schematisk bild över utredningsmomenten. Personutredningens omfattning samt en redogörelse för beräknad tidsåtgång ingår även i detta avsnitt liksom ett resonemang kring skälighetsgränser för handläggningstid samt överväganden gällande utformningen av domstolens begäran om personutredning.

Risk- och behovsbedömning

Risk- och behovsbedömningar i ett system med villkorligt fängelse kommer när sådan bedömning blir aktuell i stort sett att göras på samma sätt som i nuvarande påföljdssystem, d.v.s utifrån identifierade statiska och dynamiska faktorer. En närmare utveckling av de olika risk- och behovsbedömningarna i ett system med villkorligt fängelse för respektive tilläggsstraff görs därför inte utan här hänvisas till vad som tidigare angetts i avsnittet om risk- och behovsbedömningar i nuvarande påföljdssystem. I följande avsnitt redogörs istället för grunderna för selektion av vilka som behöver vård eller behandling samt på vilken detaljnivå Kriminalvården kan beskriva innehållet i lämplig vård på utredningsstadiet.

Grunder för selektion av vilka som behöver vård eller behandling

Kriminalvårdens överväganden av vilka som behöver vård eller behandling bör baseras på den så kallade RBM-principen. RBM står för risk, behov och mottaglighet, och är allmänt ansedd vara den mest lovande referensramen för en effektiv, återfallsreducerande kriminalvård. I korthet går principen ut på att behandlingsinsatser ska anpassas till den enskilda klientens risknivå (för återfall i brott), behov (i meningens påverkbara faktorer som bidrar till klientens kriminalitet) och mottaglighet (klientens motivation och inlärningsstil).

Att följa RBM-principen innebär att mer resurser läggs på klienter med högre risk och mindre resurser på klienter med lägre risk. Forskning har visat att behandlingsinsatser för klienter med en låg risknivå faktiskt kan få motsatt effekt, och alltså öka dessa klienters risk för återfall i brott.

Generell grund för Kriminalvårdens selektion inför huvudförhandling av vilka klienter som behöver vård eller behandling, bör således vara klientens bedömda risknivå. Utifrån denna bedömning bör sedan eventuella förslag till behandlingsinsatser anpassas till den aktuella klientens behov och mottaglighet.

Eventuella undantag från den generella grunden för selektion

Det finns flera möjliga undantag till ovan beskrivna generella grund för selektion, det vill säga den risknivåbaserade grunden.

Ett möjligt undantag är för vissa typer av brott där särskilda hänsyn kan behöva tas till konsekvenser av ett återfall, även om den bedömda risken skulle vara låg. Det kan exempelvis handla om våld i nära relationer eller sexualbrott. Eventuella sådana undantag bör dock enbart vara aktuella på områden där Kriminalvården kan erbjuda relevant behandling för aktuell problematik. Så är fallet till exempel för våld i nära relation, men inte för våldsbrott i allmänhet.

Ett andra möjligt undantag är om den aktuella brottslighetens art fortsatt kommer att tillmätas betydelse. Nuvarande ”art-brottstänkande” kommer, enligt vad utredningen har angett, sannolikt att sakna betydelse i det påföljdssystem som föreslås men brottsstypen kan ändå fortsatt vara intressant för riskbedömningen. Riskbedömning kan ju dels handla om att bedöma sannolikhet för återfall i brott, dels handla om att bedöma konsekvensen av ett återfall – återfall i våld kan till exempel ses som mer allvarligt än återfall i tillgrepsbrott.

Kriminalvårdens verktyg för RBM-bedömning

I dagsläget saknar Kriminalvården en enhetlig modell för att bedöma klienters risk, behov och mottaglighet.

Ett arbete pågår dock inom Kriminalvården för att utveckla och införa en modell för grundläggande bedömning av klienternas risk, behov och mottaglighet (även kallad basskatning eller screening). Hur denna kommer att se ut och när den är färdig att tas i drift är ännu oklart, men inriktningen är att den ska utformas för att användas redan i PU-stadiet.

Särskilt om på vilken detaljnivå Kriminalvården kan komma att beskriva innehållet i lämplig vård på utredningsstadiet

Utifrån Påföljdsutredningens arbete och den kunskap som finns om nuvarande personutredningsarbete kan antas att Kriminalvården sannolikt kommer att göra likartade bedömningar som idag om klientens behov av vård och behandling. AUDIT och DUDIT är fortsatt utredningshjälpmedel att använda i den tidiga selektionen. Yttranden bör ges på en detaljnivå som motsvarar ett mycket tydligt förslag om skyddstillsyn med föreskrift.

Lämplighetsbedömning

Kriminalvården kommer även i ett system med villkorligt fängelse att göra bedömningar av klientens lämplighet för olika tilläggsanktioner. Den närmare utformningen av lämplighetsbedömningen är beroende av vilken tilläggsanktion som är aktuell.

Samhällstjänst

Kriminalvården kommer sannolikt även i föreslaget system att göra liknande bedömningar som idag över den tilltalades arbetsförmåga, punktlighet, drogfrihet och samarbetsförmåga. Även faktorer som missbruk, psykisk ohälsa, bristande kunskaper i svenska språket och deltagande i vissa kriminella grupperingar kommer att ingå i bedömningen om klienten är lämplig för samhällstjänst.

Enligt Påföljdsutredningens förslag kommer klientens samtycke till tilläggsanktionen samhällstjänst inte att krävas. Att en klient motsätter sig att verkställa samhällstjänst kommer dock att påverka Kriminalvårdens lämplighetsbedömning, eftersom det då kan antas att sanktionen inte kommer att fullgöras.

Till skillnad från dagens påföljdssystem har Påföljdsutredningen för avsikt att föreslå att en mindre del av samhällstjänsten ska kunna fullgöras på annat sätt än genom oavlönat arbete, t.ex. genom deltagande i programverksamhet. Detta kan eventuellt komma att påverka Kriminalvårdens lämplighetsbedömning. Kravet på lämplighet kan vidare komma att påverkas av att det förhållandet att lämplighetskravet för samhällstjänst inte är uppfyllt enligt Påföljdsutredningens förslag inte i första hand kommer att leda till att ett ovillkorligt fängelse döms ut, utan att det villkorliga fängelsestraffet i stället förenas med en övervaknings- och kontrollstraffsanktion. Det kan därför komma att ställas högre krav på lämplighet för samhällstjänst.

Övervaknings- och kontrollstraffsanktion

Övervaknings- och kontrollstraffsanktionen kommer enligt Påföljdsutredningen inte att kräva någon lämplighetsbedömning på personutredningsstadiet. Om straffvärdet överstiger fyra månader bör sanktionen, enligt Påföljdsutredningens förslag, kombineras med en förstärkningsåtgärd, i första hand helghemarrest. Lämplighetsbedömningen för denna åtgärd bedöms av Kriminalvården efter domen. Enligt Påföljdsutredningen blir lämplighetsbedömningen när det gäller helghemarrest liknande den som gäller för hemarresten, dock med den skillnaden att något krav på sysselsättning inte bör ställas då helghemarrest bara ska pågå under arbetsfria dagar. Även i övrigt bör lämplighetskravet ställas något lägre än för hemarrest då helghemarresten är mer begränsad till sin omfattning.

För att helghemarresten ska fungera väl i praktiken är det dock Kriminalvårdens uppfattning att i stort sett samma lämplighetsbedömning kommer att krävas för helghemarresten som för hemarresten (angående hemarrest se avsnittet nedan). Kriminalvården anser vidare att lämplighetsbedömningen med fördel bör göras på personutredningsstadiet då konsekvenserna av att klienten bedöms olämplig för helghemarrest på verkställighetsstadiet kan vara svåra att hantera.

Vård- eller påverkansstraffsanktion

Lämpligheten för vård- eller påverkansstraffsanktionen kommer att bedömas utifrån klientens motivation samt klientens förutsättningar att klara föreslagen vård.

Kontraktsvård

Lämpligheten för tilläggsstraffsanktionen kontraktsvård kommer att bedömas på samma sätt som för vård- eller påverkansstraffsanktionen, d.v.s. utifrån klientens motivation samt klientens förutsättningar att klara föreslagen vård.

Hemarrest

Enligt Påföljdsutredningens förslag kommer lämplighetsbedömningen för tilläggsstraffsanktionen hemarrest, som i mycket kan jämföras med dagens IÖV, ytterst att avgöras av domstolen. Kriminalvården har dock att utreda om de praktiska förutsättningarna för hemarrest är uppfyllda t.ex. att klientens bostad är lämplig, att klienten har förmåga att hantera den tekniska utrustning som krävs och att kravet på sysselsättning är uppfyllt.

Enligt Kriminalvårdens mening kommer barn- och brottsofferperspektivet även i föreslaget påföljdssystem vara viktiga

faktorer att beakta vid lämplighetsbedömningen. Kriminalvårdens utredning bör även fortsättningsvis innefatta en bedömning av om det är uppenbart orealistiskt att tänka sig att den dömda kan hantera verkställigheten och följa uppställda föreskrifter, p.g.a. missbrukssituation eller huruvida särskilda skäl mot IÖV föreligger exempelvis då den dömda inte medverkar i utredningen.

Samtycke

Huruvida den misstänktes samtycke krävs är beroende av tilläggsanktion.

Samhällstjänst

Enligt Påföljdsutredningens förslag kommer tilläggsanktionen samhällstjänst inte att kräva samtycke från den tilltalade. Det förhållande att den tilltalade aktivt motsätter sig samhällstjänst kommer dock att kunna innebära att Kriminalvården i sin lämplighetsbedömning inte anser att lämplighetskravet för samhällstjänst är uppfyllt.

Övervaknings- och kontrollstraff

Kommer inte att kräva samtycke av den tilltalade.

Vård- eller påverkansstraff

Formellt samtycke kommer enligt Påföljdsutredningens förslag inte att krävas för tilläggsanktionen vård eller påverkan. Det är enligt Kriminalvårdens uppfattning dock viktigt att klarlägga motivationen avser just den behandling som frivården föreslår.

Kontraktsvård

Klienten samtycker till vård och behandling i och med att behandlingsplanen undertecknas.

Hemarrest

I föreslaget system kommer inte samtycke att fordras från personer över 18 år som är sammanboende med klienten. Om en sammanboende aktivt motsätter sig att hemarrest verkställs i bostaden kommer det dock att kunna innebära att Kriminalvården inte anser att lämplighetskravet för hemarrest är uppfyllt. På samma sätt kommer det förhållandet att den tilltalade själv motsätter sig hemarrest kunna påverka Kriminalvårdens lämplighetsbedömning. Det är som tidigare påpekats Kriminalvårdens uppfattning att det är viktigt att barn- och brottsofferperspektivet fortsättningsvis beaktas.

Sammanfattande tabell över utredningsmomenten

Nedan följer en schematisk bild över ovan redovisade utredningsmoment på personutredningsstadiet fördelat på de olika tilläggsanktionerna.

Tänkbara utredningsmoment i ett påföljdssystem med villkorligt fängelse

Tilläggs-sanktion	Risk- och behovs-bedömning	Lämplighets-bedömning	Samtycke
Samhällstjänst	Nej	Ja, torde innefatta samma faktorer som i befintligt system. Klientens inställning till	Nej, följer implicit av lämplighets-bedömning.

		socialtjänst kommer också beaktas.	
Övervakning och kontroll	Nej	Nej	Nej
Vård eller påverkan	Ja	Ja, för vård och behandling, t.ex. graden av motivation samt klientens förutsättningar att klara aktuell vård.	Följer implicit av bedömning av klientens motivation.
Kontraktsvård	Ja	Ja, för vård och behandling, t.ex. graden av motivation, samt klientens förutsättningar att klara aktuell vård.	Ja, vårdinnehåll och regler för behandling accepteras genom att behandlingsplanen skrivs under.
Hemarest	Ja	Ja, praktiska förutsättningar utreds. Barn- och brottsofferperspektiv, missbruks-situation och bristande medverkan i utredningen beaktas.	Nej, följer implicit av lämplighets bedömning.

Utredningens omfattning

Det är i första hand två faktorer som kan förväntas styra personutredningsförfarandet i ett system med villkorligt fängelse.

Den primära faktorn är straffvärdet. Givet Påföljdsutredningens inriktning avseende tilläggsanktioner och vad som närmast kan sägas utgöra en "sanktionstrappa" kan det förväntas att utredningarna för att bedöma klientens lämplighet för olika tilläggsanktioner i allmänhet blir mer komplexa ju högre straffvärdet är. En utredning kring förutsättningarna för tilläggsanktionen hemarest är exempelvis mer komplex än en utredning kring förutsättningarna för tilläggsanktionen samhällstjänst.

Den sekundära faktorn som kan förväntas styra personutredningsförfarandet i ett system med villkorligt fängelse handlar om den tidiga selekteringen avseende behov av och lämplighet för vård och behandling. Denna bedömning står Kriminalvården för, och som ovan beskrevs bör bedömningen baseras på RBM-principen.

Givet dessa faktorer är det rimligt att ett framtida förfarande inte ser lika ut för samtliga klienter, utan att förfarandet anpassas i första hand till straffvärdet och i andra hand till RBM-bedömningen. Det är då tänkbart att även fortsättningsvis ha två typer av personutredning – en bas och en fördjupad.

Indelning av personutredningarna i PU Bas och PU Fördjupad

En möjlig indelning av personutredningsförfarandet i ett nytt påföljdssystem kan vara PU Bas (sambhällstjänst), PU Fördjupad samt vid behov de kompletterande utredningarna kontraktsvård respektive hemarrest.

PU Bas bör i huvudsak tillämpas för klienter där lämpligheten för samhällstjänst ska bedömas. Ett rimligt antagande är att en stor andel av personutredningarna i ett nytt påföljdssystem enbart kommer innefatta en bedömning av lämpligheten för samhällstjänst. En sådan utredning bör bli mycket summarisk och enbart innefatta kriterierna för en lämplighetsbedömning avseende samhällstjänst. En PU Bas kan dock komma att övergå till en PU Fördjupad om utredningen visar att detta är erforderligt.

PU Fördjupad kan på motsvarande sätt preliminärt vara lämplig för klienter med följande karaktäristika och potentiella tilläggsanktioner: vård eller påverkan och klienten är lämplig för detta, hemarrest och kontraktsvård. Utredningarna för kontraktsvård och hemarrest kommer att kräva ytterligare utredningsmoment och således ta mer tid i anspråk.

Utgångspunkten för denna preliminära indelning är Påföljdsutredningens preliminära förslag till ”sankionstrappa” baserad på straffvärde. I förslaget kommer valet av påföljd påverkas av två faktorer; det aktuella brottets straffvärde och återfall i brott. Vilken tilläggsanktion som frivården ombuds utreda under personutredningsstadiet bör således påverkas av samma faktorer och ligga till grund för domstolens beställning. Bedömningen av utredningsbehovet bör således alltid göras av domstol som i sin beställning anger vilka tilläggsanktioner man vill ha underlag för.

Vilka moment i utredningen idag är till sin karaktär sådana att de måste flyttas till tidpunkten före huvudförhandling?

En konsekvens av det föreslagna systemet med villkorligt fängelse med tilläggsanktioner är att det kommer att ställa ökade krav på frivården att beskriva ett tydligt innehåll i yttranden som innefattar tilläggsanktionerna vård- eller påverkan samt kontraktsvård. En annan konsekvens blir att delar av det utredningsarbete som idag görs efter att klienten dömts till frivårdspåföljd eller ansökt om IÖV, behöver flyttas till en tidpunkt före huvudförhandlingen. Utredningen före dom ska generellt sett inte vara mer omfattande än vad som är nödvändigt för att Kriminalvården ska kunna avge ett fullgott yttrande.

- Delar av det som idag är utredning inför beslut om IÖV måste göras innan huvudförhandlingen. Frågor som rör bostad, sysselsättning och andra praktiska förutsättningar för hemarrest måste vara utredda innan domstolen tar ställning till val av tilläggsanktion. Även barn- och brottsofferperspektivet måste beaktas före dom. Frågor som rör exempelvis schema kan dock lämnas till frivården att fastställa på verkställighetsstadiet.

- Delar av det utredningsarbete som görs idag i samband med verkställighetsplaneringen bör göras inför huvudförhandlingen för att undvika dubbelarbete. I ett arbete med att säkerställa att personutredningen genomförs på ett likartat sätt i hela landet, används idag gemensamma mallar. Mallarna utgår ifrån verksamhetsplanens områden som beskriver statiska och dynamiska riskfaktorer. Idag registreras uppgifterna manuellt. I en nära framtid kommer en överföring att kunna göras från personutredningen till verkställighetsplanen i Kriminalvårdens klientadministrativa system.
- Eftersom varje förslag om vård- eller påverkanssanktion ska innehålla ett tydligt förslag till vårdinnehåll kommer alla sådana utredningsmoment att flyttas till tid före huvudförhandling. I detta sammanhang måste hänsyn tas till att en klients motivation och lämplighet för behandling kan skifta mellan utredningstillfället och tidpunkten för tänkt start av behandlingsarbetet.

Personutredning inte aktuell

Det är domstolen som avgör när en personutredning ska inhämtas. Av resurs- och effektivitetsskäl är det dock viktigt att en personutredning endast inhämtas när det föreligger ett faktiskt utredningsbehov. Inhämtande av personutredning bör kunna underlätas vid rena bötesbrott samt då det enda påföljdsalternativet uppenbart är ovillkorligt fängelse. Enligt en preliminär ”straffvärdes- och påföljdstrappa” från Påföljdsutredningen gäller detta som utgångspunkt vid tillfälle 1 eller 2 med straffvärde över 1 år, vid tillfälle 3 med straffvärde över 4 mån och annars vid tillfälle 4. Om den misstänkte vid tillfälle 2 döms till villkorligt fängelse med hemarrest eller kontraktsvård bör påföljden (om inte särskilda omständigheter föranleder annat) bli ovillkorligt fängelse, vilket innebär att behov av personutredning inte föreligger.

Påföljdsutredningens inriktning är att det bör finnas en möjlighet för domstolen att inhämta personutredningar även om brottslighetens straffvärde motsvarar ett mycket kort fängelsestraff, eftersom det även då kan bli aktuellt med en vård- eller påverkanssanktion. Domstolens bedömning av om en personutredning ska inhämtas även i dessa fall bör enligt Kriminalvården framförallt vara beroende av Kriminalvårdens möjlighet att erbjuda lämplig programverksamhet för aktuell brottslighet. Vid exempelvis kvinnofridsbrott och rattfylleri bör personutredning inhämtas även vid ett lågt straffvärde. Samverkan kring vilken programverksamhet Kriminalvården har att erbjuda vid olika typer av brott samt bedömning av återfallsrisk blir således central.

Beräknad tidsåtgång

Samtliga tidsangivelser över hur lång tid varje moment i personutredningen tar i nuvarande personutredning är som ovan angett hämtat från de riksberäkningar som är gjorda av QF-flödena. Beräkningarna över tidsåtgången i ett kommande system har gjorts med ovanstående flöden som grund efter uppskattning av hur momenten kommer att förläggas i utredningsförfarandet. Tidsåtgången för utredning av en vård- eller påverkanssanktion är svår att uppskatta i nuläget men torde ligga i tidsåtgång mellan PU-Bas och kontraktsvård, nedan benämnd ”Fördjudad PU”. Det är Kriminalvårdens ambition att fortsätta utreda denna fråga och att informera Påföljdsutredningen om

Kriminalvårdens framtida ställningstaganden. Vad gäller tidsåtgången för en kontraktsvårdsutredning i föreslaget system gör Kriminalvården bedömningen att utredningarna i genomsnitt kommer att vara mer tidskrävande i jämförelse med dagens system då klientgruppen som kommer att vara föremål för utredningen i hög utsträckning kommer att vara aktuell för institutionsvård samt att det kommer vara fråga om relativt höga straffvärden.

Beräknad tidsåtgång i ett system med villkorligt fängelse

PU-Bas (enbart basuppgifter och SHT)		
Totalt		3 h
Fördjupad PU (Utredning för vård och påverkan)		
- Åtgärder enligt PU-Fördjupad		
Totalt		4,8 h
Fördjupad PU (Utredning för hemarest)		
- Åtgärder enligt PU-Fördjupad		4,8 h
- Hembesök		
- Administration		3,5 h
Totalt		8,3 h
PU för Kontraktsvård		
- Utredning, ingår screening med hjälp av AUDIT/DUDIT, därefter ASI/ADAD		
- Kontakt med socialtjänsten		
- Urval av behandlingsshem		
- Kontakt med behandlingsshem		
- Kontraktskrivning		
- Genomgång och återkoppling med klienten		
- Studiebesök		
- Utredning för program		
- Administration		
- Träffa programledare för bedömning		
Totalt		8,8 h

Skälighandläggningstid

Kriminalvårdens handläggningstid kommer primärt att påverkas av innehållet i domstolens beställning gällande tilläggssanktioner. Tilläggssanktionen hemarest är tidskrävande då frågor om klientens boende och sysselsättning är utredningsmoment som tidsmässigt påverkas av faktorer utanför Kriminalvården. Även de ökade kraven på tydligt innehåll i tilläggssanktionen vård och påverkan kommer att kräva en längre handläggningstid vid personutredningsstadiet. Handläggningstiden kommer även att påverkas av om Kriminalvården måste inhämta ekonomisk ansvarsförbindelse och en gemensam bedömning om klientens insatsbehov från kommun för behandling i ärenden där förslaget innefattar vård eller behandling i kommunens regi.

Den initiala risk- och behovsbedömningen kommer också att påverka handläggningstiden. Den faktiska handläggningstiden kommer att variera. Det är dock Kriminalvårdens uppfattning att skälighandläggningstid i normalfallet uppgår till fyra veckor. Vid begäran av personutredning som innefattar tilläggs sanktionerna kontraktsvård eller hemarrest krävs dock en handläggningstid om sex veckor. Häktade klienter och unga lagöverträdare kommer dock att prioriteras. Det bör dock anmärkas att de ökade kraven på personutredningens innehåll kommer göra det än mer ansträngande för Kriminalvården att leverera en personutredning för dessa klienter på utsatt tid.

Angående dagens handläggningstid kan nämnas att det 1 § förordningen (1992:289) om särskild personutredning i brottmål, m.m. anges att om domstolen begär att ett yttrande ska lämnas inom kortare tid än en månad ska samråd ske med Kriminalvården.

Domstolens begäran om personutredning

Domstolens begäran om personutredning bör bli mer individualiserad och konkretiserad än vad den är idag. I begäran om personutredning bör anges vilka tilläggs sanktioner domstolen önskar att Kriminalvården utreder och bedömer förutsättningarna för. Personutredningens inriktning och omfattning måste anpassas till det enskilda fallet. Domstolens beställning bör även göras utifrån den åtalades tidigare brottslighet då den påverkar vilken/vilka tilläggs sanktioner som kan bli aktuella.

För att så långt möjligt garantera kvaliteten i utredningarna, och en acceptabel arbetsbelastning för Kriminalvården, kommer det därför att vara avgörande att Kriminalvården får tydliga och så långt möjligt avgränsade direktiv av domstolen över vad som ska utredas, så att ett tydligt förslag till innehåll i den föreslagna tilläggs sanktionen kan presenteras.

Eventuella tilläggstämningar till åtalet kommer givetvis att innebära att domstolen kan komma att behöva justera sin begäran om yttrande. Domstolen bör också ha möjlighet att begära in kompletterande yttrande för det fall man anser att Kriminalvårdens förslag i alltför stor utsträckning avviker från vad som anses motsvara skälighandläggning. Det är vidare angeläget att Kriminalvården ges möjlighet att föra en dialog med domstolen om en begäran om personutredning helt saknar närmare beskrivning av vilka tilläggs sanktioner som ska utredas eller då det under utredningsarbetet framkommer behov av att utreda förutsättningarna för en sanktion som inte omfattas av domstolens begäran.

Påföljdsutredningen har uppgett att de ställer sig positiva till en ordning där åklagaren anger sin uppfattning om straffvärdet i stämningsansökan, men att den frågan inte omfattas av utredningens uppdrag. Frågan hanteras av den s.k. Straffprocessutredningen. Kriminalvården välkomnar en sådan ordning.

Kriminalvården har utarbetat ett förslag till hur en domstols begäran om personutredning skulle kunna utformas – se bilaga.

Deluppdrag IV

Typfall

Det fjärde och sista deluppdraget är att ta fram yttranden utifrån ett antal typfall. Påföljdsutredningen har arbetat fram ett antal exempel avsedda att användas för att testa uppbyggnaden av ett påföljdssystem med villkorligt fängelse där brottslighetens art inte tillmätts någon betydelse vid påföljdsbestämningen. Kriminalvården har under arbetets gång försett Påföljdsutredningen med faktiska personutredningar upprättade av frivården Göteborg. De personutredningar som tagits fram motsvarar i förekommande fall de av Påföljdsutredningen utarbetade övningsexemplen.

Kriminalvården ger i anslutning till varje exempel kommentarer utifrån konsekvenserna för Kriminalvårdens arbete med upprättande av personutredningar i föreslaget påföljdssystem. I enlighet med Påföljdsutredningens önskemål har fiktiva personutredningar arbetats fram till exempel 3 A-C och 8. Kriminalvården har även utarbetat en fiktiv personutredning för det fall domstolens begäran enbart innefattar tilläggsanktionen samhällstjänst, exempel 3 A II. Vidare har Kriminalvården upprättat en fiktiv personutredning till exempel 1. Personutredningarna biläggs denna rapport.

1. Grovt rattfylleri

P, som är tidigare ostraffad, har vid 23-tiden en lördagskväll fört personbil i de centrala delarna av en mellanstor stad efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen i hennes blod under eller efter färden uppgått till 2,2 promille. P framförde bilen med hög hastighet på trafikerade gator.

Straffvärde 1 månad

P vidgår att hon har alkoholproblem och ställer sig positiv till att genomgå behandling enligt det av frivården föreslagna behandlingsprogrammet "Prime for life", som är ett program för dömda som brukar alkohol eller narkotika. Programmet omfattar åtta träffar om sammanlagt ca 24 timmar.

Kriminalvårdens kommentarer

P har behov och förutsättningar att genomgå vård- eller påverkansinriktade åtgärder. Kriminalvården är av uppfattningen att det villkorliga fängelsestraffet bör förenas med en vård- och påverkansanktion. Vård- och påverkansanktionen bör innefatta en behandlingskontakt med en öppenvårdsmottagning i kommunens eller landstingets regi. En sådan behandling kan innefatta

- kontaktskyldighet,
- blodprovstagning för att styrka alkohol- och drogfrihet,
- medicinering,
- uppföljande läkarbedömning,
- återfallsprevention 1 gång/vecka 10 tillfällen,
- motiverande intervju 2 – 8 möten eller
- Minnesotabehandling 4 veckor på heltid.

Gör domstolen bedömningen att föreslagen sanktion är alltför omfattande kan diskuteras om delar av behandlingen, t.ex. primärdelen lämpligen omfattas av tilläggsanktionen men att eftervården är frivillig.

För det fall domstolen gör bedömningen att straffvärdet är högre än en månad och att behandlingskontakten inte anses vare en tillräckligt ingripande åtgärd kan den kombineras med en skyldighet för P att genomgå programmet ”Prime for Life” (PFL). Vid behov kan även sanktionen innefatta en skyldighet för P att hålla kontakt med en övervakare 1 g/vecka (kontaktskyldighet) under förslagsvis 3 månader.

Vård- och påverkanssanktionen bör innefatta ett alkoholförbud. Alkohol- eller drogförbud bör generellt användas vid deltagande i behandlingsprogram för missbruk.

2. Misshandel – kroglagsmål

B, som är tidigare ostraffad, har nattetid utanför en restaurang misshandlat C genom att slå en ölsejdel i ansiktet på honom. Av våldet har C åsankats smärta, blånad och en ca fyra centimeter lång särskada över vänster ögonbryn som fått sys med tio stygn. B och C, som var obekanta för varandra, var båda påverkade av alkohol. Slaget med ölsejdeln var helt oprovoceerat.

Straffvärde 6 månader

B vidgår att han i samband med alkoholkonsumtion tenderar att agera våldsamt. Han ställer sig positiv till att genomgå behandling enligt det av frivården föreslagna programmet ”Prime for life”. Ang. ”Prime for Life” se exempel 1 ovan.

Kriminalvårdens kommentarer

En vård- och påverkanssanktion innefattande programmet PFL torde inte vara tillräckligt ingripande vid ett straffvärde på sex månader. Antingen kan programmet kompletteras med en kontakt med beroendevården, se exempel 1. Alternativt kan behandlingsprogrammet PRISM väljas vilket är ett mer ingripande program. Även här bör vård- och påverkanssanktionen innefatta en kontaktskyldighet samt ett alkoholförbud.

3. Grov stöld – inbrott i bostad

E, som är tidigare ostraffad, har genom att bryta upp ett fönster olovligen berett sig tillträde till familjen J:s bostad och där med tillägnelseuppsåt tagit bl.a. elektronikutrustning, smycken och konanter till ett sammantaget värde av 30 000 kr. Vid inbrottet har E sökt igenom hela familjen J:s bostad och stor oreda har uppstått. Familjen J var inte hemma vid tidpunkten för brottet.

Straffvärde 6 månader

A

E lever under knappa ekonomiska förhållanden men saknar missbruksproblem. Han hade för avsikt att sälja den tillgripna egendomen för att på så sätt tjäna pengar. Han bedöms lämplig att utföra samhällstjänst.

Kriminalvårdens kommentarer

E har bedömts lämplig för samhällstjänst. Något vård- eller behandlingsbehov har inte framkommit. Kriminalvårdens påföljdsförslag bör således bli villkorligt fängelse förenat med samhällstjänst. Eventuellt kan en del av den utdömda samhällstjänsten fullgöras genom deltagande i programverksamhet, exempelvis One to One.

B

E lever under knappa ekonomiska förhållanden men saknar missbruksproblem. Han hade för avsikt att sälja den tillgripna egendomen för att på så sätt tjäna pengar. Han är långtidssjukskriven och anses inte kunna utföra samhällstjänstarbete.

Kriminalvårdens kommentarer

E har bedömts inte vara lämplig för samhällstjänst. Något vård- eller behandlingsbehov har dock inte framkommit. Kriminalvårdens påföljdsförslag bör således bli villkorligt fängelse förenat med tilläggsstraffet övervakning och kontroll.

På verkställighetsstadiet bör Kriminalvården överväga om kontaktskyldigheten och/eller anmälningsskyldigheten lämpligen kan ersättas av deltagande i programverksamhet. Det villkorliga fängelsestraffets längd innebär att det (utöver kontakt- och anmälningsskyldighet) ska innefatta ett förstärkande inslag. I samband med att verkställigheten inleds beslutas vilket sådant inslag som ska väljas. I första hand väljs helghemarrest, men som alternativ kan ett förbud för E att vistas på viss plats (exempelvis i området där inbrottet ägde rum) komma i fråga.

C

E begick inbrottet i syfte att tillgripa kontanter eller annan egendom som han skulle sälja och därigenom finansiera ett relativt långt gånget narkotikamissbruk. Han ställer sig positiv till att genomgå behandling enligt det av frivården föreslagna programmet PRISM (Programme for Reducing Individual Substance Misuse). PRISM är ett kognitivt beteendebaserat program. Det omfattar 20 möten om sammanlagt 32,5 timmar (kartläggning, färdighetsträning och tillämpningar).

Kriminalvårdens kommentarer

Kriminalvården kommer att föreslå att påföljden ska bestämmas till villkorligt fängelse med vård- och påverkanssanktion innefattande programmet PRISM. Om PRISM inte anses vara tillräckligt ingripande bör vård- eller påverkanssanktionen kombineras med övervakning- och kontroll.

Det är Kriminalvårdens uppfattning att en kombination av ett omfattande påverkansprogram och samhällstjänst normalt inte är att rekommendera då detta tillsammans med eventuell ytterligare sysselsättning kan bli svårt för klienten att hantera. PRISM är vidare ett program för missbrukare, vilket normalt gör att klienter som tillhör målgruppen för programmet inte bedöms lämpliga för samhällstjänst.

4. Sexuellt övergrepp mot barn

B, som är tidigare ostraffad, har när han arbetat som barnskötare begått en sexuell handling mot en fyraårig pojke, genom att vidröra pojkens könsorgan och analöppning, det sistnämnda med tillräcklig kraft för att orsaka smärta.

*Straffvärde 6 månader**Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse*

Det förhållandet att brottslighetens art inte längre ska tillmätas betydelse vid påföljdsvalet kan innebära att straffvärdet för brottet bedöms vara högre, omkring åtta månader.

A

B nekar i sten och anser sig inte vara i behov av annat än en frikännande dom. Han förklarar att han inte har någon som helst avsikt att medverka till vare sig behandling eller samhällstjänst eller någon annan åtgärd som frivården kan tänkas erbjuda.

Kriminalvårdens kommentarer

Enligt Påföljdsutredningens förslag kommer inte något formellt samtycke från klienten att krävas för tilläggsstraffsanktionen samhällstjänst. Det faktum att B motsätter sig samhällstjänst kommer dock att påverka Kriminalvårdens lämplighetsbedömning och troligen innebära att B bedöms olämplig för tilläggsstraffsanktionen samhällstjänst. Kriminalvårdens förslag blir således villkorligt fängelse med tilläggsstraffsanktionen övervakning- och kontroll.

På verkställighetsstadiet innebär fängelsestraffets längd att övervaknings- och kontrollstraffsanktionen måste innefatta en förstärkningsåtgärd. Med hänsyn till målsäganden bör det övervägas om övervaknings- och kontrollstraffsanktionen i stället för helghemarrest kan förstärkas med förbud för B att vistas inom ett specifikt område.

B

B förnekar brott. För det fall att han döms för brottet kan han tänka sig att utföra samhällstjänst. Han motsätter sig dock varje form av behandling eller programverksamhet, och enligt frivårdens uppfattning är det inte sannolikt att han kommer att kunna motiveras till deltagande i sådan verksamhet.

Kriminalvårdens kommentarer

B motsätter sig inte tilläggsstraffsanktionen samhällstjänst och kommer troligen att bedömas lämplig härför. B kommer dock att bli svårplacerad för samhällstjänst p.g.a. aktuell brottslighet. Vid placering måste således hänsyn tas till målsäganden samt potentiella brottsoffer. Möjligheten att under verkställigheten byta ut en del av det oavlönade arbetet mot exempelvis deltagande i påverkansprogram gör att Kriminalvården bör överväga att låta en del av den utdömda samhällstjänsten utgöras av individuella ROS-samtal trots Bs inställning till brottet.

C

B erkänner brottet och ställer sig positiv till att genomgå ROS (Relation och samlevnad), vilket är det behandlingsprogram som finns inom Kriminalvården för sexualbrottslingar och som föreslagits i personundersökningen. ROS är ett kognitivt program som är såväl psykodynamiskt som beteendeterapeutiskt. Det omfattar 56-60 gruppträffar å tre timmar i en grupp om 6-8 deltagare samt även viss individuell samtalskontakt.

Kriminalvårdens kommentarer

Villkorligt fängelse förenat med en vård- eller påverkanssanktion där B åläggs att genomgå programmet ROS är en lämplig och tillräckligt ingripande påföljd.

5. Grov förskingring

S, som är tidigare ostraffad, har i egenskap av kassör i en bostadsrättsförening försingrat 300 000 kr genom att tillgodogöra sig medel som medlemmarna har inbetalt till en inre fond för renoveringar.

Straffvärde 10 månader

S, som lever under ordnade förhållanden, har erkänt brottet. Hon kan inte utföra samhällstjänst.

Kriminalvårdens kommentarer

S är inte lämplig för samhällstjänst och har inte heller något behov av vård eller behandling. Kriminalvården kommer därför att föreslå att påföljden bestäms till villkorligt fängelse med övervaknings- och kontrollsanktion som tilläggsanktion. Övervaknings- och kontroll-sanktionen kan eventuellt ersättas med deltagande i One to One.

På verkställighetsstadiet bör övervaknings- och kontrollsanktionen förstärkas med helghemarrest omfattande 10 veckor. Någon annan förstärkningsåtgärd torde inte bli aktuell.

6. Återfall 1 – stöld

K har den 1 september 2009 olovligen med tillägnelseuppsåt tagit en jacka värd 1 500 kr i en klädbutik.

Straffvärde 1 månad

Tidigare brottslighet: K dömdes den 1 mars 2009 för en grov stöld (bostadsinbrott) begången den 22 december 2008 till villkorligt fängelse åtta månader med föreskrift om samhällstjänst 180 timmar. Prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet uppgick till två år.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

K har dömts till villkorligt fängelse vid ett tillfälle tidigare. Det nya brottet är begånget inom prövotiden för det tidigare villkorliga fängelsestraffet, vilket innebär att det tidigare brottet ska beaktas vid påföljdsbestämningen. Även det nya fängelsestraffet bör vara villkorligt, under förutsättning att återfallet kan beaktas tillräckligt genom valet av tilläggsanktion.

A

K lever under ordnade sociala förhållanden och saknar missbruksproblem. Han har fullgjort 100 timmar av den tidigare utdömda samhällstjänsten, helt utan anmärkning. Han ångrar djupt att han tog jackan och kan inte förklara varför han gjorde det.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

Om K inte tidigare hade dömts till villkorligt fängelse, hade tilläggsanktionen bestämts till dagsböter (pga. att straffvärdet är så lågt). Det blir därför en tillräcklig upptrappning av påföljden om även det nya villkorliga fängelsestraffet förenas med samhällstjänst. Med tanke på att K sköter den tidigare beslutade samhällstjänsten, bör det inte finnas något hinder ur lämplighetssynpunkt mot att åter välja samhällstjänst

som tilläggsstraff. Påföljden blir därför villkorligt fängelse en månad förenat med 40 timmar samhällstjänst.

Kriminalvårdens kommentarer

Då K skött tidigare utdömd samhällstjänst kommer han troligen att på nytt bedömas lämplig för samhällstjänst. Kriminalvårdens förslag bör således bli att tidigare utdömd samhällstjänst ska stå kvar och att domstolen på nytt ska döma särskilt till villkorligt fängelse med tilläggsstraffet samhällstjänst.

B

K tog jackan i syfte att sälja den och därigenom finansiera sitt narkotikamissbruk. Han har avbrutit den tidigare utdömda samhällstjänsten efter att ha fullgjort tio timmar. Han ställer sig positiv till att genomgå missbruksbehandling enligt det av frivården föreslagna programmet "PRISM" (angående PRISM se exempel 3 C).

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

K kan dömas till villkorligt fängelse med en vård- och påverkansstraff (skyldighet att genomgå det av frivården föreslagna programmet), eftersom fängelsestraffet är så kort att böter hade valts som tilläggsstraff om K inte tidigare hade dömts till villkorligt fängelse. Det blir därför en tillräcklig upptrappning om det villkorliga fängelsestraffet förenas med den föreslagna vård- och påverkansstraffen (som väl kan anses motsvara de 40 timmar samhällstjänst som valdes som tilläggsstraff i a) ovan). Med tanke på vad som framkommit om K:s verkställighet av det tidigare villkorliga fängelsestraffet finns det anledning att undanröja samhällstjänsten och välja en annan tilläggsstraff. Det ska då beslutas en gemensam tilläggsstraff för båda de villkorliga fängelsestraffen. Med tanke på det tidigare straffets längd (åtta månader) och hur lite av samhällstjänsten som K har fullgjort, kan knappast den föreslagna vård- eller påverkansstraffen anses tillräckliga. Domstolen har då att välja på att begära in ett nytt yttrande från frivården, där man förklarar situationen och efterfrågar en mer ingripande vård- eller påverkansstraff, eller att förena vård- och påverkansstraffen med någon annan straff, som t.ex. några månader övervakning och kontroll.

Kriminalvårdens kommentarer

K har avbrutit tidigare utdömd samhällstjänst. Vid personutredningen bör Kriminalvården inför sitt påföljdsförslag se på utfallet av tidigare verkställighet. Kriminalvårdens förslag bör därför bli att tidigare utdömd samhällstjänst undanröjs och att domstolen istället beslutar om en vård- eller påverkansstraff som gemensam tilläggsstraff för båda de villkorliga fängelsestraffen. Då K har ett pågående narkotikamissbruk och mot bakgrund av det relativt höga straffvärdet bör straffen innefatta deltagande i PRISM samt eventuellt även en kontaktskyldighet.

7. Återfall 2 – misshandel

G har natten till den 9 juli 2008 utanför en restaurang misshandlat D genom att tilldela denne ett knytnävsslag i ansiktet. Av våldet har D åsamkats smärta och blåmärken kring höger öga. G och D, som var obekanta för varandra, var båda påverkade av alkohol. Misshandeln var helt oprovocerad.

Straffvärdet 1 månad

Tidigare brottslighet: G dömdes den 10 november 2006 för misshandel till villkorligt fängelse tio månader med föreskrift om 220 timmar samhällstjänst. Prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet uppgick till två år. Samhällstjänsten har helt fullgjorts.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

G har dömts till villkorligt fängelse vid ett tillfälle tidigare. Det nya brottet är begånget inom prövotiden för det tidigare villkorliga fängelsestraffet, vilket innebär att det tidigare brottet ska beaktas vid påföljdsbestämningen. Även det nya fängelsestraffet bör vara villkorligt, under förutsättning att återfallet kan beaktas tillräckligt genom valet av tilläggsanktion.

A

G lever under ordnade förhållanden och saknar missbruksproblem. Sedan han begick det misshandelsbrott som nu är föremål för prövning har han träffat och flyttat ihop med en tjej samt börjat studera. Han är inte intresserad av att genomgå det av frivården föreslagna påverkansprogrammet mot våldsanvändning, då han inte längre går ut och dricker alkohol på kvällarna och brottet därför ”inte kommer att upprepas”.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

G kan dömas till villkorligt fängelse med samhällstjänst på nytt, eftersom fängelsestraffet är så kort att böter hade valts som tilläggsanktion om G inte tidigare hade dömts till villkorligt fängelse. Det blir därför en tillräcklig upptrappning om det villkorliga fängelsestraffet förenas med samhällstjänst. Med tanke på att G har fullgjort den tidigare beslutade samhällstjänsten enligt planen, bör det inte finnas något hinder ur lämplighetssynpunkt mot att åter välja samhällstjänst som tilläggsanktion. Påföljden blir därför villkorligt fängelse en månad förenat med 40 timmar samhällstjänst.

Kriminalvårdens kommentarer

Då G skött tidigare utdömd samhällstjänst kommer han troligen att på nytt bedömas lämplig för samhällstjänst. Kriminalvårdens förslag bör således bli att tidigare utdömd samhällstjänst ska stå kvar och att domstolen särskilt på nytt ska döma till villkorligt fängelse med tilläggsanktionen samhällstjänst. Då K återfallit på nytt i likartad brottslighet bör dock Kriminalvården arbeta för att höja K:s motivation och eventuellt under verkställigheten låta en del av den utdömda samhällstjänsten utgöras av deltagande i påverkansprogram.

B

G vidgår att han i samband med alkoholkonsumtion tenderar att agera våldsamt. Han ställer sig positiv till att genomgå behandling enligt det av frivården föreslagna behandlingsprogrammet ”Prime for life”. Angående ”Prime for life”, se exempel ovan.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

G kan dömas till villkorligt fängelse med en vård- och påverkansanktion (skyldighet att genomgå det av frivården föreslagna programmet), eftersom fängelsestraffet är så kort att böter hade valts som tilläggsanktion om G inte tidigare hade dömts till villkorligt fängelse. Det blir därför en tillräcklig upptrappning om det villkorliga fängelsestraffet förenas med den föreslagna vård- och påverkansanktionen (som väl kan anses motsvara de 40 timmar

samhällstjänst som valdes som tilläggsanktion i a) ovan). Den tidigare beslutade samhällstjänsten är fullgjord, vilket innebär att det tidigare villkorliga fängelsestraffet står kvar helt oförändrat.

Kriminalvårdens kommentarer

Här bör Kriminalvårdens förslag bli att domstolen särskilt dömer till villkorligt fängelse med tilläggsanktionen vård eller påverkan där G åläggs en skyldighet att genomgå det av frivården föreslagna programmet, d.v.s PFL.

8. Återfall 3 – grov förskingring

S har under våren och sommaren 2010 i egenskap av kassör i en bostadsrättsförening förskingrat 300 000 kr genom att tillgodogöra sig medel som medlemmarna har inbetalt till en inre fond för renoveringar.

Straffvärde 10 månader

Tidigare brottslighet S dömdes den 1 september 2009 för grovt rattfylleri begånget den 12 juni 2009 till villkorligt fängelse en månad med en vård- och påverkansanktion bestående i skyldighet att genomgå behandlingsprogrammet "Prime for life". Prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet uppgick till två år.

S lever under ordnade förhållanden. Han har genomgått det tidigare utdömda behandlingsprogrammet och är numera helnykterist.

Påföljdsbestämningen i ett system med villkorligt fängelse

S har dömts till villkorligt fängelse vid ett tillfälle tidigare. Det nya brottet är begånget inom prövotiden för det tidigare villkorliga fängelsestraffet, vilket innebär att det tidigare brottet ska beaktas vid påföljdsbestämningen. Även det nya fängelsestraffet bör vara villkorligt, under förutsättning att återfallet kan beaktas tillräckligt genom valet av tilläggsanktion.

Om S varit tidigare ostraffad, eller endast dömts till ett eller flera självständiga bötesstraff, hade påföljden bestämts till villkorligt fängelse tio månader förenat med samhällstjänst. Det förhållandet att S har återfallit i brott inom prövotiden för ett tidigare villkorligt fängelsestraff innebär att det måste ske en upptrappning vid valet av tilläggsanktion för den nya brottsligheten. Det innebär att samhällstjänst, eller någon tilläggsanktion som är lika ingripande som samhällstjänst, inte räcker till som tilläggsanktion. Det krävs därmed särskilda skäl för att det ska kunna beslutas om villkorligt fängelse. Ett sådant särskilt skäl kan vara att det villkorliga fängelsestraffet förenas med hemarrest. Om det inte finns förutsättningar för hemarrest får ett ovillkorligt fängelsestraff dömas ut. Då den tidigare tilläggsanktionen är helt fullgjord får det tidigare utdömda villkorliga fängelsestraffet kvarstå oförändrat (oavsett om det blir villkorligt eller ovillkorligt fängelse för det nya brottet).

Kriminalvårdens kommentarer

S har återfallit i brott. Mot bakgrund härav och med beaktande av det relativt höga straffvärdet kan domstolen göra bedömningen att sanktionen samhällstjänst eller någon annan lika ingripande sanktion inte är tillräcklig. Kriminalvården har således att utreda förutsättningarna och S lämplighet för hemarrest. Häri ingår att utreda de praktiska förutsättningarna, men även i förekommande fall att göra en brottsofferutredning. Vidare bör de sammanboendes inställning ingå i lämplighetsbedömningen. Förutsatt att S bedöms lämplig och att

utredningen inte visar att S har något ytterligare vård- eller behandlingsbehov bör Kriminalvårdens förslag således bli att domstolen dömer särskilt till villkorligt fängelse förenat med hemarrest. Det kan anmärkas att aktuellt exempel visar på en snabb upptrappning av påföljd vid återfall.

GÖTEBORGS TINGSRÄTT**BEGÄRAN OM****PERSONUTREDNING**

Aktbilaga

2011-

Mål nr

Frivården Göteborg
 Box 278
 401 24 Göteborg

Åklagarkammaren i Göteborg ./ Karl Andersson angående misshandel

Tingsrätten har beslutat att inhämta yttrande från Kriminalvården enligt 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. beträffande

KARL Bengt Andersson, 771006-
 Stenåsvägen 2
 Göteborg

Försvare är: Advokat Nils Svensson, Advokatfirman Svensson & Co AB, Göteborg

Åklagarens diarienummer: AM 1356, Åklagarkammaren i Göteborg

Åtal har väckts mot Karl Andersson gällande misshandel, se stämningsansökan bilaga 1. Karl Andersson är inte tidigare dömd.

Kriminalvården ombeds att i personutredningen särskilt bedöma förutsättningarna för följande tilläggs sanktioner:

Samhällstjänst	
Vård- eller påverkanssanktion	
Kontraktsvård	
Hemarest	

(Vid utredning om vård- eller påverkanssanktion eller kontraktsvård kan följande skrivning användas)

För det fall att det finns förutsättningar för en vård eller påverkanssanktion (*alt. kontraktsvård*) ska yttrandet innefatta ett förslag till sådan sanktion.

Yttrandet ska ha kommit in till tingsrätten senast den

Åtal ska vara väckt senast den

Gun Karlsson
 Telefon direkt

Artbrottsstatistik

Promemoria utarbetad
inom Brottsförebyggande rådet

 brottsförebyggande rådet	Rubrik	1(3)
	Specialbeställning Påföljdsutredningen	
	Beskrivning	
	Artbrott	
	Datum	Författare
	2012-01-23	Levent Kemetli
		Version
		0.1

Artbrottsstatistik

Inledning

Påföljdsutredningen vill få en bild av andelen brott på fängelsenivå som föranleder en strängare påföljd än en ren villkorlig dom eller en ren skyddstillsyn på grund av dess art.

Urval

Grundurvalet består av samtliga påföljder och påföljdscombinationer i fällande domslut i tingsrätten åren 2001 och 2008-2010 enligt den officiella statistiken. För att kunna göra en bedömning av i vilken utsträckning brottslighetens art tycks påverka påföljdsvalet har domslut som avser personer med tidigare belastning rensats från grundurvalet. I den redovisade statistiken ingår således endast domslut som avser så kallade debutanter (se definition belastning nedan).

Utöver det totala antalet domslut redovisas även antalet domslut efter typ av huvudbrott och huvudpåföljd. Urvalet av huvudbrotten utgörs av så kallade artbrott.

Definition tidigare belastning

Domslut avseende personer som inom fyra år före det aktuella domslutet inte har dömts till eller meddelats strafföreläggande med någon annan påföljd än böter definieras som ej tidigare belastad. Samtliga åtalsunderlåtelse ingår i ej belastad.

Resultat

I tabellerna har ett urval av påföljder delats upp i två grupper, första gruppen innehåller påföljderna fängelse mindre än 1 år, skyddstillsyn med fängelse, skyddstillsyn med kontraktsvård, skyddstillsyn med samhällstjänst samt villkorlig dom med samhällstjänst. Den andra gruppen består av påföljderna skyddstillsyn övriga (dvs. de som inte återfinns i första gruppen), villkorligdom övriga samt strafföreläggande på villkorlig dom. Antalet lagföringar i tingsrätten med någon av dessa påföljder för individer utan tidigare belastning enligt ovan definition redovisas i tabellernas första kolumn. Sedan redovisas andelen under respektive påföljd, samt för en summering för respektive gruppering av påföljderna som angetts ovan.

Tabellerna redovisas för åren 2001, 2008, 2009 och 2010.

Tabell 1. Lagföringar i tingsrätt avseende personer utan tidigare beaktning¹, efter påföljd, antal och procentandel (rad), för år 2001

Huvudbrott	TOTALT	Skyddstillsyn				Summa	Skyddstillsyn				Summa
		Färdigställd <1 år	med fängelse	med kontraktstid	med sambalstjänst		Villkorlig dom med sambalstjänst	Summa	övrig	Villkorlig dom övrig	
SAMTLIGA BROTT	16 820	20%	1%	3%	3%	18%	46%	15%	33%	6%	54%
Misshandel (5§)	3 017	16%	0%	2%	4%	33%	55%	13%	31%	1%	45%
Grov kvinnofrånkning (4a §)	x	72%	5%	6%	6%	5%	94%	6%	0%	0%	6%
Olaga hot (5 §)	x	11%	0%	1%	2%	8%	24%	52%	0%	0%	76%
Stöld (1 §)	2 619	5%	0%	1%	1%	1%	9%	18%	62%	12%	91%
Bedrägeri (1 §)	645	2%	0%	0%	1%	1%	4%	9%	64%	23%	96%
Bokföringsbrott (5 §)	671	5%	0%	0%	0%	10%	15%	0%	37%	48%	85%
Mened (1 §)	x	86%	0%	0%	0%	10%	95%	0%	5%	0%	5%
Grov rattfylleri (4a §)	3 827	35%	0%	10%	5%	32%	82%	13%	5%	0%	18%
Narkotikabrott (1 §)	624	35%	2%	4%	7%	12%	61%	30%	9%	0%	39%
Skattebrott (2 §)	x	8%	0%	0%	1%	42%	51%	2%	37%	11%	49%

Säkretes: x=underpåkning i tingsrätt intervall 0-60). För att kunna presentera samtliga andelar undertrycks totalen med ett brått intervall. Då andelarna är avrundade så motsvarar till exempel 0% för en undertryckt total del tarant mellan 0 och 3.

¹ Tidigare beaktning definieras som: Domstol avseende personer som från år före det aktuella domslutet har dömts till ett eller meddelats straff för deltagande med straffpånaföljd på tväret.

Tabell 2. Lagföringar i tingsrätt avseende personer utan tidigare beaktning¹, efter påföljd, antal och procentandel (rad), för år 2008

Huvudbrott	TOTALT	Färdigställd <1 år				Villkorlig dom med sambalstjänst	Summa	Skyddstillsyn				Summa
		Färdigställd <1 år	med fängelse	med kontraktstid	med sambalstjänst			Summa	övrig	Villkorlig dom övrig	Straffutläggande på villkorlig dom	
SAMTLIGA BROTT	20 681	23%	0%	3%	4%	20%	50%	12%	29%	9%	50%	
Misshandel (5§)	4 049	14%	0%	2%	5%	44%	66%	11%	23%	1%	34%	
Grov kvinnofrånkning (4a §)	x	70%	0%	22%	3%	3%	98%	2%	0%	0%	2%	
Olaga hot (5 §)	x	16%	0%	1%	1%	12%	31%	22%	45%	1%	69%	
Sexuellt övergrepp mot barn (6 §)	x	58%	4%	4%	0%	17%	83%	13%	4%	0%	17%	
Stöld (1 §)	3 094	5%	0%	0%	0%	9%	12%	12%	66%	15%	92%	
Bedrägeri (1 §)	1 018	1%	0%	0%	0%	2%	4%	8%	60%	29%	96%	
Bokföringsbrott (5 §)	1 351	2%	0%	0%	0%	9%	12%	1%	36%	51%	88%	
Mened (1 §)	x	83%	0%	0%	0%	17%	100%	0%	0%	0%	0%	
Grov rattfylleri (4a §)	4 032	50%	0%	8%	5%	26%	89%	8%	3%	0%	11%	
Narkotikabrott (1 §)	983	36%	1%	5%	8%	11%	63%	32%	5%	0%	37%	
Skattebrott (2 §)	x	10%	0%	0%	0%	46%	56%	0%	27%	17%	44%	

Säkretes: x=underpåkning i tingsrätt intervall 0-60). För att kunna presentera samtliga andelar undertrycks totalen med ett brått intervall. Då andelarna är avrundade så motsvarar till exempel 0% för en undertryckt total del tarant mellan 0 och 3.

¹ Tidigare beaktning definieras som: Domstol avseende personer som från år före det aktuella domslutet har dömts till ett eller meddelats straff för deltagande med straffpånaföljd på tväret.

Tabell 3. Lagförningar i tingsrätt avseende personer utan tidigare beaktning¹, efter påföljd, antal och procentandel (rad), för år 2009

Huvudbrott	Sveketillsyn													
	Fängelse med <-år		Fängelse med kontaktövervakning		Vilkorliggdom med samhällslist		Summa		Sveketillsyn		Vilkorliggdom		Summa	
	ANTAL	%	ANTAL	%	ANTAL	%	ANTAL	%	övrig	övrig	övrig	övrig	övrig	övrig
SAMTLIGA BROTT	20 525	21%	0%	3%	4%	20%	49%	12%	30%	9%	51%			
Misshandel (5§)	3 844	13%	0%	3%	6%	43%	64%	12%	22%	1%	36%			
Grov kvinnofridskränkning (4a §)	x	72%	1%	21%	2%	3%	99%	1%	0%	0%	1%			
Olaga hot (5 §)	x	9%	0%	2%	3%	16%	31%	23%	45%	1%	69%			
Sexuellt övergrepp mot barn (6 §)	x	68%	0%	16%	5%	5%	95%	5%	0%	0%	5%			
Stöld (1 §)	3 503	5%	0%	0%	1%	1%	7%	13%	62%	18%	93%			
Bedrägeri (1 §)	870	1%	0%	0%	0%	2%	4%	8%	63%	24%	96%			
Bokföringsbrott (5 §)	1 110	3%	0%	0%	0%	10%	10%	13%	1%	32%	87%			
Mened (1 §)	x	77%	0%	0%	0%	0%	23%	100%	0%	0%	0%			
Grov rattfylleri (4a §)	3 962	46%	0%	8%	7%	28%	89%	8%	3%	0%	11%			
Narkotikabrott (1 §)	1 052	30%	1%	4%	11%	15%	61%	33%	6%	0%	39%			
Skattebrott (2§)	x	2%	0%	0%	1%	44%	47%	0%	40%	13%	53%			

Sekretess: xx undertryckt (n) tillagar i huvudsak 0-60). För att kunna presentera samtliga ändrar undertryckt i stolen med ett tvärtlänkat. Då andelen är avrundade så motsvarar till exempel 0% för en undertryckt total del antal mellan 0 och 3.
¹Tidigare beaktning definieras som: Domstul avseende personer som inom fyra år före det aktuella domstul har dömts till eller meddelats straff för deltagande med straffgärd påföljd är botten.

Tabell 4. Lagförningar i tingsrätt avseende personer utan tidigare beaktning¹, efter påföljd, antal och procentandel (rad), för år 2010

Huvudbrott	Sveketillsyn													
	Fängelse med <-år		Fängelse med kontaktövervakning		Vilkorliggdom med samhällslist		Summa		Sveketillsyn		Vilkorliggdom		Summa	
	ANTAL	%	ANTAL	%	ANTAL	%	ANTAL	%	övrig	övrig	övrig	övrig	övrig	övrig
SAMTLIGA BROTT	20 449	19%	0%	3%	4%	21%	48%	13%	31%	9%	52%			
Misshandel (5§)	4 012	11%	0%	2%	5%	47%	65%	11%	22%	1%	35%			
Grov kvinnofridskränkning (4a §)	x	69%	2%	22%	3%	1%	98%	1%	0%	0%	2%			
Olaga hot (5 §)	x	9%	1%	1%	2%	15%	29%	26%	44%	1%	71%			
Sexuellt övergrepp mot barn (6 §)	x	64%	0%	14%	0%	9%	86%	9%	5%	0%	14%			
Stöld (1 §)	3 471	5%	0%	0%	0%	1%	7%	13%	62%	18%	93%			
Bedrägeri (1 §)	723	1%	0%	0%	2%	3%	6%	9%	63%	21%	94%			
Bokföringsbrott (5 §)	1 268	2%	0%	0%	0%	12%	14%	0%	37%	49%	86%			
Mened (1 §)	x	81%	0%	0%	0%	8%	88%	8%	4%	0%	12%			
Grov rattfylleri (4a §)	3 616	45%	0%	8%	7%	28%	88%	9%	3%	0%	12%			
Narkotikabrott (1 §)	1 098	31%	1%	4%	9%	17%	62%	30%	8%	0%	38%			
Skattebrott (2§)	x	2%	0%	0%	0%	37%	39%	1%	42%	18%	61%			

Sekretess: xx undertryckt (n) tillagar i huvudsak 0-60). För att kunna presentera samtliga ändrar undertryckt i stolen med ett tvärtlänkat. Då andelen är avrundade så motsvarar till exempel 0% för en undertryckt total del antal mellan 0 och 3.
¹Tidigare beaktning definieras som: Domstul avseende personer som inom fyra år före det aktuella domstul har dömts till eller meddelats straff för deltagande med straffgärd påföljd är botten.

Sammanställning av praxis gällande brottslighetens art

I denna bilaga redovisas praxis – uppdelat i brottstyper – där frågan om brottslighetens art har behandlats vid påföljdsvalet. I de flesta av fallen har brottslighetens art motiverat fängelse eller en strängare påföljd än vad som annars hade valts. I några fall har frågan om brottslighetens art behandlats uttryckligen varvid slutsatsen blivit att den inte ska utgöra en omständighet av betydelse för påföljdsvalet.

Brottslighetens art anförs i praxis ofta som skäl för fängelse i fall där redan straffvärdet är så högt att det redan på den grunden kan anses föreligga en presumtion för fängelse. I denna redogörelse anges i första hand rättsfall där brottet inte varit så allvarligt att straffvärdet ensamt inneburit en presumtion för fängelse, dvs. i första hand brott med straffvärde understigande ett års fängelse.

Av störst intresse är de fall där Högsta domstolen har behandlat frågan om brottslighetens art. För att belysa praxis ytterligare har det även tagits med refererade och även orefererade rättsfall från hovrätterna.

Sammanställningen gör inte anspråk på att vara fullständig.

Brottsbalksbrotten

Brott mot liv och hälsa

Misshandel, 3kap. 5 §

- NJA 1990 s. 84 I
- NJA 1990 s. 84 II
- NJA 1990 s. 521
- NJA 1990 s. 776
- NJA 1991 s. 438
- NJA 1991 s. 507
- NJA 1994 s. 468
- NJA 1996 s. 741
- NJA 1999 s. 269
- NJA 2000 s. 17 III

Vållande till annans död, 3 kap. 7 §

- NJA 1971 s. 186
- NJA 1997 s. 103
- RH 1995:46
- RH 2002:13

Framkallande av fara för annan, 3 kap. 9 §

- RH 1987:7

Brott mot frihet och frid

Olaga frihetsberövande, 4 kap. 2 §

- NJA 1983 s. 339
- NJA 1994 s. 468
- NJA 2000 s. 314

Olaga tvång, 4 kap. 4 §

- RH 1999:143

Grov kvinnofridskränkning/grov fridskränkning, 4 kap. 4 a §

- NJA 2003 s. 144
- NJA 2004 s. 97

Olaga hot, 4 kap. 5 §

- RH 1997 (kortreferat av tolv domar)
- RH 2004:48

Hemfridsbrott och olaga intrång, grovt brott, 4 kap. 6 §

- RH 1987:120
- NJA 1990 s. 315

Sexualbrott**Sexuellt utnyttjande av barn, 6 kap. 5 §**

- NJA 2003 s. 313
- NJA 2006 s 79

Sexuellt övergrepp mot barn, 6 kap. 6 §

- NJA 1991 s. 228
- NJA 2006 s. 221

Utnyttjande av barn för sexuell posering, 6 kap. 8 §

- NJA 2011 s. 386

Sexuellt ofredande, 6 kap. 10 §

- RH 1997:91
- RH 1999:51
- RH 2008:40

Brott mot familj**Egenmäktighet med barn, 7 kap. 4 §**

- RH 1986:123
- RH 2005:73

Tillgreppsbrott**Stöld 8 kap. 1 §**

- RH 1996:51

Grov stöld 8 kap. 4 §

- NJA 1979 s. 153
- NJA 1980 s. 334
- NJA 1982 s. 645
- NJA 1985 s. 444
- NJA 2009 s. 559
- RH 1989:7
- RH 1993:28

Rån, 8 kap. 5 §

- NJA 1991 s. 444
- NJA 1994 s. 153
- NJA 2009 s. 121

Bedrägeribrott**Bedrägeri och grovt bedrägeri, 9 kap. 1 och 2 §§**

- NJA 1992 s. 190
- NJA 1993 s. 746

Förskingringsbrott**Förskingring och grov förskingring, 10 kap. 1 och 2 §§**

- NJA 1992 s. 470
- NJA 1997 s. 652
- NJA 1997 s. 781

Brott mot borgenärer m.m.**Oredlighet mot borgenär, 11 kap. 1 §**

- NJA 1989 s. 570
- Göta hovrätts dom den 23 september 2002 i mål B 557-01
- Svea hovrätts dom den 29 april 2004 i mål B 5232-03

Försvårande av konkurs eller exekutiv försäljning, 11 kap. 2 §

- Göta hovrätts dom den 22 mars 2007 i mål B 2707-06

Bokföringsbrott, 11 kap. 5 §

- NJA 1983 s. 205
- NJA 1986 s. 652
- NJA 1988 s. 481
- NJA 1998 s. 300
- NJA 2000 s. 195
- NJA 2001 s. 397
- NJA 2001 s. 618
- NJA 2004 s. 519
- RH 2007:56

Skadegörelsebrott**Skadegörelse och grov skadegörelse, 12 kap. 1 och 3 §§**

- NJA 2000 s. 432
- RH 1981:64 (64:81)
- RH 1996:10

Förfalskningsbrott**Urkundsförfalskning och brukande av falsk urkund, 14 kap. 1–3 och 9 §§**

- NJA 1983 s. 786
- NJA 2010 s. 358

Mened m.m.**Mened och osann partsutsaga, 15 kap. 1–3 §§**

- NJA 1996 s. 757
- NJA 1999 s. 561
- NJA 2001 s. 913
- NJA 2007 s. 624

Falsk angivelse och falsk tillvitelse, 15 kap. 6 och 7 §§

- NJA 1994 s. 518
- RH 2003:57
- RH 2007:57

Missbruk av urkund, grovt brott, 15 kap. 12 §

- NJA 2007 s. 319

Brott mot allmän ordning**Upplopp och våldsamt upplopp, 16 kap. 1–2 §§**

- NJA 2002 s. 198
- NJA 2002 s. 489
- NJA 2002 s. 533 II

Uppvigling, 16 kap. 5 §

- Svea hovrätts dom den 21 november 2001, DB 142

Hets mot folkgrupp, 16 kap. 8 §

- NJA 2006 s. 467
- RH 1997:53
- RH 2002:40

Barnpornografibrott och grovt barnpornografibrott, 16 kap. 10 a §

- NJA 2002 s. 265
- NJA 2003 s. 307
- NJA 2011 s. 386

Djurplågeri 16 kap. 13 §

- NJA 2006 s. 339
- RH 1992:9
- RH 1993:94

Brott mot allmän verksamhet

Våld och hot mot tjänsteman, 17 kap. 1 §

- NJA 1984 s. 898
- NJA 2000 s. 116
- NJA 2001 s. 859

Bestickning och mutbrott, 17 kap. 7 § och 20 kap. 2 §

- RH 1996:30
- RH 2008:89

Övergrepp i rättssak, 17 kap. 10 §

- RH 2003:23
- Hovrättens för Västra Sverige dom 2005-08-26 i mål B 4505-04

Specialstraffrätt

Trafikbrott

Grov vårdslöshet i trafik, 1 § trafikbrottslagen (1951:649)

- RH 1995:46
- RH 1999:149
- RH 2004:86
- RH 2009:34

Grovt rattfylleri, 4 a § trafikbrottslagen

- NJA 1994 s. 102
- NJA 1997 s. 278
- NJA 1999 s. 9
- NJA 2000 s. 17 I och II
- NJA 2002 s. 653
- RH 2004:50

Miljöbrott , 29 kap. 1 § miljöbalken

- NJA 2005 s. 263
- Hovrättens för nedre Norrland dom 2008-06-04 i mål B 714-06

Narkotikabrott och narkotikasmuggling, 1 § narkotikastrafflagen (1964:68) och 6 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling

- NJA 1989 s. 837
- NJA 1997 s. 522
- NJA 2001 s. 86
- NJA 2001 s. 570
- NJA 2008 s. 653

Dopningsbrott, 3 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel

- NJA 1995 s. 89 I och II
- RH 2008:11

Skattebrott och grovt skattebrott, 2 och 4 § skattebrottslagen (1971:69)

- NJA 1998 s. 283
- NJA 1999 s. 769
- NJA 2000 s. 190
- NJA 2003 s. 499

Vapenbrott, 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67)

- NJA 1991 s. 498
- NJA 2002 s. 256
- I RH 1996 och RH 2004 finns ett antal kortreferat av hovrättsdomar gällande vapenbrott

Jaktbrott och jakthäleri, 44 och 46 §§ jaktlagen (1987:259)

- NJA 2004 s. 786
- NJA 2006 s. 610

Brott mot utlänningslagen (2005:716)**Olovlig vistelse i riket, 20 kap. 2 § utlänningslagen**

RH 1995 innehåller 58 hovrättsdomar avseende utvisning som i många fall berör olovlig vistelse i riket (numera 20 kap. 2 § utlänningslagen)

Människosmuggling, 20 kap. 8 § utlänningslagen

- NJA 1986 s. 607
- NJA 1990 s. 115

Smugglingsbrott och tullbrott, 3 och 8 §§ lagen (2000:1225) om straff för smuggling

- NJA 2000 s. 69
- NJA 2000 s. 256
- NJA 2005 s. 523

Brott mot alkohollagen, olovlig tillverkning och försäljning, 1 och 2 §§ alkohollagen (1994:1738)

- NJA 2003 s. 78
- RH 2001:60
- RH 2002:76
- RH 2003:37
- Svea hovrätts dom 2009-10-20 i mål B 4232-09
- RH 2002:74
- RH 2002:84

Överträdelse av kontaktförbud, 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

- Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 2004-04-01 i mål B 2480-03
- Svea hovrätts dom 2004-05-17 i mål B 7252-03 och 315-04
- Hovrättens för Nedre Norrland dom 2011-10-03 i mål B 479-11

Brott mot lagen om totalförsvarsplikt, 10 kap. 2 § lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt

- NJA 1989 s. 847 I och II
- NJA 1992 s. 590
- NJA 1997 s. 862
- RH 2000:19
- Svea hovrätts dom 2005-03-15 i mål B 1079-05

Grovt insiderbrott, 2 § lagen (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument

- NJA 2008 s. 292

Brott mot upphovsrättslagen, 53 § upphovsrättslagen (1960:729)

- Svea hovrätts dom 2010-11-17 i mål B 422-09

Ungdomsbrottslighetens utveckling sedan mitten av 1990-talet

Promemoria författad
av David Shannon och Sven Granath
vid Brottsförebyggande rådet

Ungdomsbrottslighetens utveckling sedan mitten av 1990-talet

Inledning

I detta PM presenteras en överblick över ungdomsbrottslighetens utveckling i Sverige med huvudfokus på perioden sedan mitten av 1990-talet. Samtidigt sätts den senaste tidens utveckling i ett bredare sammanhang, dels genom en kort redogörelse för ungdomsbrottslighetens utveckling i Europa fram till 1990-talet, dels genom en beskrivning av utvecklingen sedan mitten av 1990-talet i några andra europeiska länder: Finland, Danmark, Holland respektive England och Wales.

Begreppet "ungdomsbrottslighetens utveckling" döljer ett komplext fenomen

Det bör redan inledningsvis nämnas att termen "ungdomsbrottslighetens utveckling", trots att den används mycket flitigt såväl i forskningen som i den kriminalpolitiska debatten, är långt ifrån oproblematiserad. Dels handlar det om att begreppet "ungdom" i sig är svårdefinierat (se till exempel Estrada och Flyghed 2007). Men det handlar också om att termen kan ge sken av att de många typer av olagligt beteende som ungdomar i varierande grad deltar i följer en uniform utveckling över tid. Detta är en problematisk utgångspunkt då det finns goda anledningar att anta att utvecklingen för olika typer av brott åtminstone till viss del styrs av olika faktorer (von Hofer 2008, Blumstein och Rosenfeld 2008). Det är till exempel sannolikt att våldsbrottslighetens utveckling i samhället styrs av delvis andra faktorer än utvecklingen av stöldbrottsligheten. Bland annat är de typer av situationella faktorer som påverkar våldsbrottslighetens omfattning – exempelvis alkoholkonsumtions-

mönster, hur många som deltar i nöjeslivet – annorlunda jämfört med de faktorer som påverkar stöldnivån, till exempel utbudet av lämpliga objekt, satsningar på stöldskyddsåtgärder med mera. En ökande trend i den ena typen av brottsligt beteende bland ungdomar behöver därmed inte innebära att samhället samtidigt upplever en ökande trend i den andra och vice versa. Vidare kan utvecklingstrender för olika underkategorier av vålds- och stöldbrott, till exempel bilstölder respektive bostadsinbrott eller våld i hemmet respektive våld i samband med idrottsevenemang, också se olika ut under samma period. Detsamma gäller för utvecklingen hos olika grupper av ungdomar respektive av ungdomar på olika geografiska områden (jämför Stevens 2009).

Det är därför viktigt att ha som utgångspunkt att det som kan redovisas i en översiktlig genomgång som denna är en grovt förenklad bild av ungdomsbrottslighetens utveckling. Samtidigt är det värt att redan inledningsvis nämna att det, även när det är en *förenklad* bild som redovisas, ändå finns många svårigheter när uppgifter om brottslighetens utveckling ska tolkas. Brottsligheten är till sin natur ett dolt fenomen och alla försök att närma sig den faktiska brottsligheten med olika mätmetoder är bristfälliga, om än i varierande mån. Inte sällan kan olika källor visa olika bilder, varför det alltid uppstår svåra övervägningar och tolkningsproblem när man försöker komma fram till en bedömning av hur den *faktiska* ungdomsbrottsligheten har utvecklats över tid.

Disposition

PM:et är disponerat enligt följande. Detta inledande kapitel fortsätter med en sammanfattning av några centrala kunskaper om ungdomsbrottsligheten i form av sex påståenden. I nästa kapitel beskrivs de olika källor som har använts och som i dag används inom forskningen för att förbättra våra kunskaper om ungdomsbrottsligheten och dess utveckling över tid. Som en bakgrund till redovisningen av den senaste tidens utveckling i den svenska ungdomsbrottsligheten presenterar kapitel tre dels resultat från forskning om ungdomsbrottslighetens utveckling i Sverige och Europa mellan 1950-talet och mitten av 1990-talet, dels en bild över ungdomsbrottslighetens utveckling under de senaste femton åren i fyra europeiska länder: Danmark, Finland, Holland samt England och Wales. PM:ets fjärde kapitel innehåller en sammanfattande redovis-

ning av svenska data om ungdomsbrottslighetens utveckling mellan 1995 och de sista åren av 00-talet. Det kapitlet knyter också tillbaka till huvuddragen från den internationella genomgången i kapitel 3.

Sex påståenden om ungdomsbrottsligheten

Även om det är ungdomsbrottslighetens *utveckling* som är huvudfokus för detta PM skulle det vara försumligt att inte kort nämna några av de mest centrala mönster som kännetecknar ungdomars delaktighet i brott. Följande sex påståenden om ungdomsbrottsligheten har relativt länge varit mer eller mindre oomstridda inom forskningen.

Många begår något eller några brott under ungdomsåren

Det har länge rått samstämmighet om att ungdomsåren innebär en tydlig topp i brottsaktivitet (Barbarett m.fl. 2004, Estrada och Granath 2008). De flesta individer begår minst något eller några brott under ungdomsåren (Sarnecki 1993, 2009, Muncie 2004).

De flesta som begår brott slutar med kriminalitet redan som ungdomar

Forskningen visar också väldigt tydligt att ungdomsbrottsligheten präglas av en starkt episodisk karaktär (von Hofer 2007). Det innebär att de allra flesta av de ungdomar som begår brott gör det under en kortare period, för att sedan sluta och leva ett välanpassat liv som vuxna. Endast en relativt liten andel fortsätter att begå brott i vuxen ålder (jämför Brå 2009a).

De flesta av ungdomarnas brott är lindriga

Även om många ungdomar begår brott någon gång under ungdomsåren är det relativt få ungdomar som begår grova brott. De flesta av de brott som ungdomar begår är av lindrig art (von Hofer 2007), exempelvis mindre grova skadegörelse- och stöldbrott (företrädesvis i butik eller från hemmet eller skolan). Det är betydligt mer sällsynt att ungdomar begår grövre stölder eller

våldsbrott. Det innebär att även ungdomsbrottslighetens utveckling över tid domineras av de mindre grova brotten, i första hand stöld (von Hofer 2008). Förändringar över tid i de mindre vanliga brottstyperna, som våldsbrotten, kan därför skymmas i redovisningar som fokuserar på brottsutvecklingen totalt sett. I den mån man vill kunna uttala sig om våldsutvecklingen bland ungdomar är det således viktigt att man redovisar tillgängliga indikatorer över våldsbrottsligheten separat (t.ex. Estrada 1998).

Pojkar begår brott oftare än flickor

Delaktighet i brott varierar med åldern på ungefär samma sätt för både pojkar och flickor, men graden av brottsdelaktighet är lägre för flickor i samtliga åldrar (Pople och Smith 2010). Den samlade forskningen visar också att skillnaderna mellan pojkars och flickors delaktighet i brott är större ju grövre brottslighet det är frågan om (Estrada och Granath 2008). Dessutom utgör flickor en betydligt mindre andel av gruppen som begår många brott än de gör av gruppen som begår färre (ibid.).

Ungdomar begår oftast brott mot andra ungdomar

Ungdomar är inte bara den grupp i befolkningen som uppvisar de högsta nivåerna av delaktighet i brott, utan är även den grupp som är klart mest utsatt för stölder och våldsbrott (Estrada och Granath 2008). Inte minst beror det här förhållandet på att de brott som begås av ungdomar oftast tenderar att drabba andra ungdomar (Estrada 1999, Sarnecki 2001, Granath 2007).

Risikfaktorerna för brott är många, ojämnt fördelade och svårpåverkade av barn och ungdomar själva

Forskningen visar att det finns en mängd riskfaktorer förknippade med ungdomars delaktighet i brottsligt beteende. Även när det gäller risken för fortsatt och långvarig kriminalitet återopas många olika faktorer i forskningen. Det beror på att barn och ungdomar utvecklas i samspel mellan en rad olika sociala sammanhang – bland annat familjen, skolan, närsamhället, kamratkretsen – som alla påverkar varandra (Turner 2001, Ferrer-Wreder m.fl. 2005,

Brå 2009a). Riskfaktorer för en kriminell utveckling förknippas med alla dessa sociala sammanhang samt även med individen själv.

Det finns samtidigt en mycket hög grad av överensstämmelse i forskningsresultaten om vilka faktorer som innebär en förhöjd risk för kriminalitet (Farrington 2009). Det handlar bland annat om neurofysiologiska problem, impulsivitet eller en dålig problemlösningsförmåga hos individen själv, inkonsekventa eller alltför stränga uppfostringsmetoder, dåliga relationer mellan föräldrar och barn, brott eller missbruk hos föräldrar, dålig anknytning till skolan, en dålig skolmiljö eller skolmisslyckande eller att man bor i ett socialt utsatt område (Loeber och Farrington 1998, Ferrer-Wreder m.fl. 2005, Andershed och Andershed 2005).

Vidare gäller att ju fler riskfaktorer desto större risk för brott (Wikström och Butterworth 2006, Loeber m.fl. 2008). Det gäller även risken att fortsätta med brott in i vuxen ålder. Forskning visar dessutom att risken är som störst för dem som på grund av vissa tidiga neurofysiologiska och temperamentsmässiga problem visar tecken på anpassningsproblem redan under förskoletiden (t.ex. Moffitt 1993, jämför Brå 2009a). Sambandet mellan en hög anhopning av riskfaktorer för kriminalitet och en långvarig kriminell karriär är långt ifrån hundraprocentigt. Det är således många högriskbarn och högriskungdomar som *inte* utvecklar en så kallad vanekriminell livsstil (t.ex. Stattin 1996). Men sambandet är också asymmetriskt. Även om många med en relativt hög risk för kriminalitet inte blir kriminella, så har de flesta av dem som hamnar i bestående kriminalitet en hög ansamling av de riskfaktorer för kriminalitet som identifierats i forskningen (Mullins m.fl. 2005, se vidare Brå 2010a).

Det kan noteras att de allra flesta av de riskfaktorer för ungdomskriminalitet som åberopas i forskningen handlar om saker som barn och ungdomar endast har mycket begränsade möjligheter att påverka själva. Man väljer varken sina föräldrar eller sina neurofysiologiska förutsättningar. Som barn har man väldigt lite att säga till om när det gäller vilka uppfostringsmetoder ens föräldrar väljer att lita sig till, vilken skola man ska gå i eller i vilket område man ska bo. Många av de uppmärksammade riskfaktorerna för brott, och i synnerhet de som inträffar i tidig ålder och som innebär en förhöjd risk för allvarlig kriminalitet, kan därmed snarast betraktas i termer av ett nitlott i "livets lotteri".

Kunskapskällor om ungdomsbrottslighetens utveckling

De ovan beskrivna grundkunskaperna om ungdomsbrottsligheten är som konstaterat numera väletablerade inom den kriminologiska forskningen. För att kunna bidra med en bild av ungdomsbrottslighetens utveckling under de senaste åren, i synnerhet i ett internationellt perspektiv, är det dock viktigt att först presentera och problematisera de olika typer av kunskapskällor som finns att tillgå om brottsmönster bland ungdomar. Hur vet vi det vi tror oss veta om ungdomsbrottsligheten?

Kriminalstatistiken

Fram till mitten av 1900-talet fanns få kunskapskällor om ungdomsbrottslighetens övergripande struktur och utveckling. Under stora delar av förra seklet fick forskningen mer eller mindre utslutande lita till den officiella kriminalstatistiken (Coleman och Moynihan 1994, Pople och Smith 2010). Statistiken bygger på registrering av de brott som kommer till rättsväsendets kännedom, och i förlängning på de rättsliga aktörernas dokumentering av hur dessa brottsfall hanteras inom rättskedjan. Det innebär att det finns flera selektionsprocesser som ligger mellan den faktiska brottsligheten och de uppgifter som redovisas i kriminalstatistiken. På grund av dessa selektionsmekanismer är den officiella statistiken som mått på brottsligheten behäftad med ett flertal allvarliga felkällor (Coleman och Moynihan 1996, Sarnecki 2009). Det handlar bland annat om att det bara är en bråkdel av den faktiska brottsligheten som upptäcks, anmäls och registreras av polisen (Brå 2006). Vidare är det välkänt att såväl upptäcktsrisken som anmälningsbenägenheten och sannolikheten för personuppläring varierar mellan olika typer av brott (Coleman och Moynihan 1996, Sarnecki 2009).

Hur dessa olika felkällor påverkar statistiken förändras också över tid. Forskning har visat att det bland annat beror på effekten av förändringar i hur stora resurser polisen och andra myndigheter satsar på olika brottstyper eller grupper av lagöverträdare (Brå 2006, Sarnecki 2009), förändringar i polisens spanings- och registreringsbeteenden (Pople och Smith 2010, Brå 2009b), förändringar i allmänhetens syn på hur klandervärda olika beteenden anses vara (Tonry och Biljeveld 2007, Stevens 2009) samt förändringar i lagstiftningen eller förskjutningar i rättsväsendets rubriceringspraxis

(Rosenfeld 2007, Granath 2007). Dessa faktorer skapar särskilda problem då man använder kriminalstatistiken som indikator på förändringar i brottsnivån över tid.

Nyare kunskapskällor: självrapport- och offerundersökningar

Bland annat i syfte att få en bild av brottsmönster som inte är behäftad med de felkällor som kännetecknar den officiella statistiken, började den kriminologiska forskningen kring mitten av 1900-talet att leta efter alternativa mätmetoder. Det första stora genombrötet kom då man utvecklade den så kallade självrapportmetoden i USA.

Självrapportundersökningar

Självrapportundersökningar går ut på att man med hjälp av enkäter frågar ett urval av människor vilka olika typer av brottsliga handlingar som de begått under en viss tidsperiod, till exempel under året före undersökningstillfället (Thornberry och Krohn 2000, Brå 2010a). Metoden användes för första gången i USA på 1940-talet, och under andra hälften av 1900-talet kom den att utnyttjas allt oftare som ett sätt att samla information om i synnerhet ungdomars brottsmönster. Till den nya metodens viktigaste resultat hör den tidigare nämnda insikten att någon grad av delaktighet i olagligt beteende egentligen är att betrakta som mer eller mindre *normalt* under ungdomsåren, samtidigt som det är mycket mindre vanligt med delaktighet i grövre kriminalitet (t.ex. Sarnecki 2009, Aebi 2009, Kivivuori 2009).

Även självrapportmetoden är emellertid behäftad med ett antal problem, och inte heller den kan anses ge en helt korrekt bild av de tillfrågades brottslighet. Bland de felkällor som ofta diskuteras är så kallad över- respektive underrapportering, där de tillfrågade av olika anledningar överskattar eller underskattar hur många brottsliga handlingar de begått under den period som undersökningen avser (Elliot och Huizinga 1989).

En annan viktig felkälla som forskningen uppmärksammat har att göra med den typ av urval som ofta används i självrapportundersökningar bland ungdomar, nämligen unga som går i skolan (Cernkovich och Giordano 1985, Kivivuori och Salmi 2009). Bland annat

menar forskare att de allra mest kriminellt belastade ungdomarna inte kommer med i urvalen för skolbaserade undersökningar, eftersom de antingen över huvud taget inte går i skolan eller utbildas i särskilda skolor, till exempel på ungdomshem eller andra institutioner för unga lagöverträdare (t.ex. Hagan och McCarthy 1999, Shannon 2006). Det innebär problem för självrapportundersökningars möjligheter att fånga upp den allra grövsta delen av ungdomsbrottsligheten (Aebi 2009).

Ett problem med att använda självrapportstudier för att följa brottsutvecklingen är att det har varit ovanligt med längre tidsserier av data, i synnerhet på nationell nivå. En fortfarande relativt ny utveckling är emellertid att flera länder, inklusive Sverige sedan mitten av 1990-talet, har börjat med upprepade självrapportundersökningar som ställer samma frågor med några års mellanrum till riksrepresentativa urval av ungdomar. Ett bra exempel är Brottsförebyggande rådets Skolundersökning om brott (SUB) som har samlat in uppgifter om delaktighet i ett stort antal olika brottsliga beteenden bland ungdomar i skolans årskurs nio vid sju tillfällen mellan 1995 och 2008 (Brå 2010a). En liknande självrapportserie finns i Finland (Kivivuori 2006, 2009, Salmi 2009a,b).

Forskare har ibland varit kritiska mot användandet av självrapportundersökningar som en indikator på brottslighetens utveckling på grund av att undersökningarna oftast bara redovisar så kallade prevalensskattningar (Pople och Smith 2010). Det innebär att man ofta redovisar hur stor andel av en ungdomskull som begått olika typer av brott under ett visst år, men inte hur *många* brott av de olika typerna som ungdomar uppger sig ha begått. Det kan innebära att bilden av en minskande eller ökande andel ungdomar som begått brott över tid teoretiskt sett kan dölja den motsatta utvecklingen i *antalet* brott som har begåtts av gruppen ungdomar – till exempel om det med tiden blir allt fler ungdomar som begår väldigt många respektive väldigt få brott. Analyser av insamlade data från den svenska SUB:en visar att andelen ungdomar som begått många respektive inga eller endast ett fåtal brott har följt samma utvecklingslinjer som prevalensmåten ända sedan 1995 (Brå 2010a). Samtidigt kan man med utgångspunkt i det insamlade materialet från SUB inte säga någonting om hur utvecklingen sett ut bland dem som inte deltagit i undersökningen. Som har framgått ovan kan detta bortfall förmodas innehålla en förhållandevis stor andel av de mest kriminellt belastade ungdomarna.

Det finns naturligtvis andra problem som ska tas i beaktande då man använder självrapportdata för att följa ungdomars brottsmönster över tid, till exempel förändringar i bortfallet, men överlag menar forskare att självrapportundersökningar ger förhållandevis tillförlitliga resultat (Junger-Tas och Marshall 1999, Torangeau och Mcneely 2003). Det kvarstår en befogad oro över metodens möjligheter att fånga upp de allra grövsta brotten som begås av ungdomar, men självrapportundersökningar anses som särskilt lämpliga för att undersöka brottsmönster bland det stora flertalet ungdomar i befolkningen. Metoden har därför sedan senare delen av 1900-talet kommit att användas mycket flitigt i många europeiska länder. Den har bidragit med många viktiga insikter om ungdomsbrottsligheten (Ring 1999, Aebi 2009) och har, åtminstone i en del länder, kommit att spela en allt viktigare roll som underlag för de delar av kriminalpolitiken som fokuserar på ungdomar (Aebi 2009, Kivivuori 2009).

Offerundersökningar

Så kallade offerundersökningar är också från början en amerikansk uppfinning. Metoden utvecklades på uppdrag av den amerikanska regeringen, som ville ha ett alternativt mått på den faktiska brottsligheten som var oberoende av men samtidigt jämförbart med den officiella kriminalstatistiken (Coleman och Moynihan 1996, Zauberman 2008). Den första riksrepresentativa offerundersökningen genomfördes i USA i början av 1970-talet, och metoden spred sig snabbt till Europa (Coleman och Moynihan 1996). Återigen går metoden ut på att ställa frågor till ett urval av den relevanta undersökningspopulationen, men i det här fallet handlar frågorna om huruvida de tillfrågade varit *utsatta* för olika typer av brott.

I Sverige finns offerundersökningsserier sedan 1978 i form av data från SCB:s levnadsundersökningar (ULF) och sedan 1995 från SUB, som också ställer frågor om niondeklassarnas utsatthet för olika brottstyper. Sedan år 2006 finns också Brå:s Nationella Trygghetsundersökning (NTU) som ställer frågor om bland annat trygghet och utsatthet för brott till ett urval av befolkningen i ålderna 16–79 år (Brå 2010b).

På samma sätt som med självrapportundersökningar är uppgifter från offerundersökningar behäftade med problem som beror på över- respektive underrapportering. Ett särskilt problem som har

uppmärksammas av forskare är att offerundersökningar är mindre bra på att fånga upp vissa känsliga typer av utsatthet, till exempel våldtäkt eller våld inom familjen, jämfört med utsatthet för mindre integritetskränkande brottstyper, som olika former av egendomsbrott (Ekström 2008). Tidsserierna från offerundersökningar kan också påverkas av förändringar i uppfattningar hos olika delar av befolkningen om vad som ska anses som brottsligt, och tidsserier över just våldsbrottsligheten tycks vara särskilt känsliga i detta avseende (Balvig och Kyvsgaard 2006, Estrada 2006, Estrada m.fl. 2010). Vidare kan inte offerundersökningar mäta till exempel narkotikabrott eller andra brottstyper där det inte finns ett identifierbart offer (Barberet m.fl. 2004). Och eftersom frågorna oftast ställs till privatpersoner, fångar offerundersökningar sällan upp de brott som begås mot företag – till exempel butiksstölder.

Ett problem som uppstår när offerundersökningar används som en indikator på *delaktighet* i brott bland ungdomar är att det ofta saknas information om vem som begått de brott som de svarande blivit utsatta för. Forskare har ofta kommit runt det här problemet genom att dra nytta av det tidigare nämnda faktum att de brott som ungdomar utsätts för oftast begås av andra ungdomar. Det innebär att utsatthet för brott bland ungdomar även kan betraktas som en indikator på delaktighet i brott inom samma del av befolkningen (Pfeiffer 1998, jämför Sarnecki och Estrada 2008). Dock finns inte alltid resultat från offerundersökningar redovisade efter de svarandes ålder. Många rikstäckande offerundersökningar ställer exempelvis frågor om utsatthet för egendomsbrottsligheten på *hushållsnivån*, vilket innebär att det ofta inte går att uttala sig om utsattheten för exempelvis stölder som specifikt rör ungdomar. Även när det gäller utsatthet för brott mot person, till exempel hot eller misshandel, redovisas resultaten inte alltid på ett sätt som gör det möjligt att beskriva just ungdomarnas utsatthet.

Viktigt att ta hänsyn till flera mått på brottslighetens utveckling

Sammanfattningsvis var man fram till senare delen av 1900-talet tvungen att lita sig till den ofta problematiska officiella kriminalstatistiken vid försök att analysera brottsutvecklingen, eftersom det saknades alternativa indikatorer. Under de senaste 50 åren har dock stora framsteg gjorts på området (Coleman och Moynihan 1996, Sarnecki 2009). Det handlar i första hand om att man utvecklat

både självrapport- och offerundersökningsmetodikerna, men också om att den kriminologiska forskningen numera också börjat använda data från vårdsektorn som en indikator på våldsutvecklingen (t.ex. Estrada 2005, 2006, Brå 2007).

I dag är forskare överens om vikten av att i möjligaste mån ta hänsyn till de alternativa kunskapskällor som finns att tillgå. Det gäller i synnerhet när analysen handlar om en relativt kort tidsperiod. I den mån de bilder över brottsutvecklingen som man får fram med utgångspunkt i kriminalstatistiken respektive andra indikatorer stämmer överens, blir tolkningar ofta relativt oproblematiska. Men när det uppstår konflikter mellan de olika källorna är det viktigt att ta hänsyn till vilka brottstyper som konflikterna avser och att tolka resultaten med utgångspunkt i den kunskap som finns om de olika mätmetodernas felkällor samt eventuell kompletterande forskning som finns på området.

Trendbedömningar svårare i ett kortsiktigt perspektiv

En sista svårighet som bör nämnas i samband med försök att redovisa en bild över brottsutvecklingen är att det, oavsett vilka indikatorer som används, i stort sett alltid finns tillfälliga variationer kring de mer långsiktiga utvecklingstrenderna i brottsligheten. När fokus riktas mot brottsutvecklingen över en längre tidsperiod kan huvudtenden oftast relativt enkelt urskiljas trots dessa tillfälliga variationer. Över en kortare tidsperiod finns det dock större risker att tillfälliga avvikelser kan spela ett spratt när man bedömer hur utvecklingen ska tolkas. Det gäller i synnerhet om man skulle råka få avvikelser i början eller slutet av den studerade perioden. En ovanligt hög eller låg brottsnivå i början eller slutet av en period kan innebära risk för en felaktig tolkning av att brottsnivån har sjunkit respektive ökat. När den studerade perioden dessutom sträcker sig nära den dag som i dag är, blir det mer eller mindre omöjligt att uttala sig om huruvida eventuella förändringar som visar sig i de allra senaste årens mätningar handlar om trendbrott eller om tillfälliga avvikelser.

Ungdomsbrottslighetens utveckling i ett europeiskt perspektiv

Forskare är överens om att ungdomsbrottsligheten ökade markant i omfattning under en längre tid efter andra världskrigets slut samt att i stort sett samtliga västländer uppvisar en liknande utveckling (t.ex. Estrada 1998, Stevens 2009). Från och med 1970-talet började dock olika västländer visa tecken på en brytning i den stadigt ökande trenden, samtidigt som nya datakällor om brottsligheten i form av offer- och självrapportundersökningar möjliggjorde mer nyanserade analyser av den fortsatta utvecklingen i stöld- respektive våldsbrottsligheten.

Som en bakgrund till redovisningen av den senaste tidens utveckling i den svenska ungdomsbrottsligheten presenteras i detta kapitel först huvudresultaten från forskning som beskriver ungdomsbrottslighetens utveckling i Europa fram till mitten av 1990-talet. Därefter ges en uppdaterad bild över ungdomsbrottslighetens utveckling sedan mitten av 1990-talet i fyra europeiska länder där det enligt bedömningar finns en relativt god tillgång till olika mått på ungdomars brottslighet.

Utvecklingen i Europa fram till mitten av 1990-talet

För perioden fram till och med mitten av 1990-talet finns två stora internationella studier som har beskrivit ungdomsbrottslighetens utveckling i Europa utifrån en komparativ ansats (Estrada 1998, 1999, Pfeiffer 1998). Båda studierna beskriver utvecklingen i tio europeiska länder och båda bygger på flera brottsindikatorer i den mån sådana har funnits tillgängliga. Fokus för studierna är något olika, då Pfeiffer i första hand riktar sin uppmärksamhet mot våldsbrottsligheten, medan Estrada beskriver såväl våldsutvecklingen som den generella trenden i ungdomsbrottsligheten (som domineras av stöldbrottsligheten). De länder som studeras varierar också något mellan studierna. När det gäller de nordiska länderna ingår Sverige och Danmark i båda studierna, medan utvecklingen för Finland och Norge redovisas enbart i Estradas arbete.

Ungdomsbrottslighetens generella utveckling

Estradas (1998) studie riktar sitt huvudfokus på att beskriva huruvida den långsiktiga uppåtgående trenden i ungdomsbrottsligheten efter andra världskriget hade brutits i samtliga europeiska länder eller bara i vissa vid tiden för studien.

För de nordiska ländernas del finner Estrada att den tidigare ökande trenden i ungdomsbrottsligheten tydligt mattas av från och med 1970-talet i tre av de fyra studerade länderna (Sverige, Norge och Danmark). Den generella trenden för Finland beskrivs som mer svårtolkad, inte minst på grund av en brist på finska studier som redovisar bilden för perioden 1980–1995.

Estrada finner vidare att de tillgängliga indikatorerna också tyder på en avmattning i den generella trenden i ungdomsbrottsligheten i flera av de övriga europeiska länderna som ingår i studien (Holland, Skottland, Schweiz och Österrike). För Englands och Tysklands del tyder däremot det insamlade materialet snarare på en kontinuerlig ökning i ungdomsbrottsligheten ända fram till mitten av 1990-talet.

Våldsutvecklingen

När det gäller utvecklingen av ungdomsvåldet är det huvudsakligen den senare delen av perioden fram till mitten av 1990-talet som ligger i fokus för såväl Estradas som Pfeiffers studie.

Våldsutvecklingen i de nordiska länderna fram till 1990-talets mitt är enligt Estrada mer svårtydd än den generella brottsutvecklingstrenden. Enligt kriminalstatistiken syntes för Danmark och Sverige tydliga ökning av misshandelsbrotten bland ungdomar från och med slutet av 1980-talet. Offerundersökningar i både Sverige och Danmark visade dessutom att ungdomar hade upplevt mer våld under första hälften av 1990-talet. Estrada menar att det mesta talade för att det hade skett en ökning av ungdomsvåldet under 1990-talets första hälft i både Danmark och Sverige. I Norge tydde de tillgängliga indikatorerna också på en ökning av ungdomsvåldet under första hälften av 1990-talet, men det saknades belägg för att det skulle ha skett en liknande ökning i Finland.

Av de övriga europeiska länderna som ingick i studien var det enbart i Skottland som Estrada fann en stabil våldsnivå mellan 1980 och mitten av 1990-talet. I England hade det skett en kontinuerlig

ökning under hela perioden 1980–1995. Data från Holland, Schweiz och Tyskland visade på en liknande utveckling som i Sverige, Danmark och Norge, med öknningar i ungdomsvåldet från och med slutet av 1980-talet.

Resultaten från Pfeiffers (1998) studie om våldsutvecklingen bland ungdomar fram till 1995 är i princip samstämmiga med Estradas. Med utgångspunkt i ett något annorlunda urval av europeiska länder drog Pfeiffer slutsatsen att ungdomsvåldet hade ökat i samtliga undersökta länder från och med andra hälften av 1980-talet eller början av 1990-talet, med undantag för England där ökningen börjat tidigare.

Sammanfattningsvis visar studierna att efterkrigstidens kraftigt ökande trend i den totala ungdomsbrottsligheten bröts i de flesta europeiska länder under 1900-talets sista decennier samtidigt som det fanns tecken på en fortsatt ökning i Tyskland och England. För flera länder, inklusive Sverige, visar Estradas studie dessutom att våldsutvecklingen mot slutet av perioden fram till mitten av 1990-talet tycks ha skiljt sig från utvecklingen av den totala ungdomsbrottsligheten, med flera tecken på öknningar i ungdomsvåldet åtminstone från och med slutet av 1980-talet.

Det är viktigt att påpeka att Estrada, med utgångspunkt i ett förbättrat datamaterial och ett längre tidsperspektiv, senare har omvärderat sin tolkning av ökningen i ungdomsvåldet under första hälften av 1990-talet (Estrada 2001, 2006). Med utgångspunkt i data från vårdsektorn visar Estrada (2006) bland annat att det tidiga 1990-talets ökning för Sveriges del snarast handlade om en återgång till 1970-talets nivåer, efter en period av minskat våld under 1980-talet.

Utvecklingen sedan mitten av 1990-talet i fyra länder

I dagsläget saknas omfattande komparativa studier motsvarande Estradas och Pfeiffers om ungdomsbrottslighetens utveckling sedan mitten av 1990-talet. I det här avsnittet görs ändå ett försök att beskriva ett internationellt sammanhang som den svenska ungdomsbrottslighetens utveckling från och med mitten av 1990-talet sedan kan jämföras med. Fyra europeiska länder har valts ut – två nordiska (Finland och Danmark) och två utomnordiska (Holland respektive England och Wales). Valet av dessa länder gjordes efter en bedömning att de har en relativt god tillgång till olika indikato-

rer om ungdomsbrottslighetens utveckling för den aktuella perioden, utöver den ofta problematiska officiella kriminalstatistiken.

I Finland och Danmark finns resultat från upprepade självrapportundersökningar som avser stora delar av den aktuella perioden. Brå har även haft kontakt med forskare för att få en bild av tillgängligheten av data avseende utvecklingen enligt offerstudier och kriminalstatistiken.

I Holland och Storbritannien har man också genomfört flera riksomfattande självrapportstudier. För Hollands del har de flesta publikationer om ungdomsbrottslighetens utveckling uteslutande getts ut på holländska, men Brå har kunnat ta del av ett antal sammanfattningar på engelska och har även haft kontakt med en forskare på holländska WODC¹, som har hjälpt genom att översätta tabeller med centrala siffror till engelska. För England och Wales bygger jämförelsen till stor del på en studie av alldeles färskt datum som gjorts på uppdrag av utredningen Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour. Studien innehåller en genomgång av tillgängliga indikatorer över ungdomsbrottsligheten samt gör en sammanfattande bedömning av utvecklingen fram till 2008.

I den mån de nämnda länderna har publicerat material som redovisar utvecklingen specifikt för ungdomar så används detta. I vissa fall avser dock redovisningen data om utvecklingen för hela befolkningen, då det är de enda uppgifter som finns tillgängliga. Det handlar i första hand om uppgifter från offerundersökningar för Holland respektive England och Wales. Detta är naturligtvis en brist. Vissa forskare har menat, att eftersom delaktighet i brottsligt beteende har en så tydlig topp under de sena tonåren, torde den totala brottslighetens utveckling enligt offerundersökningar ändå kunna användas som en grov indikator på brottsutvecklingsmönstren bland just ungdomar (Stevens 2009). Den här slutsatsen är emellertid inte självklar. I dessa fall framgår därför av texten hur forskare i respektive land har tolkat betydelsen av utvecklingen enligt offerundersökningar i förhållande till andra indikatorer på brottsutvecklingen bland ungdomar.

Avsnittet börjar med att översiktligt redogöra för utvecklingen i Finland och Danmark. Därefter flyttas fokus till situationen i England och Wales respektive Holland. Redovisningen för respektive

¹ Forsknings- och dokumentationscentrum, Justitiedepartementet i Holland.

land börjar med en kort överblick över huvudtrenderna enligt de olika indikatorerna.

Ungdomsbrottslighetens utveckling sedan 1995 i Finland och Danmark

Finland

Överblick: Sett till hela perioden sedan 1995 visar självrapportuppgifter från Finland på en minskning i ungdomarnas delaktighet i lindriga egendomsbrott, men en mer stabil nivå av delaktighet i våld. Uppgifter om ungdomars utsatthet för brott uppvisar stabilitet under större delen av perioden, möjligen med en viss uppgång efter mitten av 00-talet. Kriminalstatistiken visar delvis olika bilder beroende på ungdomarnas kön och ålder.

Resultaten från de finska självrapportundersökningarna (Salmi 2009a,b) visar att det skedde en successiv minskning i andelen ungdomar som begått stöld och skadegörelse mellan 1995 och 2001. Därefter avstannade minskningen. Minskningen var större bland pojkarna än bland flickorna. Ungdomarnas delaktighet i våld har legat mer stabilt, men det finns tecken på en viss minskning i pojkarnas delaktighet i våld i de två senaste undersökningarna från 2004 och 2008 (Kivivuori 2006, 2009, Salmi 2009a,b, jämför Brå 2010a).

Fram till 2004 års undersökning visar resultaten från Finland en tydlig ökning i andelen "laglydiga" ungdomar, det vill säga i andelen ungdomar som uppger att det inte begått någon av de brottsliga handlingar som de tillfrågas om i undersökningen. Den här utvecklingen var särskilt tydlig bland pojkarna, där andelen laglydiga ökade från 29 procent år 1995 till 46 procent år 2004, men var mer blygsam bland flickorna (44 respektive 53 procent). Utvecklingen tycks ha avstannat för både pojkar och flickor enligt resultaten från 2008 års undersökning. Resultaten visar också att ungdomar har blivit mer avståndstagande i sina attityder till brottslighet sedan mitten av 1990-talet (Salmi 2009a).

Resultaten om ungdomars *utsatthet* för brott från samma självrapportserie visar relativt stabila nivåer av utsatthet för stöld och våld mellan 1998 och 2004, följt av en ökning enligt 2008 års mätning. Det är dock för tidigt att säga huruvida denna sista mätning innebär ett trendbrott eller en enstaka avvikelse. Serien visar också

en svag ökning under perioden 1998–2008 i andelen ungdomar som uppger att de blivit utsatta för hot (Salmi 2009).

Kriminalstatistiken från Statistics Finland för perioden 1995–2009 visar en minskning i antalet stöldbrott förknippade med misstänkta personer i åldern 15–20 år under i stort sett hela perioden, men en svag ökning bland personer under 15 år. Det har också skett en svag ökning i antalet misshandelsbrott där den misstänkte är under 15 år, åtminstone fram till 2008. Bland 15–17-åringar ökade de registrerade misshandelsbrotten fram till år 2000 för att sedan följa en svagt minskande trend fram till 2009. Bland 18–20-åringar fortsatte den ökande trenden fram till 2008, för att sedan minska år 2009.

En sammanfattning av den registrerade brottslighetens utveckling mellan mitten av 1990-talet och mitten av 00-talet av Kivivuori (2006) tyder även här på vissa könsskillnader. Enligt Kivivuori visar statistiken att de registrerade misshandelsbrotten av unga män hade varit stabila under perioden samtidigt som det skett en ökning i antalet registrerade misshandelsbrott av unga kvinnor. Även för stöldbrottsligheten hade utvecklingen enligt den officiella statistiken varit olika för unga kvinnor jämfört med de unga männen. Den registrerade stöldbrottsligheten bland unga män hade minskat starkt under perioden sedan 1995, däremot hade stöldbrottsligheten ökat bland unga kvinnor.

Danmark

Överblick: För Danmark visar självrapportuppgifter på en minskning i ungdomarnas delaktighet i lindriga egendomsbrott och en stabil nivå av delaktighet i våld. Uppgifter från offerundersökningar beskriver en minskad utsatthet för stöld, men stabilitet eller en viss ökning i utsatthet för våld beroende på ungdomarnas ålder. Publicerade studier baserade på kriminalstatistiken visar på en minskning under perioden i registrerade egendomsbrott som begås av ungdomar och på en ökning följt av en minskning av ungdomars registrerade våldsbrott.

Utvecklingen enligt självrapportstudier i Danmark påminner om den som beskrivits i Finland. För Danmark finns resultat från undersökningar genomförda år 1989, 1999 och 2005 som omfattade eleverna i kommunala skolor i kommunerna Gladsaxe (en förortskommun till Köpenhamn), Allerød (en kommun på Nordsjælland) samt skolor i vissa landsbygdsdistrikt på Nordjylland (Balvig 2006, jämför Brå 2010a). De danska undersökningarna visar också en ökande andel ”laglydiga” ungdomar mellan 1989 och 2005 samti-

diget som andelen som begått mindre allvarliga stöldbrott minskat (från 66 procent till 32 procent). Den mindre andel som uppger att de begått grövre stöldbrott (inbrott, bilstöld, rån) har däremot varit stabil under perioden.

Bilden ser lite olika ut för pojkar respektive flickor. Bland pojkarna är ökningen i andelen laglydiga mycket tydlig (från cirka 19 till cirka 39 procent), och det finns en viss minskning under perioden i andelen som uppger att de begått grövre stöldbrott. Bland flickorna är däremot ökningen i andelen laglydiga mindre uttalad (drygt 32 procent i början, drygt 40 procent i slutet av perioden) och det har samtidigt skett en försiktig ökning i andelen som rapporterat delaktighet i grövre stöldbrott, från fyra till drygt fem procent (Balvig 2006, Brå 2010a).

Självrapportuppgifter från Danmark med fokus på utvecklingen av delaktighet i våld finns på nationell nivå bara för åren 1999 och 2005 (se vidare Balvig 2006). Totalt sett tyder siffrorna från dessa undersökningar på stabila nivåer av delaktighet i våldshandlingar, men även här finns tecken på vissa skillnader mellan könen. Andelen pojkar som uppger någon form av delaktighet i våld har minskat något, samtidigt som motsvarande siffror för flickorna tyder på en viss ökning (Balvig 2006).

Offerundersökningar från Danmark för perioden mellan mitten av 1990-talet och 2008 tyder på att utsattheten för stöldbrott har minskat något, åtminstone sedan 2005. Det är i första hand offer i åldern 16–24 år som svarar för de senaste årens minskning (Balvig och Kyvsgaard 2009). De danska offerundersökningarna visar också stabila nivåer av utsatthet för våld mellan perioden 1995–1996 och perioden 2005–2008 såväl i befolkningen i stort som bland 16–19-åringar. Dock finns tecken på en viss ökning i utsatthet för våld bland 20–24-åringar (ibid.).

En analys av utvecklingen i danska 15–17-åringars registrerade kriminalitet för perioden fram till 2006 (Clausen m.fl. 2009), visar på en successiv minskning i antalet registrerade egendomsbrott som lett till en ”straffrättslig avgörelse”, däremot en ökning i motsvarande antal registrerade våldsbrott. En senare redovisning av utvecklingen för hela 00-talet gjort av det danska justitieministeriets forskningskontor (Justitsministeriets forskningskontor 2010), visar att ökningen av de registrerade våldsbrotten som begåtts av 15–17-åringar avstannade år 2006 och att det därefter har skett en minskning under perioden 2006–2009. Minskningen anses delvis bero på genomförandet av ett reformarbete inom rättsväsendet,

som bland annat påverkat genomströmningstider på ett negativt sätt (ibid.).

Sedan 1995 har flickornas *andel* av den registrerade brottsligheten totalt sett ökat något. Det beror dock i första hand på den minskning som skett under perioden i de unga danska männens registrerade kriminalitet (Clausen m.fl. 2008, Justitsministeriets forskningskontor 2010).

Ungdomsbrottslighetens utveckling sedan 1995 i England och Wales respektive Holland

England och Wales

Överblick: På det hela taget visar uppgifter från självrapportundersökningar för England och Wales på en stabil nivå av ungdomars delaktighet i brott under perioden sedan 1995. Uppgifter om utsatthet för brott finns publicerade för hela befolkningen, och dessa visar på minskningar i utsatthet för såväl stöld som våld under hela den aktuella perioden. Kriminalstatistiken visar att antalet lagförda ungdomar först minskade kraftigt mellan 1995 och 2003 för att sedan öka fram till 2007. Ökningen följdes av en ny kraftig minskning mellan 2007 och 2008.

Självrapportdata från England och Wales finns i form av tre olika undersökningar. Youth Lifestyles Survey, som genomfördes för första gången 1992/93 och upprepades 1998/99, Offending Crime and Justice Survey, som genomfördes vid fyra tillfällen mellan 2003 och 2006, samt MORI Youth Survey, som genomförts på uppdrag av Youth Justice Board (YJB) vid sex olika tillfällen mellan 2000 och 2008 (Pople and Smith 2010).

Under 1990-talet visar resultaten från Youth Lifestyles Survey en ökning av andelen ungdomar i 14–17 års ålder som uppgav delaktighet i brott, samtidigt som det skedde en minskning bland 18–25-åringarna (Flood Page m.fl. 2000).

Offending Crime and Justice Survey hittade inga statistiskt säkerställda skillnader i ungdomars delaktighet i brott under undersökningsåren 2003–2006 (Roe och Ash 2008). Det gäller för delaktighet i såväl egendomsbrott som våldsbrott. MORI Youth Survey noterade en viss ökning mellan 2000 och 2005 i andelen som uppgav delaktighet i brott, men detta följdes av en minskning under perioden 2005–2008 (YJB 2009). Utifrån YJB-rapporten (2009) går det däremot inte att uttala sig om huruvida det skett en ökning eller minskning under perioden 2000–2008 i stöld- respektive våldsbrottsligheten som övergripande brottskategorier.

Sammanfattningsvis menar Pople och Smith (2010) att de tillgängliga data från självrapportundersökningar tyder på att det sedan början av 1990-talet skett bara mindre eller inga förändringar i andelen ungdomar som begått brott i England och Wales.

Resultaten från den riksomfattande offerundersökningen British Crime Survey (BCS), som har genomförts sedan 1982, visar att befolkningens utsatthet för både egendomsbrott och våldsbrott ökade i England och Wales fram till 1995 för att sedan minska successivt ända fram till 2009/10 (Pople och Smith 2010, Flatley m.fl. 2010).

Sedan 2005/06 har BCS ställt frågor till våldsutsatta om gärningsmannens ålder. Under perioden 2005–2010 har det totala antalet våldsbrott rapporterat i BCS minskat med elva procent, samtidigt som *andelen* våldsbrott som begåtts av personer i åldern 16–24 år har ökat något, från 50 till 53 procent (Flatley m.fl. 2010). Sammantalet visar BCS data för de senaste fem åren på en minskning med några procentenheter i antalet våldsbrott begångna av 16–24-åringar.

Statistik från England och Wales visar att antalet lagförda ungdomar minskade ganska kraftigt mellan 1995 och 2003 för att sedan öka nästan lika kraftigt mellan 2003 och 2007 – en ökning med cirka 20 procent under dessa fyra år (Nacro 2008). Forskare menar dock att ökningen beror på nya verksamhetsmål som regeringen satte upp för polisen. Det handlade om ett policyinitiativ med syfte att minska vad som beskrevs som ett ”rättviseglapp” mellan antalet anmälda brott och antalet brott som ledde till lagföring. Det resulterade i en ökning i lagföringar som dock enligt forskningen inte kan förklaras av att det har skett en ökning i polisens uppkläring av brott (jämför Flatley m.fl. 2010). I stället beror den ökade lagföringsfrekvensen på att polisen, för att uppfylla de uppsatta målen, började lagföra ungdomar för mindre grova lagöverträdelser som tidigare skulle ha resulterat i en informell reaktion från polisens sida och som därmed inte skulle ha registrerats i statistiken (Bateman 2008). Det har inneburit en så kallad netwideningeffekt (t.ex. Cohen 1979), med flera mindre brottsaktiva och mindre brottsbelastade ungdomar som blivit lagförda för brott. I förlängningen får man därmed inom gruppen lagförda ungdomar en minskad genomsnittlig risk för fortsatt brottslighet, vilket i England och Wales har tagit sig uttryck i en minskad återfallsfrekvens bland ungdomar under 00-talet (Bateman 2010).

Ökningen i antalet lagförda ungdomar 2003–2007 var påtagligt större bland 10–14-åringar (en ökning med 31 procent fram till 2007) än bland 15–17-åringar (20-procentig ökning). Ökningen var också större bland flickor (35 procent) än pojkar (16 procent). Båda dessa strukturella förändringar i populationen lagförda ungdomar kan förmodligen också i första hand hänvisas till de ovan nämnda förändringarna i polisens sätt att reagera på ungdomars lagöverträdelse (Nacro 2008).

År 2008 ersattes det befintliga verksamhetsmålet för polisen med ett nytt, den här gången med fokus på att minska antalet ungdomar som drogs in i rättssystemet, och mellan 2007 och 2008 minskade antalet ungdomar som lagfördes för brott i England och Wales med 17 procent (Bateman 2010). Antalet ungdomar lagförda för brott år 2008 var cirka 20 procent lägre än antalet lagförda 1995 (Bateman 2010, Nacro 2010).

Rapporten från den brittiska Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour² drar sina slutsatser om ungdomsbrottslighetens utveckling i England och Wales mot bakgrund av den minskning av såväl egendomsbrottsligheten som våldsbrottsligheten som framgår av BCS:s data. Rapporten drar slutsatsen att ungdomsbrottsligheten kan förmodas ha utvecklats i samma minskande riktning (se även Pople och Smith 2010).

Holland

Överblick: Uppgifter från holländska självrapportundersökningar visar på en stabil nivå av delaktighet i brott mellan 1995 och 2005, dock med tecken på en viss ökning i ungdomarnas delaktighet i våld under åtminstone delar av perioden. Uppgifter om utsatthet för brott finns tillgängliga för hela befolkningen. Dessa visar på en svag ökning i utsatthet för våld fram till 2002/2003 följt av en minskning under resten av perioden. Utsatthet för egendomsbrottslighet har följt en minskande trend ända sedan 1996. Antalet ungdomar som blivit registrerade för brott av polisen har ökat starkt under större delen av 00-talet.

I Holland har WODC genomfört självrapportundersökningen Youth Delinquency Survey vid fyra tillfällen 1996, 1998, 2001 och 2005.³ Under den här perioden visar resultaten en tämligen

² Time for a fresh start. The report of the Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour. www.youthcrimecommission.org.uk

³ Undersökningen har också genomförts 2010 men resultaten från detta senaste mätillfälle är än så länge inte framtagna. Vidare kan utvecklingen över tid av urvalsmässiga skäl bara beskrivas för ungdomarna med holländsk bakgrund. Ungdomar från olika minoritetsgrupper finns således inte med i redovisning-en.

oförändrad andel ungdomar som uppger delaktighet i någon av de brottstyper som efterfrågats vid samtliga undersökningstillfällen (skadegörelse, klotter/graffiti, snatterier, befattning med stöldgods respektive tjuvåkning) (van der Laan och Blom 2006a,b). I vissa fall har det skett en minskning (skadegörelse, snatteri, stöldgods) i andra en viss ökning (klotter/graffiti, tjuvåkning). Frågor om delaktighet i våld redovisas bara för åren 2001 och 2005 och under denna period har man noterat en liten ökning i andelen som uppger delaktighet i våld. Ökningen är dock inte statistiskt signifikant. Inga förändringar i könsfördelningen har framkommit under perioden (ibid.). Resultaten från WODC:s undersökning samt två andra självrapportserier från Holland⁴ fram till år 2005 sammanfattas av Weerman (2007). Weerman menar att resultaten tyder på att de holländska ungdomarnas delaktighet i brott totalt sett inte har förändrats sedan det tidiga 1990-talet. Dock kan det sedan 1995 finnas tecken på en viss ökning i ungdomarnas delaktighet i våld, åtminstone under delar av perioden (ibid.).

De holländska offerundersökningarna för åren 1996–2008 (Roes 2008, van Noije 2010) visar en stabil utveckling av befolkningens utsatthet för brott totalt sett under andra hälften av 1990-talet följt av en minskning under perioden från och med 2002. Utsatthet för våld följde en svagt ökande trend fram till 2002/2003 följt av en minskning. En minskning i utsattheten för egendomsbrott kan skönjas ända sedan 1996 och under hela perioden fram till 2008 (se även Tonry och Bijleveld 2007).

Den anmälda brottsligheten ökade totalt sett i Holland från 1995 fram till 2002 för att sedan minska kontinuerligt fram till 2008. Den anmälda egendomsbrottsligheten ökade väldigt svagt fram till 2002, för att sedan minska tydligt fram till periodens slut. Den anmälda våldsbrottsligheten har däremot ökat under hela perioden (Tonry och Bijleveld 2007, van Noije 2010).

Ökningen i den polisanmälda våldsbrottsligheten i Holland anses i första hand bero på en ökad uppmärksamhet på vissa brottstyper samt en högre kriminalpolitisk prioritering av dessa, med bland annat skärpta verksamhetsmål för rättsväsendets myndigheter och en ökad aktivitet på områdena inom polisen respektive åklagarmyndigheten (Wittebrood och Nieuwbeerta 2006, Roes 2008, van Noije 2010).

⁴ Den ena av SCP (Social en Cultureel Planbureau), den andra av CBS (Central Bureau voor der Statistiek).

Tillgängliga data om unga lagöverträdare som varit i kontakt med rättsväsendet visar att det skett stora öknings i hur många 12–24-åringar som blivit misstänkta för brott mellan 2002 och 2007 (van der Laan m.fl. 2010). Det handlar om en ökning med 32 procent bland 12–17-åringarna och med 21 procent bland 18–24-åringarna. Den största ökningen (40 procent) noterades bland ungdomar i åldern 12–15 år. När det gäller de misstänkta kön svarar flickor för en mindre andel av de misstänkta, men ökningen i antalet registrerade kontakter med polisen har varit större bland flickor än bland pojkar (en ökning med 51 procent bland 12–17-åriga flickor respektive 37 procent bland 18–24-åringarna).

Under samma period har man också sett öknings i hur många ungdomar som blivit lagförda för brott. Det handlar om en ökning med 19 procent bland 12–17-åringar, respektive 20 procent bland 18–24-åringar (van der Laan m.fl. 2010). Ökningarna är särskilt påtagliga bland 12–17-åringar som blivit lagförda för hot och våld samt ordningsbrott.

Mot bakgrund av offerundersökningarna, som visar att utsattheten för både egendomsbrott och våldsbrottslighet tycks ha minskat under större delen av perioden, menar forskare att även dessa öknings i hur många ungdomar som haft registrerade kontakter med rättsväsendet till stor del kan hänvisas till den ovan nämnda ökade aktiviteten bland de rättsliga aktörerna (van der Laan 2010, personlig kommunikation, jämför Weerman 2007). Weerman (2007) menar att en generell polisiär prioritering av ungdomsbrottsligheten också torde ha bidragit till ökningen.

Under samma period har antalet fängelsepåföljder minskat inom de relevanta åldersgrupperna, samtidigt som bötes- och samhällstjänstpåföljder har ökat (van der Laan m.fl. 2010). Van der Laan och hans kollegor menar att det tyder på att det under perioden skett en ökning i antalet mindre grova brott som förts till domstol samt en stabilisering eller möjligen till och med en minskning av de grova brotten (ibid.).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar forskningen att ungdomsbrottsligheten ökade markant en längre tid efter andra världskrigets slut samt att så gott som samtliga västländer uppvisar en liknande utveckling. Denna kraftigt ökande trend i ungdomsbrottsligheten bröts dock i

de flesta europeiska länder under de sista decennierna av 1900-talet. Trendbrottet började synas från och med 1970-talet, även om det i vissa länder tycks ha kommit senare, ibland först under 1990-talet, till exempel i England och Wales. För våldsbrottsligheten del visar däremot forskningen på en ökning i de flesta länderna mellan 1980-talet och mitten av 1990-talet.

För perioden från och med mitten av 1990-talet visar genomgången av de tillgängliga indikatorerna från fyra olika länder först och främst på de svårigheter som är förknippade med försök att urskilja tydliga utvecklingslinjer i ungdomsbrottsligheten över relativt korta tidsperioder. Olika indikatorer från samma land kan utvecklas på olika sätt, samtidigt som en och samma indikator kan visa tecken på olika utvecklingslinjer inom olika undergrupper av ungdomar, till exempel bland pojkar respektive flickor eller bland yngre respektive äldre.

För perioden från och med mitten av 1990-talet visar *självrapporportdata* från Danmark och Finland på en minskning i ungdomars delaktighet i speciellt mindre grova egendomsbrott åtminstone fram till början av 00-talet och en ökad andel "laglydiga" fram till mitten av 00-talet. Nivåer av delaktighet i våld uppvisar enligt självrapportundersökningarna en tämligen stabil utveckling under perioden. Självrapportuppgifter från såväl Holland som England och Wales visar på en i huvudsak stabil utveckling av ungdomars delaktighet i brott under stora delar av perioden, dock med tecken på en viss ökning i delaktighet i våldshandlingar under delar av perioden för Hollands del.

I Finland ser man en stabil utveckling av ungdomars *utsatthet* för både egendoms- och våldsbrott, åtminstone fram till mitten av 00-talet. Därefter tyder data från finska skolundersökningar på en ökning mellan 2005 och 2008. För Danmarks del tyder offerdata på en stabil nivå av utsatthet för våld bland 16–19-åringar under perioden, men en viss ökning bland 20–24-åringar. Däremot ser man en minskning i 16–24-åringars utsatthet för stöldbrott sedan 2005. De tillgängliga uppgifterna från offerundersökningar för Holland respektive England och Wales avser hela befolkningen och visar att utsattheten för egendomsbrottsligheten i båda länderna har minskat under hela perioden. Detsamma gäller även för utsattheten för våld i England och Wales, samtidigt som minskningen av våldet enligt de holländska offerundersökningarna började först kring 2002/2003.

Finlands *kriminalstatistik* visar på en successiv minskning i den registrerade stöldbrottsligheten bland 15–20-åringar under perioden 1995–2009. Däremot ser man en ökning i antalet registrerade våldsbrott av ungdomar totalt sett mellan 1995 och 2008. I Danmark ser man också en minskning under perioden i ungdomars registrerade egendomsbrottslighet men en ökning i den registrerade våldsbrottsligheten, åtminstone fram till 2006.

Såväl Holland som England och Wales uppvisar ganska kraftiga ökningarna under 00-talet i hur många ungdomar som kommit i kontakt med rättsväsendet. Samtidigt verkar skälen för denna ökning vara likadana för de båda länderna – att det i första hand *inte* handlar om ökningarna i ungdomarnas delaktighet i brott utan snarare om förändringar i rättsväsendets, och i synnerhet polisens, reaktion på ungdomars brottliga beteende, med särskilt fokus på de mindre grova brotten som tidigare skulle ha lett till en informell respons från polisens sida, det vill säga utan att ungdomarna i fråga blev registrerade som unga lagöverträdare. Utvecklingen i England och Wales under 00-talet utgör ett mycket bra exempel på hur förändringar i polisens praxis kan leda till snabba och omfattande förändringar i hur många ungdomar som registreras för brott i såväl ökande som minskande riktning.

Överlag tyder data från de fyra utvalda länderna på en utveckling som kännetecknas av en minskning i ungdomars delaktighet i egendomsbrottsligheten sedan mitten av 1990-talet. Bilden av ungdomars delaktighet i våldsbrott är mer rörlig, med indikatorer som tyder på både upp- och nedgångar under perioden i olika länder. Det finns dock ingenting som tyder på en generell ökande *trend* i våldsbrottsligheten i någon av de redovisade länderna. När det gäller könsskillnader finns i de två nordiska länderna tecken på att dessa kan ha minskat något. Det handlar i så fall om en försiktig ökning i andelen flickor som begått vissa brottstyper *relativt* till andelen pojkar. I vissa sammanhang handlar det om att flickornas delaktighet i brott tycks ha *minskat mindre* än pojkarnas, i andra om att det skett en viss ökning bland flickorna samtidigt som pojkarnas brottsdeltaganden hållit sig mer konstanta eller minskat. I samtliga fyra länder finns det samtidigt tydliga tecken på att rättsväsendet under perioden har ökat sin uppmärksamhet på flickors brottslighet. Enligt uppgifter från såväl Holland som England och Wales tycks denna utveckling åtminstone delvis vara en bieffekt av en ökad benägenhet att hantera mindre grova brott begångna av ungdomar inom snarare än vid sidan om straffrättsystemet.

Den svenska ungdomsbrottslighetens utveckling sedan 1995

Det finns relativt goda kunskaper om ungdomsbrottslighetens utveckling i Sverige sedan mitten av 1990-talet, inte minst på grund av att man i Sverige har prioriterat behovet av att utveckla tillförlitliga alternativa indikatorer om brottslighetens omfattning och struktur. I det här avsnittet redovisas huvuddragen i den svenska utvecklingen sedan mitten av 1990-talet utifrån självrapportundersökningar, offerundersökningar samt uppgifter från kriminalstatistiken. För våldsbrottsligheten presenteras även utvecklingen enligt statistik från Socialstyrelsen om ungdomar som offer för dödligt våld respektive unga som skrivits in på sjukhus till följd av våldsskador. Kapitlet avslutas med att knyta tillbaka till huvudresultaten från redovisningen om utvecklingen i Danmark, Finland, Holland samt England och Wales.

Uppgifter från självrapportundersökningar

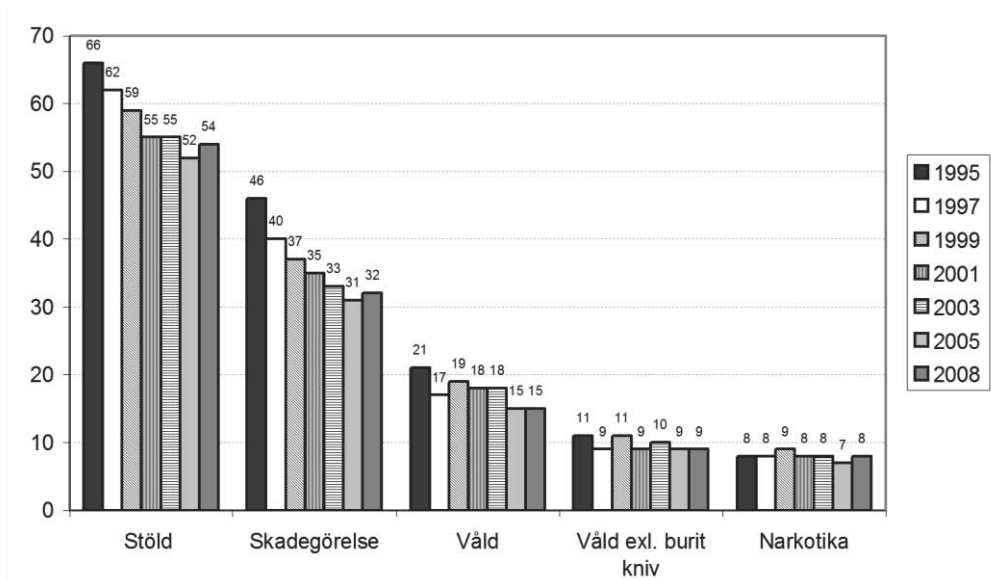
Självrapportuppgifter från Brå:s Skolundersökning om brott (SUB) bland ungdomar i skolans årskurs nio visar att andelen elever som deltagit i stöldbrott har minskat ganska tydligt sedan mitten av 1990-talet (se figur 1). Det gäller i stort sett alla typer av stölder (t.ex. stölder från skolan, stölder i affär, stölder av eller från bil) möjligen med undantag för cykelstölder och stölder från hemmet, där minskningen inte är lika tydlig. Både pojkar och flickor har över tid minskat sin delaktighet i stöldrelaterade handlingar enligt undersökningarna, men minskningen är större för pojkarna än för flickorna.

Samma tydliga minskning från mitten av 1990-talet syns även i andelen elever som uppger att de begått olika skadegörelserrelaterade handlingar (figur 1). Även här avser minskningen både flickor och pojkar. Minskningen är som tydligast för de andelar som uppger att de vandaliserat ("med flit förstört telefonhytt, gatlykta, fönster, någon cykel eller annan sak som inte var din") respektive klottrat, medan den är mindre tydlig för andelen ungdomar som uppger att de utan tillåtelse tänt eld på något värdefullt eller målat graffiti.

För både stöld- och skadegörelserrelaterade handlingar visar resultaten från den senaste omgången av skolundersökningen, som

genomfördes 2008, att den minskande trenden i delaktighet i dessa brottstyper kan ha brutits. Bland pojkarna är andelarna som uppgett delaktighet i stöld respektive skadegörelse oförändrat mellan 2005 och 2008, samtidigt som motsvarande andelar bland flickorna har ökat något i den senaste mätningen (Brå 2010a).

Figur 1 Andel ungdomar som uppger att de begått olika brottshandlingar 1995–2008. Procent.

Källa: Brå.

Till skillnad från utvecklingen för stöld- och skadegörelsebrott har andelen ungdomar som uppger att de deltagit i olika typer av våldshandlingar legat mer konstant under perioden sedan mitten av 1990-talet (figur 1). Detsamma gäller för andelen som uppger att de begått olika typer av narkotikarelaterade handlingar (prövat eller sålt hasch/marijuana eller annan narkotika). I fråga om narkotikaerfarenheter bland unga visar även CAN:s (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) på att nivåerna är ungefär desamma i slutet av 00-talet som i mitten av 1990-talet, även om det syns både upp- och nedgångar däremellan (CAN 2009).

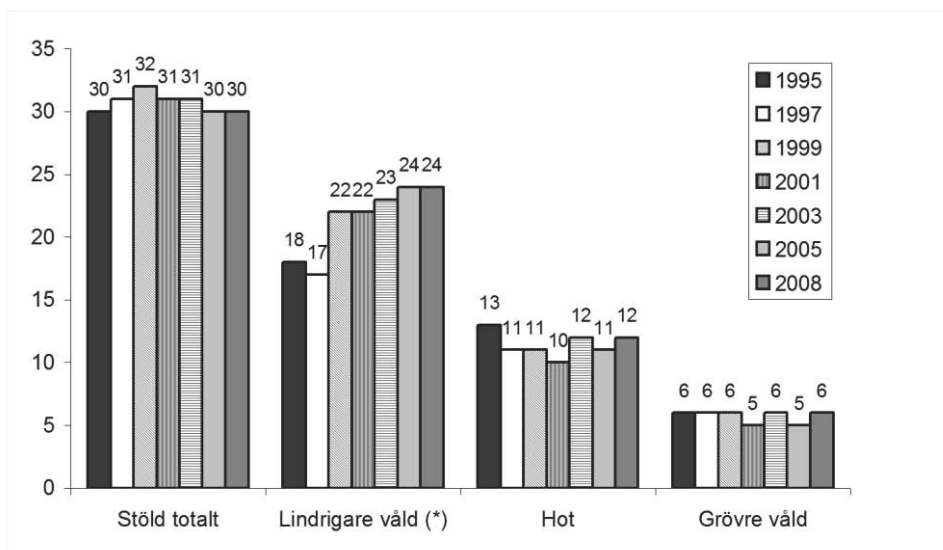
Även när det gäller attityderna till att begå brott är det främst vid stöldrelaterade handlingar som undersökningarna visar förändringar över tid. Andelen unga som tror att kompisarna skulle tycka det var okej om man själv ”tog något i en affär” eller ”tog en bil”, har tydligt minskat över tid, medan andelarna som tror att kompisarna skulle tycka det var okej om man ”slog ned en alkoholist” eller ”provade hasch” är lägre, men mer konstanta över tid.

Eftersom det totalt sett är betydligt vanligare att niondeklassarna deltagit i stöld eller skadegörelse än i våld, innebär utvecklingen mot färre sådana handlingar att andelen helt laglydiga niondeklassare (det vill säga, som inte begått någon av de handlingar som de frågas om i undersökningsenkäten) har ökat över tid. Den andelen låg på omkring 41 procent år 1995, 48 procent år 2001 och 51 procent år 2008.

Uppgifter om utsatthet för brott

Brå:s Skolundersökning om brott bidrar också med information om hur stor andel elever i årskurs nio som uppger att de blivit utsatta för brott under året innan undersökningstillfället. Det gör det möjligt att följa utvecklingen av skolungdomars utsatthet sedan mitten av 1990-talet för brottstyperna stöld, hot, lindrigare våld och grövre våld.

Figur 2 Andel niondeklassungdomar som uppger att de varit utsatta för stöld, hot och våld. Procent.

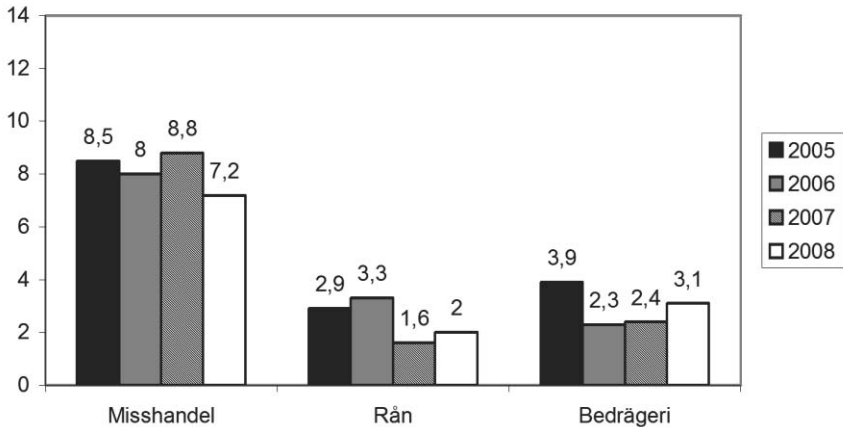

Källa: Brå.

Den uppgivna utsattheten för brott är i stort sett oförändrad mellan de olika årens undersökningar (se figur 2). En ökning av lindrigare våld kan noteras åren 1999–2008 jämfört med de första undersökningsåren, vilket dock till stor del kan tillskrivas en ändring i formuleringen av dessa frågor som genomfördes år 1999. Den lilla ökningen som därefter skett gäller främst flickorna.

Utsattheten för brott bland ungdomar över 15 år kan för åren 2005–2008 följas genom data från Brå:s Nationella trygghetsundersökning, NTU. De förändringar i 16–19-åringars brottsutsatthet som NTU visar är tämligen små och ingår inte i någon genomgående trend för perioden 2005–2008 (se figur 2). Liksom när det gällde SUB och 15-åringarna perioden 1995–2008, indikerar NTU snarare en tämligen oförändrad utsatthet år 2008 jämfört med de närmast föregående åren. Den stabila nivån gäller för såväl storstadslänet, större städer, mindre städer som landsbygden. Överlag skiljer sig inte ungas utsatthet för till exempel misshandel nämnvärt åt vid jämförelser mellan de olika typerna av regioner, enligt NTU.

Figur 3 Andel unga 16–19 år som enligt NTU utsatts för misshandel, rån eller bedrägeri, åren 2005–2008. Procent.

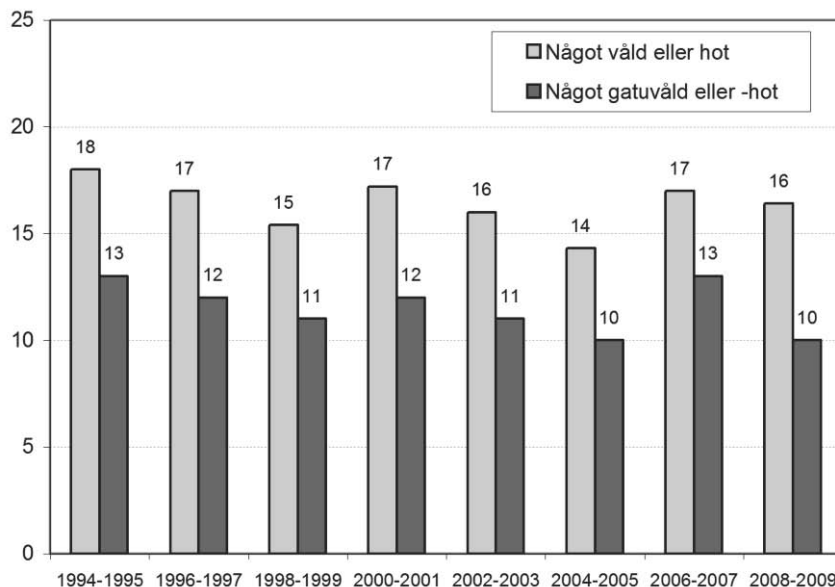

Källa: Brå.

Ytterligare en källa till kunskap om ungdomars utsatthet för brott över tid är SCB:s levnadsnivåundersökning (ULF). Den tar bland annat upp frågor om utsatthet för brott, den genomförs varje år och finns senast redovisad för år 2008. Undersökningens frågor om brott gäller numera främst utsatthet för våld eller hot i olika former.

SCB:s undersökningar visar inte någon anmärkningsvärd förändring i de ungas utsatthet för hot eller våld sedan mitten av 1990-talet (se figur 4). År 2008 uppger 16 procent att de utsatts för något våld eller hot under året – en siffra som också är genomsnittet under andra hälften av 1990-talet och under 00-talet. Även siffrorna från SCB:s undersökningar om utsatthet för gatuvåld bland 16–24-åringar uppvisar tämligen stabila nivåer mellan mitten av 1990-talet och 2009.

Figur 4 Andelen 16–24-åringar utsatta för något våld och/eller hot, respektive andelen utsatta för våld och/eller hot i gatumiljö, åren 1994–2009, enligt SCB:s offerundersökningar. Procent. Från år 2006 är värdena korrigerade med hänsyn till den nya insamlingsmetod som SCB införde detta år.

SCB:s data visar liksom NTU att utsattheten för våld eller hot är högre för ungdomar än för vuxna. Utsattheten tenderar generellt att minska med ökad ålder: Ungdomars utsatthet är nära dubbelt så hög jämfört med vuxna i åldern 25–44 år, men mer än 5 gånger så hög jämfört med vuxna över 45 år. Skillnaderna mellan ungdomar och vuxna gäller inte enbart för de senaste åren utan har hållit sig på en konstant nivå sedan början av 1990-talet.

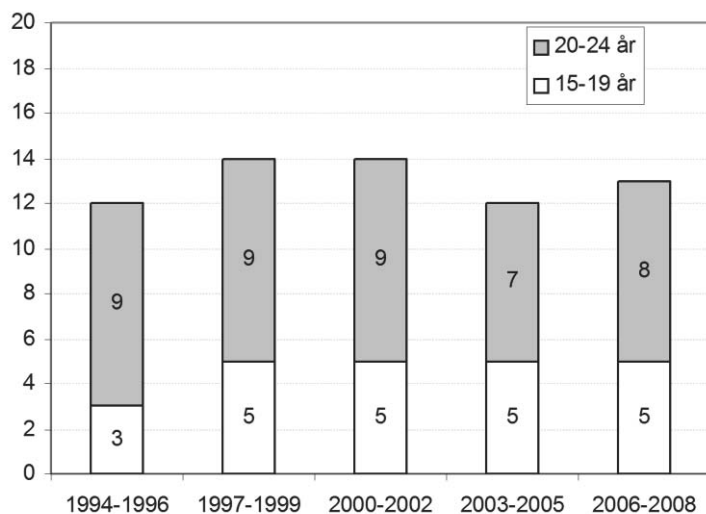
Våldstrenden enligt två alternativa indikatorer

Den svenska forskningen försöker numera uppskatta utvecklingen av våldsbrott bland unga även på andra sätt, genom statistik från vårdsektorn. Två sådana indikatorer är unga som offer för fullbordat dödligt våld och unga som vårdats i slutenvård på grund av våldsskador. Båda dessa uppgifter sammanställs av Socialstyrelsen. Att ungdomar blir offer för dödligt våld är mycket ovanligt i

Sverige. Samtidigt kan förändringar i omfattningen av denna brottslighet över längre tid antas spegla förändringar i det grövre ungdomsvåldet generellt, eftersom fördjupande studier visar att gärningspersonerna när unga dör av våld vanligen återfinns i samma åldersgrupp (Granath 2007). Samma forskning visar att det inte sällan är tillfälligheter som avgör om offret avlider samt att det ofta saknas ett direkt uppsåt att döda vid brotten. En påtaglig ökning av grövre våld bland unga borde med andra ord på sikt avspeglas i ett ökat antal unga dödsoffer.

Antalet personer i åldern 15–24 år som bedöms ha avlidit av våld eller annat medvetet övergrepp från annan person var i snitt 13 personer per år under åren 2006–2008. Det är nära nog exakt samma nivå som alla tidigare treårsperioder sedan mitten av 1990-talet. Möjligen kunde en viss ökning ha förväntats under perioden mot bakgrund av att det totala antalet unga i åldern 15–24 år i landet ökade med drygt 10 procent mellan 1995 och 2008. Mot den bakgrunden har unga som offer för dödligt våld snarast blivit färre än fler. Studier av gärningspersoner vid fullbordat dödligt våld i Sverige visar också att antalet unga *dömda* för dödligt våld har minskat något sedan mitten av 1990-talet (Estrada och Granath 2008, Rying 2008).

Figur 5 Medelvärden för antal unga som enligt dödsorsaksstatistiken avlidit genom "övergrepp av annan" åren 1994–1996, 1997–1999, 2000–2002, 2003–2005 respektive 2006–2008.

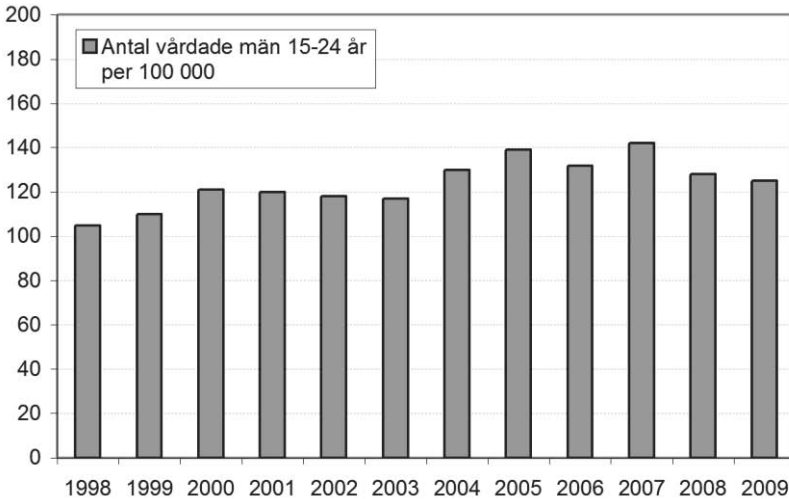

Även den andra av de två alternativa indikatorerna, antalet unga 15–24 år som skrivits in som patienter i *sluten vård* med anledning av våldsskador, kan antas röra en mycket liten del av alla unga som på något sätt utsätts för våld, eftersom det krävs relativt allvarliga skador för att skrivas in i slutenvård.

Till skillnad från antalet unga som fallit offer för dödligt våld har antalet unga som enligt Patientregistret vårdats inom slutenvården på grund av våldsskador ökat i förhållande till det totala antalet unga i Sverige under 00-talet, åtminstone när det gäller pojkar och män. Socialstyrelsen (2008) har publicerat data från 1998 till 2007, där det framgår att nivåerna försköts uppåt under åren 2004–2007.⁵ Motsvarande siffror för åren 2008 och 2009 visar sedan på en tillbakagång mot det tidiga 00-talets nivåer (se figur 6).

⁵ Även åren 1999–2000 försköts nivån uppåt, men denna ökning bör tolkas med försiktighet eftersom siffror i Socialstyrelsens rapport (2008) visar att bortfallet i orsakdiagnoser då var högre än under senare delar av perioden. Det innebär att alla yttre orsaker till skada och förgiftning (transportolyckor, självskadebeteenden m.m.) bland unga har ökat jämfört med 1998 och 1999, utan att det totala antalet unga patienter ökat i samma utsträckning. Det betyder att serien ligger på en artificiellt låg nivå i början av perioden men successivt bättre avspeglar den riktiga nivån mot peri-odens slut.

Figur 6 Antal män 15–24 år per 100 000 inskrivna i slutet vård för våldsskador (diagnosen yttre orsak till skada och förgiftning: övergrepp av annan person). 1998–2009.

Källa: Socialstyrelsen.

Det finns olika möjliga sätt att tolka den utveckling som framgår av figuren. En tolkning skulle fokusera på den stabilitet som framgår kring en övergripande nivå under 2000-talets första årtionde som, med hänsyn till den nämnda minskningen i bortfallet rörande orsaksdiagnoser (se fotnot 5), troligen inte heller är särskilt mycket högre än under 1990-talet. En alternativ tolkning skulle vara att våldet kan ha ökat något mellan i vart fall 2004 och 2007 för att sedan minska igen fram till 2009. Det är dock vanskligt att hävda att det finns en ökande *trend*. Antalet vårdade på grund av våldsskador i slutet av 00-talet ligger enligt Patientregistret på i stort sett samma nivå som i början. Samtidigt talar den förskjutning som syns i figur 6 också emot att det under den aktuella perioden skulle ha skett en *minskning* i antalet unga som skadats så allvarligt av våld att de behövt kvalificerad sjukvård.

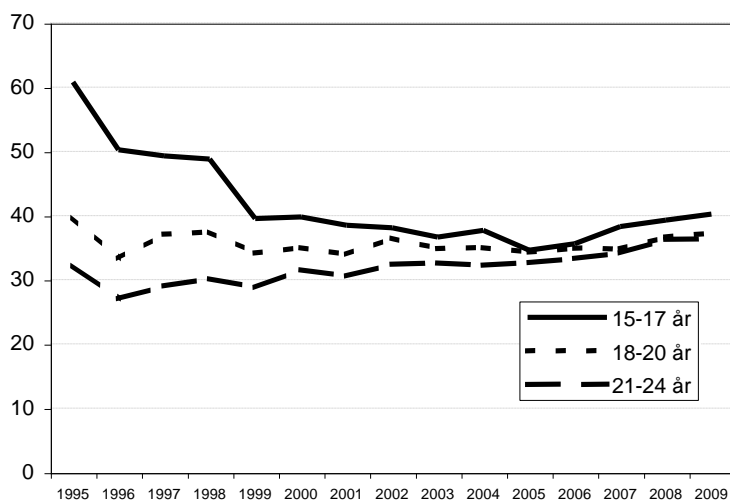
Sammantaget får de alternativa, medicinskt orienterade indikatorerna sägas peka på en tämligen oförändrad nivå av grövre våldsbrott bland ungdomar under den tidsperiod som ligger i fokus för denna redovisning (dock med vissa upp- och nedgångar från år till

år). Detta ligger i linje med vad de tidigare redovisade självrapportundersökningarna och offerundersökningarna visat för de mindre allvarliga men mer utbredda våldsbrotten bland unga.

Uppgifter från kriminalstatistiken

Den svenska officiella kriminalstatistiken redovisar antal unga i olika åldrar misstänkta respektive lagförda (dvs. dömda eller meddelade strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse) för brott. Det har visat sig att båda dessa indikatorer följer varandra tämligen väl över tid, varför en redovisning inte behöver fokusera både på misstänkta och lagförda enligt kriminalstatistiken (se t.ex. Granath 2007).

Figur 7 Antal lagföringsbeslut bland personer 15–24 år 1995–2009, uppdelat på tre åldersgrupper, per 1 000 i respektive åldersgrupp. Medelfolkmängd (ålder under året) ⁶

Av figur 7 framgår att antalet lagföringsbeslut avseende ungdomar 15–17 år minskade kraftigt under andra delen av 1990-talet, en minskning som därefter fortsatt med reducerad takt ända fram till 2005. Under samma period låg lagföringsbesluten för 18–20-åringar

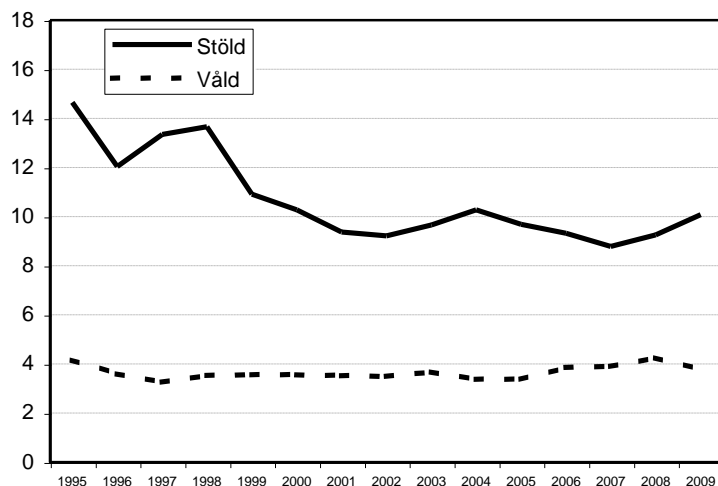
⁶ Obs: Antalet lagföringsbeslut år 1995 innebär en tydlig ”topp” i förhållande till vad som i övrigt hade varit en tämligen stabil lagföringsutveckling bland ungdomar under första delen av 1990-talet.

på en jämförelsevis stabil nivå, medan lagföringsbesluten för 21–24-åringarna ökade svagt från och med 1996. Trenden i förhållande till befolkningsutvecklingen är sedan mitten av 00-talet svagt uppåtående. Antalet lagförda 15–24-åringar per 1 000 ligger dock år 2009 på samma nivå som under senare delen av 1990-talet. Sammansättningen är däremot lite annorlunda, då det är en mindre andel av lagföringarna som avser 15–17-åringar i slutet av perioden jämfört med andra hälften av 1990-talet.

Utvecklingen uppdelad på lagföringar för stöld respektive våld framgår av figur 8. Utvecklingen för stöldbrotten innebär en mycket tydlig minskning under perioden. Från och med 2002 har utvecklingen inneburit både upp- och nedgångar men lagföringar för tillgreppsbrott är i slutet av perioden fortfarande både antals- och andelsmässigt betydligt färre än de var vid senare delen av 1990-talet. Minskningen i lagföringsfrekvensen för tillgreppsbrotten sedan mitten av 1990-talet har varit mycket tydlig för både 15–17-åringarna och 18–20-åringarna men svag bland 21–24-åringarna.

Efter en initial minskning låg lagföringsfrekvensen för våldsbrott relativt stabilt för gruppen 15–24-åringar som helhet från andra delen av 1990-talet och fram till 2005 (figur 8). Därefter ökade lagföringsfrekvensen ganska snabbt (med cirka 25 procent) fram till 2008, för att sedan minska igen med drygt 10 procent mellan 2008 och 2009. Uppdelad på olika åldersgrupper kan en minskning skönjas i lagföringar för våldsbrott bland 15–17-åringar mellan början och slutet av den aktuella perioden, lagföringarna ligger på ungefär samma nivå för 18–20-åringar och det har skett en liten ökning i lagföringsfrekvensen bland 21–24-åringarna.

Figur 8. Antal lagföringsbeslut för stöld- respektive våldsbrott bland personer 15–24 år 1995–2009, per 1 000 i åldersgruppen. Medelfolkmängd (ålder under året).

Bara en dryg femtedel av dem som lagförs för brott är flickor. Flickornas andel bland de lagförda har ökat endast marginellt under de senaste åren. I ett lite längre perspektiv har den dock ökat tydligare. År 1995 utgjorde flickor betydligt färre, 16 procent, av de lagförda. Fördelningen mellan pojkar och flickor ser också olika ut beroende på vilken brottstyp det gäller. Flickorna utgjorde år 2009 omkring 13 procent av dem som lagfördes för brott mot person (våldsbrott), men 55 procent av dem som lagfördes för snatteri. Samtidigt är det avseende våldsbrotten, åtminstone de mindre allvarliga sådana, som ökningen av flickor bland de lagförda varit som tydligast under 00-talet. Flickornas andel av de 15–17-åringar som lagförts för misshandel har ökat exempelvis från 14 till 18 procent mellan år 2000 och 2009.

Huruvida lagföringarna säger något om utvecklingen av ungdomars faktiska brottsdeltagande är, som tidigare berörts, en komplicerad fråga. Att antalet lagföringsbeslut rörande ungdomar totalt sett sedan några år tillbaka ökar svagt i förhållande till befolkningsutvecklingen (efter att ha minskat under andra halvan av 1990-talet), kan därför tolkas på olika sätt. Det kan handla om att det har skett förändringar i rättsväsendets hantering av unga lagöverträdare. Men det kan också handla om att den positiva trenden att

färre unga begår brott avbrutits. När det gäller den övergripande fördelningen av vilka brott ungdomarna lagförs för kanske statistiken i alla fall över hela perioden sedan 1995 kan spegla verkliga förändringar, inte minst då dessa mönster stämmer överens med bilden från andra källor. Att antalet och andelen lagföringar som avser tillgreppsbrott minskat, medan de som avser brott mot person legat mer stabilt, överensstämmer med utvecklingen av ungdomars delaktighet i brott enligt Brå:s skolundersökning om brott. Som har nämnts ovan visar SUB att successivt färre ungdomar över tid begått tillgreppsbrott, medan ungefär lika många begått våldsbrott.

Sammanfattning och slutord

Minskande stöld, stabilt våld

De olika svenska indikatorer som presenterats i det här kapitlet tyder sammantaget på en relativt stabil nivå av ungdomsbrottslighet under de senaste femton åren. Det finns tydliga tendenser till en minskning under perioden i ungdomars delaktighet i stöldbrottsligheten, i synnerhet de mindre grova brotten. Samtidigt tycks de ungdomsbrott som specifikt riktas mot andra ungdomar inte ha minskat i någon större utsträckning enligt ungdomars uppgifter om utsatthet för brott. Men det finns inte heller några tecken på en ökning i ungdomars utsatthet, möjligen med undantag för en mycket försiktig ökning i flickornas utsatthet för lindrigt våld. Lagföringar för såväl stöldbrott som våldsbrott har både sjunkit och ökat under perioden som helhet, men ligger i slutet av perioden lägre (stöldbrotten) respektive på samma nivå (våldsbrotten) som i periodens början. Det finns tecken på en möjlig ökning i våldstrenden enligt sjukhusdata respektive lagföringsstatistiken under ett fåtal år från mitten av 00-talet, men båda kurvorna har återigen vänt nedåt i slutet av perioden. Nivån på det dödliga ungdomsvåldet har varierat något kring en i övrigt mycket stabil trend under hela perioden sedan 1995. Mot bakgrund av att antalet 15–24-åringar i befolkningen ökade med drygt 10 procent under perioden 1995–2008 innebär denna stabilitet de facto en minskning i det dödliga våldet sett i förhållande till befolkningsstorleken i de relevanta åldrarna.

Sveriges utveckling speglar huvuddragen i den internationella utvecklingen

Överlag kan den ovan redovisade bilden av den svenska ungdomsbrottslighetens utveckling sedan mitten av 1990-talet sägas stämma väl överens med huvudresultaten från den internationella genomgången som redovisades i kapitel tre. Bilden av en minskande delaktighet i stöldbrottslighet under perioden framgår av olika indikatorer såväl i Sverige som i de övriga länderna – och för de nordiska ländernas del kan det betraktas som en fortsättning på den längre utvecklingen mot en minskande generell trend i ungdomsbrottsligheten som uppmärksammades redan i Estradas (1998, 1999) komparativa studie. Avsaknaden av en tydlig uppåt- eller nedåtgående trend i de svenska ungdomarnas delaktighet i våld under perioden stämmer också överens med den generella bilden som framgår av den internationella genomgången (möjligen med undantag för England och Wales, som kan ha haft en övergripande minskande trend i våldsbrotten ända sedan 1995). Dessa resultat innebär också att de tecken på en ökande trend i ungdomars delaktighet i våldsbrott i de nordiska länderna under flera år fram till 1995, som uppmärksammades av såväl Estrada (1998) som Pfeiffer (1998), därefter har ersatts med indikatorer som visar på en mer stabil utveckling, dock naturligtvis med både upp- och nedgångar från år till år.

Även när det gäller tecknen på en viss minskning i skillnaderna mellan pojkars och flickors delaktighet i brott ser man samma tendens i svenska data som i Danmark och Finland. Det gäller även ökningen sedan 1995 i flickornas andel bland de ungdomar som lagförs för brott, som verkar vara en genomgående trend i samtliga länder som studerats, och som för Sveriges del inte minst handlar om en ökning i flickornas andel bland dem som lagförts för våld. Det är dock svårt att avgöra i vilken omfattning ökningen är ett uttryck för att flickors delaktighet i våldsbrott verkligen har ökat eller för att brott som tidigare inte kommit till rättsväsendets kännedom numera allt oftare gör det. Som har framgått av beskrivningarna av utvecklingen i såväl Holland som England och Wales menar forskare att samma utveckling under 00-talet i dessa länder i första hand kan tillskrivas förändringar i fokus för rättsväsendets hantering av ungdomsbrottsligheten och en förskjutning mot att i högre grad beivra mindre grova brott bland ungdomar. I dagsläget saknas forskning i Sverige som skulle belysa denna fråga.

Slutord – kan vi säga något om framtiden?

Det nämndes redan i inledningen att möjligheten att uttala sig om generella trender i ungdomsbrottslighetens utveckling alltid är förknippad med svårigheter. Det gäller för en tillbakablickande redovisning som denna, men det gäller i ännu högre grad för försök att blicka framåt och förutspå en framtida utveckling. Det beror inte minst på att vi fortfarande vet relativt lite om vilka specifika faktorer som styr brottsutvecklingen. Den samlade kunskapen är i dag helt enkelt alltför bristfällig för att man ska kunna göra vettiga förutsägelser (Blumstein och Rosenfeld 2008).

När det gäller de övergripande, långsiktiga utvecklingslinjerna i brottsligheten menar forskningen att dessa i första hand styrs av strukturella förändringar i samhället i stort (Westfelt 2001, von Hofer 2008). Till exempel hänvisar forskningens förklaringar för den långsiktiga ökningen av ungdomsbrottsligheten under efterkrigstiden först och främst till den ”förlängda ungdomstiden” (t.ex. Smith 1995) respektive förändringar i tillfällesstrukturen (t.ex. Cohen och Felson 1979, von Hofer 2008). I det förra fallet menar forskare att en längre utbildningstid, ett allt senare inträde i arbetslivet och utvecklandet av en specifik ungdomskultur ledde till en gradvis men kontinuerlig minskning av vuxnas sociala kontroll över ungdomar under tiden efter andra världskrigets slut (t.ex. Estrada 1998). I det senare fallet anses ökningen i första hand bero på den stora ökningen i antalet tillfällen till brott som följt i det ökade välståndets spår.

I ett mer kortsiktigt perspektiv menar forskare att ungdomskohorternas storlek kan spela en betydande roll för brottsnivån, dels på grund av att stora ungdomskullar innebär att det helt enkelt finns flera individer i de mest brottsaktiva åldrarna, men dels även på grund av en så kallad ”kohortsstorlekseffekt”, som anses stimulera flera personer från större kohorter till delaktighet i brott (Easterlin 1987, Sarnecki 1995, O’Brien m.fl. 1999). Andra faktorer som har lyfts fram som betydelsefulla är ungdomsarbetslöshet, i synnerhet i de grupper där risken för brottslighet i övrigt kan anses vara störst (Freeman 1996, Fougère m.fl. 2009), välfärdssatsningar (Rosenfeld och Blumstein 2008) samt alkoholkonsumtionsmönster (von Hofer 2008, Pople och Smith 2010).

Brottslighetens utveckling från år till år är emellertid ett resultat av en mängd olika faktorer, där vissa trycker brottsnivån uppåt medan andra drar den neråt. Det är nettoeffekten av alla dessa fak-

torer tillsammans som sedan resulterar i olika utvecklingstendenser (Rosenfeld och Blumstein 2008).

Det är värt att nämna att forskningen starkt tyder på att kriminalpolitiska förändringar som avser den straffrättsliga hanteringen av olika typer av kriminella beteenden har liten direkt betydelse för brottsutvecklingens utseende (t.ex. Westfelt 2001, Tonry och Doob 2004). Samtidigt visar forskningen att sådana förändringar indirekt och på sikt kan ha konsekvenser genom de effekter de innebär för de lagöverträdare som kommer i kontakt med rättväsendet. Till exempel visar forskning från USA, som följt 500 ungdomsvårdsplacerade pojkar fram till 70 års ålder, att brottslighet och samhällets reaktion på den, i synnerhet institutionsvistelse, kan förstärka en redan ogynnsam karriär – med bristande skolgång, arbetslöshet och svaga band till det konventionella samhället som följd, vilket i sin tur ökar risken för fortsatt brottslighet (Sampson och Laub 2003). Ny forskning om unga lagöverträdare från Skottland visar att kontakter med rättsväsendet kan fördröja den naturliga mognadsprocessen mot vuxenrollen och gör det mindre sannolikt att ungdomar slutar begå brott (McAra och MacVie 2007, Pople och Smith 2010).

Eventuella negativa effekter av den straffrättsliga hanteringen av ungdomsbrottsligheten kan dock inte förväntas bli synliga i förändringar i just ungdomars brottsnivåer, eftersom den viktigaste effekten sker först på sikt, i form av en ökad risk för utslagning och bestående kriminalitet i vuxen ålder.

Referenser

- Aebi, M. (2009). Self-reported delinquency surveys in Europe. I: Zauberman, R. (red). *Self-reported Crime and deviance studies in Europe*. Bryssel: VUBPRESS, Brussels University Press.
- Andershed, H. och Andershed, A.-K. (2005). *Normbrytande beteende i barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia.
- Balvig F. (2006). *Den ungdom. Om den stadigt mere omsiggribende lovløydighed blandt unge i Danmark*. Glostrup: Det Kriminalpræventive Råd.
- Balvig, F. och Kyvsgaard, B. (2009). *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005–2008*. Köpenhamn: Københavns Universitet, Justitsministeriet, Det Kriminalpræventive Råd och Rigspolicehøfen.
- Barberet, R. m.fl. (2004). *Self-reported juvenile delinquency in England and Wales, the Netherlands and Spain*. Helsinki: Heuni.
- Bateman, T. (2008). "Target practice": sanction detection and the criminalisation of children, *Criminal Justice Matters*, 73, s. 2–4.
- Bateman, T. (2010). Reoffending as a measure of effectiveness of youth justice intervention: a critical note. *Safer Communities*, 9, s. 28–35.
- Blumstein, A. och Rosenfeld, R. (2008). Factors contributing to U.S. crime trends. I: Goldberger, A. och Rosenfeld, R. (red.), *Understanding Crime Trends: Workshop Report. Committee on Understanding Crime Trends, Law and Justice, Division of Behavioral and Social Sciences and Education*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Brå (2006). *Konsten att läsa statistik om brottsligheten*. Rapport 2006:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2007). *Det grova våldet i sjukvårdsdata. En metodstudie*. Rapport 2007:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2009a). *Orsaker till brott bland unga och metoder att motverka kriminell utveckling. En kunskapsinventering*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2009b). *Misshandel mellan obekanta. Kan fler brott klaras upp? Del 2*. Rapport 2009:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brå (2010a). *Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från Skolundersökningen om brott 1995–2008*. Rapport 2010:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2010b). *Nationella trygghetsundersökningen 2009. Teknisk rapport*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- CAN (2009). *Drogutvecklingen i Sverige 2009*. CAN rapport 117. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Cernkovich, S., Giordano, P. och Pugh, M. (1985). Chronic offenders: the missing cases in self-report delinquency research. *Journal of Criminal Law and Criminology* 76, s. 705–732.
- Clausen, S., Djurhus, M. och Kyvsgaard, B. (2009). *Udredning till brug for kommissionen vedrørende ungdomskriminalitet*. Köpenhamn: Justitsministeriet.
- Cohen, S. (1979). The punitive city: notes on the dispersal of social control. *Contemporary Crisis* 3, s. 341–363.
- Coleman, C. och Moynihan, J. (1996). *Understanding crime data. Haunted by the dark figure*. Buckingham: Open University Press.
- Easterlin, R. (1987). *Birth and fortune: The impact of numbers on personal welfare*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ekström, L. (2008). Den svenska brottsutvecklingen. I: *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Elliott, D. och Huizinga, D. (1989). Improving self-reported measures of delinquency. I: Klein, M. (red.), *Cross-National Research in Self-Reported Crime and Delinquency*. Dordrecht: Kluwer.
- Estrada, F. (1998). Ungdomsbrottslighetens utveckling i efterkrigstidens Europa. I: von Hofer, H. (red), *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur.
- Estrada, F. (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem*. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Estrada, F. och Flyghed, J. (2007). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

- Estrada, F. (2001). Juvenile violence as a social problem. Trends, media attention and societal response. *British Journal of Criminology*, 41, s. 639–655.
- Estrada, F. (2005). *Våldsutvecklingen i Sverige – En presentation och analys av sjukvårdsdata*. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier, Stockholm, 2005:4.
- Estrada, F. (2006). Trends in violence in Scandinavia according to different indicators. An exemplification of the value of Swedish hospital data. *British Journal of Criminology*, 46, s. 486–504.
- Estrada, F. och Granath, S. (2008). Ungdomsbrottsligheten. I: *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Estrada, F. m.fl. (2010). Violence at work. The emergence of a social problem. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 11, 46–65.
- Farrington, D. P. (2009). Explaining and preventing crime: The globalization of knowledge. I: Goldson, B. och Muncie, J. (reds.), *Youth crime and juvenile justice. Volume 2. Juvenile corrections*. London: Sage.
- Ferrer-Wreder L. m.fl. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga*. Stockholm: Gothia.
- Flatley, J. m.fl. (2010). *Crime in England and Wales 2009/10. Findings from the British Crime Survey and police recorded crime*. London: Home Office.
- Flood-Page, C. m.fl. (2000). *Youth Crime: Findings from the 1998/99 Youth Lifestyles Survey*. Home Office Research Study no. 209. London: Home Office.
- Fougère, D., Pouget, J. och Kramarz, F. (2009). Youth unemployment and crime in France, *Journal of the European Economic Association*, 7, s. 909–938.
- Freeman, R. (1996). Why do so many young American men commit crimes and what might we do about it? *Journal of Economic Perspectives*, 10, s. 25–42.
- Granath, S. (2007). *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005. Påföldsval, uppsåtsbedömningar och kriminalpolitik*. Kriminologiska institutionens avhandlingsserie nr. 25. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

- Hagan, J. och McCarthy, J. (1999). *Mean streets: youth crime and homelessness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- von Hofer, H. (2007). Åtgärder mot ungdomsbrottslighet. I: Estrada, F. och Flyghed, J. (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Lund: Studentlitteratur.
- von Hofer, H. (2008). *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750–2005. Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Justitsministeriets forskningskontor (2010). *Udviklingen i omfang og art af ungdomskriminalitet 2000–2009*. Köpenhamn: Justitsministeriet.
- Kivivuori, T. (2006). Trends in juvenile delinquency in Finland. I: Honkatukia, P. och Kivivuori, T. (red.), *Juvenile crime in Finland: Trends, causes and control*. English summary. Research Report no. 221, Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.
- Kivivuori, T. (2009). Self-reported delinquency surveys in Finland. I: Zauberman, R. (red.), *Self-reported Crime and deviance studies in Europe*. Bryssel: VUBPRESS, Brussels University Press.
- Kivivuori, T. och Salmi, V. (2009). The challenge of special needs education in school-based delinquency research. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 10, 2–17.
- van der Laan, A. och Blom, M. (2006a). *Jeugdcriminaliteit: risico's en bescherming*. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005. Meppel \ Den Haag: Boom Juridische uitgevers \ WODC.
- van der Laan, A. och Blom, M. (2006b). *Juvenile delinquency: risks and protective factors. Findings of the WODC Youth Delinquency Survey, 2005*. (English Summary). The Hague: WODC.
- van der Laan, A. m.fl. (2010). *Trends in de geregistreerde jeugdcriminaliteit onder 12- tot en met 24-jarigen in de periode 1996–2007*. The Hague: WODC.
- Loeber, R. och Farrington, D. P. (red.) (1998). *Serious and violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions*. Thousand Oaks: Sage.

- Loeber, R. m.fl. (2008). *Tomorrow's criminals. The development of child delinquency and effective interventions*. Burlington, VT: Ashgate Publishing.
- McAra, L. and McVie, S. (2007) Youth Justice? The Impact of system Contact on Patterns of Desistance from Offending, *European Journal of Criminology*, 4(3), s. 315–345.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, s. 674–701.
- Muncie, J. (2004). *Youth and crime. A critical introduction*. London: Sage.
- Mullins, R. L., m.fl. (2005). Young chronic offenders. A case study of contextual and intervention characteristics. *Youth violence and juvenile justice*, 3, s. 133–150.
- Nacro (2008). *Youth crime briefing. Some facts about young people who offend – 2007*. Birmingham: National Association for the Care and Rehabilitation of Offenders.
- Nacro (2010). *Youth crime briefing. Some facts about young people who offend – 2008*. London: National Association for the Care and Rehabilitation of Offenders.
- van Noije, L. (2010). *Social safety*. I: Bijl, R. m.fl. (red.), *The social state of the Netherlands 2009*. The Hague: Netherlands Institute for Social Research.
- O'Brien, R., Stockard, J. och Isaacson, L. (1999). The enduring effects of cohort characteristics on age-specific homicide rates: 1960–1995. *American Journal of Sociology*, 104, s. 1061–1095.
- Pople, L och Smith, D. (2010). Time trends in youth crime and in justice system responses. I: Smith, D. (red.), *A new response to youth crime*. Portland: Willan Publishing.
- Roe, S. och Ash, J. (2008). *Young people and crime: Results from the 2006 Offending, Crime and Justice Survey*. Home Office Statistical Bulletin 08/09. London: Home Office.
- Roes, T. (red.) (2008). *Facts and figures of the Netherlands. Social and cultural trends*. The Hague: Netherlands Institute for Social Research.

- Rosenfeld, R. (2007). Explaining the divergence between UCR and NCVS aggravated assault trends. I: Lynch, J. och Addington, L. (red.), *Understanding crime statistics: Revisiting the divergence of the NCVS and the UCR*. New York: Cambridge University Press.
- Rying, M. (2008). Dödligt våld. I: *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Salmi, V. (2009a). *Self-reported juvenile delinquency in Finland 1995–2008*. English Summary. Research Report no. 246. Helsingfors: National Research Institute of Legal Policy.
- Salmi, V. (red.) (2009b) *Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisirikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008. (Adolescent delinquent behaviour and victimization in Finland.)* National Research Institute of Legal Policy Publication no. 246. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.
- Sampson, R. J. och Laub J. H. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent boys to Age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sarnecki, J. (1987). *Skolan och brottsligheten*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Sarnecki, J. (1995). Peter Pan och hans moderna vänner i landet Aldrig-aldrig. *LOCUS, Tidskrift för barn- och ungdomsvetenskap*, Nr 2/95.
- Sarnecki, J. (2009). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Sarnecki, J. och Estrada F. (2008). Keeping the balance between humanism and penal punitivism: Recent trends in juvenile delinquency and juvenile justice in Sweden. I: Junger-Tas, J. och Decker, S. (red.), *International handbook of juvenile justice*. Milton Keynes: Springer.
- Shannon, D. (2006): Chronic offenders or disadvantaged youth? Institutionalised males as missing cases in school-based delinquency research. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7, s. 78–100.
- Socialstyrelsen (2008). *Skador och förgiftningar behandlade i slutenvård 2007*. Hälsa och sjukdomar 2008:13. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Stattin, H. (1996). Före den första domen: Brottsligheten före 15 års ålder. I: Christianson, S-Å. (red.), *Rättspsykologi. Den forensiska psykologin i Sverige – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Stevens, A. (2009). Trends in youth offending in Europe. I: Junger-Tas, J. och Dünkel, F. (red.), *Reforming juvenile justice*. New York: Springer.
- Turner, M. G. (2001). *Good kids in bad circumstances. A longitudinal study of resilient youth*. Research report submitted to the National Institute of Justice/NRCJS. <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/188263.pdf> (090510).
- Tonry, M. och Bijleveld, C. (2007). Crime, criminal justice and criminology in the Netherlands. I: Tonry, M. och Bijleveld, C. (red.), *Crime and justice in the Netherlands. Crime and Justice, A Review of Research*, vol. 35, s. 1–30.
- Tonry, M. och Doob, A. N. (2004). Varieties of youth justice. I: Tonry, M. och Doob, A. N. (red.), *Youth crime and youth justice. Comparative and cross-national perspectives. Crime and justice. A review of research*, 31, s. 1–20.
- Torangeau, R. och Mcneely, M. (2003). Measuring crime and crime victimization: Methodological issues. I: Pepper, J. och Petrie, C. (red.), *Measurement problems in criminal justice research. Workshop summary. National Research Council of the National Academies*. Washington DC: The National Academies Press.
- Westfelt, L. (2001). *Brott och straff i Sverige och Europa. En studie i komparativ kriminologi*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Weerman, F. (2007). Juvenile offending. I: Tonry, M. och Bijleveld, C. (red.), *Crime and justice in the Netherlands. Crime and Justice, A Review of Research*, vol. 35, s. 261–318.
- Wikström, P-O. H. och Butterworth, D. A. (2006): *Adolescent crime. Individual differences and lifestyles*. Cullompton: Willan Publishing.
- Wittebrood, K. and P. Nieuwbeerta (2006). Een kwart eeuw stijging in geregistreerde criminaliteit: vooral meer registratie en nauwelijks meer criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie* 48, s. 227–242.

YJB (2009). *Youth Survey 2008: Young people in mainstream education*. London: Youth Justice Board.

Zauberman, R. (2008). Surveys on victimisation and security in Europe. I: Zauberman, R. (red.), *Victimisation and insecurity in Europe. A review of surveys and their use*. Bryssel: VUBPRESS, Brussels University Press.

Kvalificerad övervakning för ungdomar
– ett diskussionsunderlag till
Påföljdsutredningen

Promemoria utarbetad
av Margareta Wihlborg
vid Statens institutionsstyrelse

Kvalificerad övervakning för ungdomar

Inledning

Statens institutionsstyrelse (SiS) har på uppdrag av Påföljdsutredningen skissat på en öppenvårdspåföljd för ungdomar, så kallad kvalificerad övervakning. Påföljden är tänkt att ta vid när ungdomstjänst eller ungdomsvård inte är tillämpligt pga. det höga straffvärdet, men det samtidigt inte föreligger synnerliga skäl för fängelse. Även då den unge återfaller i relativt allvarlig brottslighet, exempelvis rån och grov misshandel skulle påföljden kunna utgöra ett alternativ till redan befintliga påföljder för ungdomar. En sådan påföljd skulle kunna träda in i de situationer då rätten i dag dömer till skyddstillsyn eller en kortare slutet ungdomsvård. Ansvaret för verkställigheten ska i detta förslag ligga på SiS.

Förslaget om hur den kvalificerade övervakningen ska utformas har tagits fram i samarbete med Påföljdsutredningens sekreterare Lars Wallinder, chefsjuristen Åsa Hård af Segerstad och utvecklingsdirektören Nils Åkesson.

Kort om kvalificerad övervakning

Pojkar och flickor i åldrarna 15–17 år, som begått brott med ett högt straffvärde och med upprepade återfall ska kunna dömas till kvalificerad övervakning mellan tre/sex månader och ett år. Frågan om huruvida den lägsta tidsgränsen för kvalificerad övervakning ska vara tre eller sex månader får diskuteras utifrån påföljdens önskade tillämpningsområde. SiS ansvarar för verkställigheten, som utformas och genomförs i samarbete med socialtjänsten i den unges hemkommun. Verktälligheten inleds med att den unge ska träffa ett kvalificerat team inom SiS som kartlägger den unges situation, familjeförhållanden, riskfaktorer för återfall i brott och fungerande områden. Efter max fyra veckor ska det finnas en individu-

ell plan för verkställigheten, som tagits fram tillsammans med den dömde och socialtjänsten. Den dömde har sedan att följa planen.

Två gånger per vecka under hela verkställigheten ska den dömde träffa en koordinator (övervakare/kontaktperson). Koordinatorns uppgift är dels att kontrollera att den dömde följer planen och dels att på olika sätt stödja och motivera honom eller henne genom samtal eller i praktiken; i förhållande till föräldrar, skola, antisociala kamrater, missbruk m.m.

Vid behov kan den dömde anmodas att lämna drogtest. SiS kan också besluta om inskränkningar i rörelsefriheten och att den dömde ska övervakas elektroniskt om det bedöms som nödvändigt. Om den dömde missköter sig och inte följer den uppgjorda planen har SiS vissa befogenheter. Kontakten med koordinatören kan intensifieras ytterligare. Om den dömde uteblir från uppgjorda tider kan han eller hon hämtas med polis. Om den dömde trots detta inte sköter sina åtaganden kan SiS utfärda varning. I sista hand gör SiS en anmälan till åklagare.

Ungdomarna

Den största andelen lagförda ungdomar är pojkar. Nedan redovisas andelen flickor respektive pojkar och det totala antalet lagförda ungdomar i åldrarna 15–20 år. I tabellen framgår att inom ungdomstjänsten och ungdomsvården är andelen flickor 16 procent. I kombinationspåföljden sjunker andelen flickor till 9 procent och inom slutna ungdomsvård till 2 procent. Av ungdomar i åldrarna 15–20 år som döms till skyddstillsyn är andelen 14 procent.

Sannolikt kommer i storleksordningen 10 procent av ungdomar som döms till intensivövervakning att vara flickor.

Tabell: Andel flickor respektive pojkar samt antal domslut i tingsrätt efter påföljd år 2010. Uppgifter om antalet lagföringar kommer från BRÅ.

Påföljd	Andel flickor	Andel pojkar	Totalt antal
Sluten ungdomsvård	2 %	98 %	87
Ungdomsvård	16 %	84 %	1 388
Ungdomsvård och ungdomstjänst	9 %	81 %	340
Ungdomstjänst	16 %	84 %	2 816
Skyddstillsyn 15–20 år	14 %	84 %	874

Domen

Enligt detta förslag kan domstolen döma den unge till kvalificerad övervakning mellan tre/sex månader och ett år.

Frågan om domen ska gå i omedelbar verkställighet behöver utredas vidare.

Domstolen har socialtjänstens yttrande.

Kvalificerad övervakning innebär att den unge under den tid domstolen dömt ut ska ha kontakt med sin koordinator minst två gånger per vecka och i övrigt följa den verkställighetsplan som mejslas ut under de första fyra veckorna av verkställigheten.

SiS befogenheter

Verkställigheten av kvalificerad övervakning regleras i en verkställighetslag. För att säkerställa att den dömde genomför verkställighetsplanen har SiS särskilda befogenheter som regleras i verkställighetslagen:

- För att den unge ska kunna styrka drogfrihet kan SiS begära saliv-, svett-, urin-, blod- och utandningsprov.
- SiS kan besluta om begränsningar av rörelsefriheten. Det kan röra sig om förbud att vistas på platser där brott och missbruk förekommer men också krav på att den unge ska vara på vissa platser på särskilda tider. Som ett redskap för att kontrollera den dömde kan SiS när det bedöms som nödvändigt använda elektronisk övervakning.
- SiS kan begära polishämtning för att föra den dömde till SiS, koordinatören eller kartläggningsteamet, när den han eller hon uteblir från tider utan giltiga skäl och det behövs för att säkra verkställigheten. (Jämför med hämtning till domstol)

Den dömde har rätt att överklaga beslut till förvaltningsrätten.

Verkställigheten av kvalificerad övervakning

Initial kartläggning och verkställighetsplan

Verkställigheten inleds med att ett särskilt team gör en kartläggning av den unges förhållanden. I teamet ingår en psykolog, en lärare och en familjebehandlare och koordinatorn, som ska vara socionom eller motsvarande. Den dömde ska stå till förfogande för teamet under de första fyra veckorna. Kartläggningen tar fasta på behov, resurser och riskfaktorer som kan leda till återfall. Teamet genomför också möten med socialtjänsten, med familj och nätverk och med den unges skola eller andra aktörer/myndigheter som kan bidra till den unges utveckling. Under kartläggningsperioden lär den dömde känna sin koordinator, den person som ska stå för stöd och kontroll under verkställigheten.

Socialtjänsten har skyldighet att utse ansvarig handläggare. Verkställighetsplaneringen och genomförandet av verkställigheten görs i samarbete med socialtjänsten. På begäran av SiS ska socialnämnden lämna de uppgifter som behövs för att SiS ska kunna genomföra verkställigheten av den som dömts.

Senast vid slutet av de fyra veckorna ska en verkställighetsplan ha upprättats. I denna ska framgå den dömdes boende, huvudsakliga sysselsättning, behandlande insatser, eventuella planer för fritidsaktiviteter m.m. Planen är bindande för den dömde och ska följas upp var åttonde vecka eller vid behov oftare. Insatserna under verkställigheten ska framförallt riktas mot riskfaktorer alternativt stödja skyddsfaktorer.

Cirka tio arbetsdagar under de första fyra veckorna ska den dömde stå till förfogande. Det innebär en frihetsinskränkning och att han eller hon, åtminstone delvis, skiljs från sin vanliga miljö. I vissa fall görs kartläggningen på den unges hemort den dömde kan bo kvar i sin bostad, oftast i föräldrahemmet. I de fall teamet finns på annan ort eller när det finns behov av annat boende av andra skäl kan det bli aktuellt för den dömde att tillfälligt bo i ett familjehem eller annat tillfälligt boende. SiS står för kostnaderna för särskilt boende under kartläggningsperioden.

Obligatorisk kontaktskyldighet med koordinator

Den dömde har obligatorisk kontaktskyldighet med sin koordinator minst två gånger per vecka. Minimifrekvensen bör regleras i verkställighetslagen. En av veckokontakterna kan i vissa fall bytas ut mot annat om t.ex. den dömde går på regelbundna psykologsamtal eller deltar i programverksamhet. Kontakten med koordinatoren kan emellertid inte inskränkas till lägre frekvens än en gång per vecka.

Den dömde ska inte behöva lämna skolan eller praktikplatsen utan koordinatoren bör vara förhållandevis flexibel, så att de som har fungerande sysselsättning under dagtid kan få en tid med koordinatoren som inte inkräktar på skola eller arbete.

Koordinatorns uppgift är dels att kontrollera att den dömde följer verkställighetsplanen och dels att ge stöd och hjälp till den unge för att förbättra förutsättningarna för honom eller henne att följa verkställighetsplanen. Stödet kan ske i motiverande samtal men också konkret i vardagen, i kontakten med föräldrar, skola, fritid m.m. Koordinatoren kan också få i uppgift att föra strukturerade samtal med den dömde på teman som anges i verkställighetsplanen.

Den täta kontakten med koordinatoren ger förutsättning för en god och förtroendefull relation. Koordinatoren finns i den dömdes närmiljö och känner till de miljöer han eller hon vistas i. Det ökar koordinatorns möjlighet att bedöma när situationen håller på att gå överstyr för att snabbt kunna vidta åtgärder.

Koordinatoren dokumenterar och deltar i uppföljningar av verkställighetsplanen.

Koordinatoren ansvarar inte själv för beslut om polishämtning, rörelseinskränkning, varning eller anmälan till åklagare utan det gör institutionschef eller motsvarande.

Koordinatorerna som är anställda av SiS är kvalificerade socialarbetare. Utbildningskraven ska vara socionom eller motsvarande. Koordinatorerna bör också ha utbildning i grundläggande psykoterapi, programverksamhet m.m.

Vad händer när den dömde gör avsteg från verkställighetsplanen och vid misskötsamhet?

I verkställighetsplanen regleras den dömdes kontakt med koordinatören och eventuella inskränkningar av rörelsefriheten. Kontakten med koordinatören och beslut om rörelseinskränkning är tvingande för den dömde. I planen framgår också var den unge ska bo, skolgång eller annan sysselsättning, eventuella planer för fritid och behandlande insatser som t.ex. missbruksbehandling. Denna del av planen bygger på samtycke. Om den dömde exempelvis väljer att inte gå i skolan som bestämt eller avstår från behandlande inslag behöver inte detta betraktas som misskötsamhet utan enbart som avsteg från verkställighetsplanen. Givetvis kan avsteg från verksamhetsplanen leda till misskötsamhet.

Vad är då misskötsamhet? Den dömde är att betrakta som misskötsam när han eller hon inte håller kontakt med sin koordinatör, om han eller hon begår nya brott eller missbrukar droger eller alkohol. Om SiS har beslutat om rörelseinskränkning och den dömde inte rättar sig efter beslutet är det att betrakta som misskötsamhet.

När det gäller *avsteg från planen* kan koordinatören utöka kontakten med den dömde för att snabbt "fånga upp" honom eller henne. I vissa fall leder den utökade kontakten och koordinatörens motivationsarbete till att den dömde återgår till det man kommit överens om i verkställighetsplanen. I andra fall får planen revideras. När den dömde gör avsteg från planen kan SiS också besluta om inskränkning av rörelsefriheten för att minska risken för återfall i brott.

Vid *misskötsamhet*, (dvs. när den dömde inte håller kontakt med koordinatören, begår nya brott, missbrukar eller inte accepterar besluten om inskränkning av rörelsefriheten) kan SiS, utöver att utöka kontakten med den dömde, begära polishämtning och/eller fatta beslut om inskränkning av rörelsefriheten om detta inte gjorts. SiS kan även utfärda en varning och vid upprepad misskötsamhet göra en anmälan till åklagaren.

Både avsteg från verksamhetsplanen och misskötsamhet ska leda till snabba konsekvenser. SiS behöver därför befogenheter som ger möjlighet att snabbt fånga upp och skärpa kraven på den dömde.

Utöka kontakten med koordinatör

Det är naturligt att koordinatör i första hand utökar kontaktfrekvensen och stödet till den dömde för att rätta upp situationen.

Beslut om inskränkning av rörelsefriheten

SiS kan besluta om inskränkning av den dömdes rörelsefrihet för att hindra honom eller henne att vistas i olämpliga miljöer där det förekommer missbruk och kriminalitet. Elektronisk övervakning får användas för att kontrollera den dömde.

Begäran om polishämtning

Om den dömde uteblir från planerade möten med koordinatör och andra aktiviteter kan SiS begära polishämtning.

Varning

SiS kan utfärda en skriftlig varning.

Anmälan till åklagaren som väcker talan i allmän domstol

Vid upprepad misskötsamhet ska SiS göra en anmälan till åklagare som kan väcka talan i allmän domstol.

Den yttersta konsekvensen av misskötsamheten är att domstolen undanröjer påföljden och bestämmer en ny påföljd.

Alla beslut ska kunna överklagas till förvaltningsdomstolen.

Överväganden om elektronisk övervakning

SiS kan vid behov besluta om inskränkningar av den dömdes rörelsefrihet för att säkra verkställighetsplanen. Det kan röra sig om att den dömde ska vistas i hemmet vissa kvällar, att han eller hon ska vara i skola eller på arbetet på dagtid eller om förbud mot att vistas i miljöer där den dömde allvarligt riskerar en fortsatt antisocial utveckling. Liksom inom utslussningen av LSU-dömda bör SiS

kunna besluta om elektronisk övervakning för att kontrollera den dömde. Erfarenheterna från utslussning av slutna ungdomsvård, där elektronisk övervakning kan användas, kommer att ge SiS erfarenheter som kan ligga till grund för elektronisk övervakning inom kvalificerad övervakning.

Elektronisk övervakning är ett stort ingrepp i den enskildes integritet och frihet och bör användas restriktivt, särskilt för ungdomar. Vi ser två olika vägar att gå:

1. Inskränkning av rörelsefriheten och elektronisk övervakning ingår som en del i påföljden och i domen. Kvalificerad övervakning inleds för samtliga med ett par, tre månader där den dömde övervakas elektroniskt.
2. Inskränkning av rörelsefriheten och elektronisk övervakning används som ett instrument för att säkerställa verkställighetsplanen.
 - a. Uppgifter kan framkomma vid den initiala kartläggningen som talar för att elektronisk övervakning behövs som en utökad kontroll.
 - b. SiS ska under pågående verkställighet kunna besluta om elektronisk övervakning för att kontrollera den dömde.

Alternativ nummer ett, där elektronisk övervakning ingår som en obligatorisk del av kvalificerad övervakning, ger en bättre förutsebarhet för den dömde, men kan också innebära att samhället sätter in mer åtgärder än vad som skulle behövas för att tillrättaföra den dömde.

I det andra alternativet beslutar SiS om rörelseinskränkningar i form av var den dömde ska vara och var han eller hon inte får vara. Det kan röra sig om att den dömde ska tillbringa dagarna i skolan och nätterna i sin bostad. Men det kan också handla om att inskränka möjligheterna för den dömde att besöka platser där droger och kriminalitet är vanligt förekommande. Besluten styrs av behoven i det enskilda fallet. Besluten om inskränkning av rörelsefrihet och den elektroniska övervakningen är således inte knuten till brottets straffvärde utan till den dömdes problem och riskområden. Beslutet kan fattas dels i anslutning till verkställighetsplaneringen och dels senare under verkställigheten. Att beslut fattas i enskilda fall kan medföra att påföljden kan bli olika ingripande.

Elektronisk övervakning är en inskränkning av den enskildes frihet som enligt vår mening bör användas restriktivt när det gäller ungdomar. Vi ser därför fördelar med den andra modellen, där elektronisk övervakning används vid behov för att säkra verkställighetsplanen. "Vid-behovs-användningen" är jämförbar med hur den elektroniska övervakningen ska användas inom LSU. Liksom inom utslussningen från slutna ungdomsvård ska stöd- och kontrollåtgärder i första hand bygga på personliga kontakter med koordinatören eller andra stödpersoner.

Om SiS bedömer att den dömde behöver kontrolleras med elektronisk övervakning och denne motsätter sig, är det sannolikt skäl att utfärda en varning eller göra en anmälan till åklagaren. (se sid 21 i propen Förbättrad utslussning från slutna ungdomsvård)

SiS ansvar

SiS har ansvar för verkställigheten av kvalificerad övervakning. Det innebär att SiS behöver en organisation för att hantera verkställigheten med särskilda team som utför den inledande kartläggningen och verksamhetsplaneringen och kvalificerade koordinatörer som står för den intensiva kontakten med ungdomarna. SiS kan i vissa fall ansvara för och finansiera boende för den dömde under den initiala kartläggningsfasen.

SiS bedriver ingen egen behandling eller skola eller psykiatrisk vård. Det är de ordinarie huvudmännen som svarar för de dömdas behov av sysselsättning, sociala insatser eller sjukvård i enlighet med normaliseringsprincipen. SiS behöver därför knyta ett nära samarbete framför allt med socialtjänsten, men också med andra aktörer som behöver kopplas in i det enskilda fallet, så att alla parter drar åt samma håll och kan fördela arbetsuppgifter.

Socialtjänstens ansvar

Socialtjänsten har skyldighet att utse en ansvarig handläggare, som deltar i planering av verkställigheten tillsammans med SiS. I enlighet med normaliseringsprincipen tillhandahåller socialtjänsten inom sin ram de insatser den unge har behov av även under den tid den dömde är föremål för kvalificerad övervakning efter sedvanlig prövning.

Socialtjänstens insatser kan till exempel röra sig om boende, ekonomiskt stöd, behandlande insatser i öppenvård på familje- eller missbruksområdet eller eventuell placering enligt SoL eller med stöd av LVU. Den nya påföljden förändrar således inte socialtjänstens ansvar att tillhandahålla insatser.

Vad är då socialtjänstens roll

1. Att utse ansvarig handläggare
2. Att delta i verkställighetsplanering
3. Stödja och bistå med insatser i vanlig ordning.

SiS organisation

Om SiS får ansvar för kvalificerad övervakning kommer det att innebära att SiS får ytterligare en verksamhetsgren. Det ställer krav på en fungerande öppenvårds-/frivårdsorganisation även om befintlig institutionsstruktur, expertis och överbyggnad kan utnyttjas även inom kvalificerad övervakning.

Antalet påföljder till ungdomsvård och ungdomstjänst skiljer sig mellan olika orter och regioner i Sverige. I storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö är antalet domar som högst. Även små orter kan emellertid ha enstaka ungdomar som döms till intensivövervakning. Det innebär att SiS måste räkna med att ha en organisation som når ut i mindre och mer avlägset belägna orter.

Det kommer initialt att behövas åtminstone fem team som är stationerade på olika orter i landet och som utför den initiala kartläggningen, genomför nätverksmöten och tar fram verkställighetsplanen. SiS behöver anställa koordinatörer i de större kommunerna. På mindre orter där vi räknar med enstaka domar till intensivövervakning får vi ta hjälp av socialtjänsten att hitta rätt personer som kan anställas som koordinatörer under begränsad tid.

I bilagan redovisas antalet domar till vård respektive ungdomstjänst per län och vilka ungdomshem som finns i de olika länen.

Begreppen

I detta dokument har vi valt att kalla den lokala övervakaren för koordinator. Begreppet koordinator har inte använts tidigare såvitt vi vet och förväxlas därför inte med socialtjänstens kontaktman. Den person som ska följa den unge genom verkställigheten av

sluten ungdomsvård och arbeta med utslussning kommer också att benämnas koordinator. Funktionen koordinator blir på så sätt knuten till SiS ungdomsvård och till arbetet med ungdomar som begått brott.

I Danmark har koordinatören en viktig roll i ungdomssanktionen. Koordinatörens uppgift är att under hela verkställigheten fungera som den unges kontaktperson och personliga rådgivare, att säkra sammanhangen och hålla möten med den unge, föräldrarna och andra relevanta parter för att kunna genomföra planen. Koordinatören säkrar kontinuiteten genom ungdomssanktionen, som består dels av institutionsvård och dels av öppenvård.

Konkurrensproblematik

Om den dömda blir föremål för vård med stöd av LVU under pågående övervakning förändras koordinatörens roll. Samma sak gäller om den dömda är frivilligt placerad. Det är inte rimligt med den täta kontaktfrekvensen om den dömda är institutionsplacerad. Däremot ska koordinatören hålla sig informerad om den dömdes situation och planering. När det är dags att skrivas ut från institutionen kopplas koordinatören in igen och deltar i planeringen.

Sekretessfrågor

Kvalificerad övervakning enligt den modell som skissas i detta PM kräver ett nära samarbete mellan SiS och socialtjänsten. Sekretessen får inte lägga hinder i vägen för en effektiv samordning av resurser och insatser under verkställigheten.

För att kunna följa upp påföljden behöver SiS rätt att inhämta uppgifter från socialtjänsten också efter avslutad verkställighet.

Personalbehov

Det är omöjligt att förutse hur domstolen kommer att använda sig av den nya påföljden. Antalet domar är också beroende av om man väljer tre eller sex månader som minimitid. Intensivövervakning är emellertid personalkrävande med professionella team som gör den inledande kartläggning och verkställighetsplanering och koordina-

torer som bara ska ha cirka fem dömda åt gången för att få tid att arbeta med var och en.

Vi gör en första översiktlig kalkyl beräknad på 200 dömda till intensivövervakning:

Ett team beräknas kunna utföra ett 40-tal kartläggningar per år. Vi behöver således minst fem team, dvs. 15 personer.

En koordinator bör ha ca fem klienter för att kunna upprätthålla en tät kontakt och ha tid till nätverksmöten, kontakter med andra myndigheter och socialt stöd i olika former. Räknat på 200 dömda behöver SiS ett 30-tal koordinatörstjänster med en genomsnittlig tid för övervakning på nio månader.

En minimibemanning som hanterar det direkta arbetet med de dömda: 45 personer. Därutöver tillkommer befattningar med övergripande och samordnande chefsansvar, administrativ personal och kostnader för styrning, ledning och uppföljning på övergripande nivå.

Bilagor

Lagföringsbeslut efter huvudpåföljd och län år 2010. SiS ungdomshem per län.

Uppgifter om antalet lagföringar har inhämtats från BRÅ.

Län	Ungdomsvård	Ungdomstjänst	Ungdomshem
Stockholm	351	599	Rebecka
Uppsala	127	98	Bärby Eknäs
Södermanland	52	97	Lövsta
Östergötland	48	110	Folåsa
Jönköping	51	69	Stigby Långanäs
Kronoberg	42	45	Ryds brunn
Kalmar	31	59	
Gotland	27	20	
Blekinge	21	46	
Skåne	272	392	Ljungaskog Råby Utredningshemmet
Halland	37	79	(avdelning Solgården)
Västra Götaland	330	503	Björkbacken Brättegården Fagared Ljungbacken Margretelund Nereby Öxnevalla
Värmland	23	70	Klarälvsgården
Örebro	71	91	Granhult Bergsmansgården
Västmanlands län	58	101	Sundbo
Dalarna	38	65	
Gävleborg	39	111	
Västernorrland	26	61	Vemyra
Jämtland	13	56	
Västerbotten	50	64	
Norrbotten	49	80	Johannisberg Säävastgården

Beskrivningar av ungdomar som dömts till korta LSU-påföljder

För att ge en bild av problembilden av de ungdomar som kan komma att dömas till kvalificerad övervakning redovisas uppgifter om ett antal ungdomar som avtjänar eller avtjänat korta LSU-straff. När det gäller Sune ger vi en beskrivning av hur den kvalificerade övervakningen skulle kunna fungera.

Pia är en 16-årig flicka dömd för misshandel, grov misshandel och rån till 4 månader LSU. Föräldrarna har separerat och Pia bor med sin mamma, sina syskon och mammans nye man. Kontakten med fadern är så gott som obefintlig. Socialtjänsten har sedan tidigare kännedom om flickan och har riktat stödinsatser gentemot familjen. Pia har också haft kontakt med BUP. Pia har en ADHD-diagnos som medicinerar för. Hon slarvar med medicineringen, umgås med äldre kamrater och äldre pojkvänner och har ett begynnande missbruk av alkohol och hasch. Pia har också stor frånvaro från skolan. När det är dags för rättegång har socialtjänsten just fattat ett beslut om LVU med placering hos en jourfamilj. Pia säger nej till alla frivilliga insatser.

Per är en 16-årig pojke som dömts för rån till LSU 4 månader. Han bor hos modern tillsammans med en äldre bror. Modern upp-bär försörjningsstöd. Per går inte till skolan, där han har stöd av en familjehandlare. Han röker hasch tillsammans med sina kamrater. Per har tidigare dömts till ungdomsvård, där insatsen bestod av en familjehandlare som skulle hjälpa Per att söka hjälp för sitt missbruk, komma iväg till skolan mm. Närvaron i skolan förbättrades inte och Per kom inte iväg till missbruksenheten. Socialsekreteraren hade ett varnande samtal med Per, som kort därefter dömdes till slutet ungdomsvård 4 månader. Enligt socialtjänsten bedömning var Pers problem av den arten och omfattningen att socialtjänsten övervägde ett omhändertagande med stöd av LVU.

Sven 17 år dömd för rån till LSU 4 månader. Till stor del upp-vuxen i familjehem. Flera tidigare insatser med placering på HVB-hem och sedan placeringar med stöd av LVU hos SIS. Avvikit och inte varit intresserad av frivilliga insatser. Tidigare ADHD-diagnos ifrågasätts. Tidigare dom till ungdomsvård. Inget drogmissbruk är känt. Fungerar ej i vanlig klass.

Karl dömdes som 18-åring till LSU 3 månader för obehörigt avvikande från trafikolycksplats, stöld, tillgrepp av fortskaffnings-medel, narkotikabrott, brott mot knivlagen m.m. debuterade i kri-

minalitet som 13-åring. Uppvuxen med mamma och syster, fadern missbrukar alkohol. I yttrandet framkommer att Karl anmäls för ett stort antal brott under de senaste tre åren. Karl förnekar missbruk, men uppger att han nyttjar alkohol. Socialtjänsten har gjort insatser i form av familjebehandling, kontaktperson, kontaktfamiljer, jourhem, utredning HVB-hem, särskilt ungdomshem (totalt 8 placeringar). Många avvikningar. Tidigare dömd till LSU samt skyddstillsyn, som han har misskött. Utredd på BUP, visar ADHD, beteendestörning och trotssyndrom.

Hassan dömdes som 17-åring till LSU tre månader för grov misshandel. Hassan har företrädesvis vuxit upp sin pappa och modern har missbruksproblem/psykisk sjukdoms. Han har tidigare varit placerad på särskilt ungdomshem. Vid tillfället för socialtjänstens yttrande är Hassan placerad på ett HVB. Hassan har dömts till ungdomstjänst, men den vilar pga. den pågående placeringen. Han har haft kontakt med BUP när han var yngre och han har varit frånvarande från skolan i mycket stor omfattning. Hassan har uppträtt våldsamt när han varit påverkad av alkohol.

Fallbeskrivning

Sune, 17 år dömd till LSU 2 månader för misshandel. Sune bor tillsammans med båda föräldrarna och tre syskon. Inget missbruk. Skolproblem, mycket skolk. Aggressionsutbrott vanligt förekommande. Tidigare placering på HVB-hem. Diagnos ADHD, uppförandestörning och atypisk autism. Bedömd som normalbegåvad. Pågående insats från socialtjänsten i form av familjepedagog som arbetar med familjen och speciellt med Sune.

Uppgifterna om Sune är hämtade från verkligheten. Sune avtjänade ett kort LSU. Om Sune istället hade dömts till kvalificerad övervakning skulle verkställigheten kunna fungera på detta sätt:

Domstolen skickar domen till SiS placeringsenhet, som genast meddelar Fagareds öppenvårdsenhet, som ansvarar för kvalificerad övervakningen i Västra Götalandsregionen.

Kartläggningsteamet kallar Sune till en tid tre dagar senare och begär samtidigt in handlingar från socialtjänsten. De begär besked om vem som är ansvarig handläggare för Kalle och informerar handläggaren om processen med kartläggning och verkställighetsplanering.

Sune kommer inte på den utsatta tiden och teamet söker honom via modern och socialtjänsten. Teamet får slutligen tag på familje-

pedagogen, som lovar att försöka fånga upp Sune och ta med honom till teamet dagen efter.

Sune kommer på den utsatta tiden tillsammans med familjepedagogen. Under de första veckorna träffar Sune psykologen, läraren och familjebehandlaren i teamet. Tester genomförs och en riskbedömning. Ett nätverksmöte med Sunes föräldrar, socialsekreterare, drogterapeut och lärare genomförs också. Sune får också träffa den koordinator/övervakare som ska följa honom genom intensivövervakningen och som han ska träffa två gånger per vecka. Socialsekreteraren och familjepedagogen deltar i kartläggning och verkställighetsplanering.

Efter några veckor är planen klar. Sune ska bo kvar hos sina föräldrar och gå i skolan. Två dagar per vecka ska han praktisera på en bilverkstad. Det visar sig under kartläggningen att Sunes missbruk accelererat tiden innan han dömdes och han ska lämna drogtester för att visa att han är drogfri. Risken för återfall i brott är starkt kopplat till missbruket. Sune ska därför med stöd av familjepedagogen besöka ungdomsmottagningen och träffa en drogterapeut en gång per vecka under de två första månaderna. Utöver det ska han träffa koordinatort två gånger per vecka. Vid en del av samtalen ska föräldrarna också delta. Sunes är nöjd med planen.

Under två månader följer Sune planen minutiöst. Hans aggressionsutbrott kommer allt mera sällan när han inte använder droger eller alkohol. Sedan återfaller han i missbruk och hänger nere i Nordstan enligt uppgift från polisen. Han kommer inte till de utsatta tiderna med sin koordinator. Koordinatort kallar till nätverksmöte för att fånga upp Kalle och intensifiera stödet runt honom. Det framkommer att Kalle är ute varenda kväll och att han inte går i skolan eller till sin praktikplats. Koordinatort föredrar Sunes situation för sin chef, som beslutar om att hämta Sune med hjälp av polis. Några dagar senare förs Sune till koordinatortns kontor. Situationen är allvarlig, men Sune vill återgå till skola och praktik.

SiS (övergripande chef) beslutar om att inskränka Sunes rörelsefrihet och förbjuda honom att vistas i Nordstan. Sune måste också stanna hemma under fredag- och lördagkvällar tills dess situationen stabiliserats. SiS fattar beslut om att använda elektronisk övervakning för att kontrollera Kalle. Tillsammans med Kalle, hans nätverk och socialsekreterare görs nya överenskommelser. Familjepedagogen, som fortfarande stödjer Sune och hans föräldrar och syskon i vardagen, kan svänga förbi Kalle de följande två veckorna och gå

med honom till skolan. Sune ska lämna drogtester två gånger per vecka.

Situationen blir snart bättre, Sune sköter sig och drogtesterna är utan anmärkning. Efter en månad kan den elektroniska övervakningen upphöra. Kontakten med koordinatören minskas till en gång per vecka eftersom Sune har regelbunden kontakt med sin drogterapeut en gång per vecka. Utöver det finns familjepedagogens praktiska stöd.

När övervakningen upphör ser Sunes situation betydligt mycket bättre ut. Han har dragit sig ifrån kamraterna i Nordstan och börjat umgås med skolkamraterna istället. Han är mycket lugnare och förefaller må bättre. Föräldrarna är nöjda med hans utveckling och känner sig förhållandevis trygga med situationen. Sune har en lång tid av problem bakom sig även om situationen nu förefaller vara stabil. Familjen kommer därför att få fortsatt stöd av familjepedagogen, men i något mindre omfattning än tidigare.

Problem och bedömning av behandlingsbehov/LSU

SiS har gjort en utredning av problembild och bedömning av behandlingsbehov hos 15 ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. För att ge en bild av vad antisociala ungdomar, som begått allvarliga brott har för problem och behov av insatser redovisas även resultatet av utredningen i detta PM:

Majoriteten av ungdomar som döms till sluten ungdomsvård har allvarliga problem inom flera områden och som kräver insatser över tid. Majoriteten av ungdomarna bedömdes vara i behov av individuell samtalsterapi. Mer än hälften bedömdes behöva insatser mot missbruk. Flertalet ungdomar bedömdes behöva omfattande insatser när det gäller skola/arbete och rent praktiskt stöd av en ledsagare för att klara skola/arbete. Majoriteten behövde också insatser på familjeområdet och hjälp att hitta prosociala sysselsättningar och ta avstånd från kamrater med missbruk och kriminellt beteende. Några ungdomar tillhörde personkretsen inom LSS och några hade lindrigare begåvningshandikapp. Några ungdomar bedömdes också behöva stöd från psykiatrin.

Förteckning över kontakter

2009

Den 25 september 2009 deltog utredningens sekreterare vid en praxisdiskussion om påföljdsfrågor anordnad av Hovrätten över Skåne och Blekinge.

Den 26 november 2009 företog utredaren och utredningens båda sekreterare en studieresa till Oslo, Norge. Resan innefattade besök vid lovavdelningen och kriminalomsorgen vid Justis- och politidepartementet samt hos Riksadvokaten.

2010

Den 3 februari 2010 anordnade utredningen tillsammans med Juridiska institutionen vid Uppsala universitet seminariet ”Ett reformerat påföljdssystem genom villkorligt fängelse?”.

Den 17 mars 2010 anordnade utredningen tillsammans med Juridiska institutionen vid Uppsala universitet seminariet ”Vägen bort från brottslighetens art”.

Den 13-14 april 2010 deltog en av utredningens sekreterare i ett erfarenhetsseminarium för ungdomsåklagare som Åklagarmyndigheten anordnade gällande påföljder för unga lagöverträdare.

Den 21 april 2010 anordnade utredningen tillsammans med Juridiska institutionen vid Uppsala universitet seminariet ”Återfall i ett system med villkorligt fängelse”.

Den 22 april 2010 deltog en av utredningens sekreterare vid Kriminalvårdens nationella kvalitetsråd för frivårdsfrågor.

Den 28 maj 2010 företog utredaren och utredningens sekreterare en studieresa till Helsingfors, Finland. Resan innefattade besök vid kriminalpolitiska avdelningen vid Justitieministeriet och hos Brottspåföljdsmyndigheten.

Den 21-22 september 2010 deltog utredaren och utredningens sekreterare vid ett internatsammanträde på Ekerö som Kriminalvården anordnat i anledning av utredningens uppdrag.

Den 23 september 2010 anordnade utredningen ett seminarium med elva särskilt inbjudna rådmän vid tingsrätt gällande påföljder för unga lagöverträdare.

Den 27 oktober 2010 deltog utredaren och en av utredningens sekreterare i ett av Lunds domarakademi anordnat seminarium i anledning av utredningens uppdrag.

Den 29 oktober 2010 deltog en av utredningens sekreterare i en av Kriminalvården Region Syd anordnad samverkansdag mellan Kriminalvården Region Syd och domstolar i Skåne och Blekinge.

Den 10 november 2010 deltog en av utredningens sekreterare vid en hearing anordnad av Psykiatrilagsutredningen (S 2008:09).

Den 10 december 2010 deltog en av utredningens sekreterare vid ett sammanträde vid övervakningsnämnden i Helsingborg.

2011

Den 26-28 januari 2011 företog utredaren och utredningens sekreterare en studieresa till London, Storbritannien. Resan innefattade besök vid Ministry of Justice, Sentencing Council, National Offender Management Service (NOMS) och Berking and Dagenham Youth Offending Team (YOT).

Den 14 februari 2011 anordnade utredningen ett seminarium med socialsekreterare som arbetar med unga lagöverträdare från tolv olika kommuner eller kommundelar.

Den 15 februari 2011 deltog utredaren och en av utredningens sekreterare vid den av Kriminalvården anordnade konferensen ”Den öppna Kriminalvården”.

Den 8 mars 2011 anordnade utredningen ett seminarium med åklagare gällande utredningens förslag till påföljder för vuxna lagöverträdare.

Den 16-17 mars 2011 deltog en av utredningens sekreterare i en nationell konferens om ungdomstjänst som Stockholms ungdomstjänst arrangerade i samarbete med Göteborgs och Malmö ungdomstjänst.

Den 8 april 2011 deltog utredningens sekreterare i regional praxisdiskussion vid Helsingborgs tingsrätt angående ungdomspåföljder.

Den 14 april 2011 deltog utredaren och utredningens sekreterare vid möte med domarkollegiet vid Södertörns tingsrätt.

Den 13 maj 2011 anordnade utredningen i samarbete med Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm, ett seminarium angående ungdomspåföljder med ungdomsåklagare från Uppsala och Storstockholmsregionen.

Den 9 juni 2011 medverkade utredaren och en av utredningens sekreterare vid länspolismästarmöte i Stockholm.

Den 16 juni 2011 medverkade utredaren och en av utredningens sekreterare vid beredningen för socialpolitik och individomsorg hos Sveriges Kommuner och Landsting.

Den 12 oktober 2011 medverkade utredaren och en av utredningens sekreterare vid Domstolsakademins kurs i påföljdsbestämning i Ystad.

Den 14 oktober 2011 medverkade utredaren och en av utredningens sekreterare vid möte med domarkollegiet vid Stockholms tingsrätt

Den 26 oktober 2011 medverkade utredaren vid möte med företrädarna för S, V och MP i Justitieutskottet.

Den 4 november 2011 medverkade en av utredningens sekreterare vid samverkansmöte angående ungdomspåföljder vid Södertörns tingsrätt.

2012

Den 9 januari 2012 medverkade en av utredningens sekreterare vid samling inför det nya arbetsåret vid Kristianstads tingsrätt.

Den 25 januari 2012 medverkade utredningens sekreterare vid Domstolsakademins kurs i påföljdsbestämning i Umeå.

Den 1 februari 2012 medverkade utredaren och en av utredningens sekreterare vid möte med företrädarna för M, FP, C och KD i Justitieutskottet.

Den 13 mars 2012 medverkade en av utredningens sekreterare vid möte i Malmö med ungdomstjänsthandläggare från Stockholm, Göteborg och Malmö

Den 21 mars 2012 medverkade en av utredningens sekreterare vid möte i Stockholm med företrädare för ungdomstjänsthandläggare i elva kommuner i Stockholmsregionen.

Statens offentliga utredningar 2012

Kronologisk förteckning

1. Tre blir två! Två nya myndigheter inom utbildningsområdet. U.
2. Framtidens högkostnadsskydd i vården. S.
3. Skatteincitament för riskkapital. Fi.
4. Kompletterande regler om personuppgiftsbehandling på det arbetsmarknadspolitiska området. A.
5. Högskolornas föreskrifter. U.
6. Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning. S.
7. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012 – långsiktig säkerhet, haverier och global utblick. M.
8. Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt. Ju.
9. Förmån och fälla – nyanländas uttag av föräldrapenning. A.
10. Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi. Ku.
11. Snabbare betalningar. Ju.
12. Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud. Ju.
13. En sammanhållen svensk polis. Ju.
14. Ekonomiskt värde och samhällsnytta – förslag till en ny statlig ägarförvaltning. Fi.
15. Plan för framtagandet av en strategi för långsiktigt hållbar markanvändning. M.
16. Att angöra en kulturbrygga – för stöd till nyskapande kultur. Ku.
17. Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd. S.
18. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. – den mjuka infrastrukturen på väg. N.
19. Nationella patent på engelska? N.
20. Kvalitetssäkring av forskning och utveckling vid statliga myndigheter. U.
21. Här finns mer att hämta – it-användningen i småföretag. N.
22. Mål för rovdjuren. M.
23. Mindre våld för pengarna. Ku.
24. Likvärdig utbildning – riksrekryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med funktionsnedsättning. U.
25. Enklare för privatpersoner att hyra ut sin bostad med bostadsrätt eller äganderätt. S.
26. En ny brottsskadelag. Ju.
27. Färdplan för framtiden – en utvecklad flygtrafiktjänst. N.
28. Längre liv, längre arbetsliv. Förutsättningar och hinder för äldre att arbeta längre. S.
29. Sveriges möjligheter att ta emot internationellt stöd vid kriser och allvarliga händelser i fredstid. Fö.
30. Vital kommunal demokrati. Fi.
31. Sänkta trösklar – högt i tak Arbete, utveckling, trygghet. A.
32. Upphandlingsstödet framtid. S.
33. Gör det enklare! S.
34. Nya påföljder + kort presentation. Ju.

Statens offentliga utredningar 2012

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt. [8]
Snabbare betalningar. [11]
Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud. [12]
En sammanhållen svensk polis. [13]
En ny brottskadelag. [26]
Nya påföljder + kort presentation. [34]

Försvarsdepartementet

- Sveriges möjligheter att ta emot internationellt stöd vid kriser och allvarliga händelser i fredstid. [29]

Socialdepartementet

- Framtidens högkostnadsskydd i vården. [2]
Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning. [6]
Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd. [17]
Enklare för privatpersoner att hyra ut sin bostad med bostadsrätt eller äganderätt. [25]
Längre liv, längre arbetsliv. Förutsättningar och hinder för äldre att arbeta längre. [28]
Upphandlingsstödet framtid. [32]
Gör det enklare! [33]

Finansdepartementet

- Skatteincitament för riskkapital. [3]
Ekonomiskt värde och samhällsnytta – förslag till en ny statlig ägarförvaltning. [14]
Vital kommunal demokrati. [30]

Utbildningsdepartementet

- Tre blir två! Två nya myndigheter inom utbildningsområdet. [1]
Högskolornas föreskrifter. [5]

- Kvalitetssäkring av forskning och utveckling vid statliga myndigheter. [20]
Likvärdig utbildning
– riksräkryterande gymnasial utbildning för vissa ungdomar med funktionsnedsättning. [24]

Miljödepartementet

- Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2012 – långsiktig säkerhet, haverier och global utblick. [7]
Plan för framtagandet av en strategi för långsiktigt hållbar markanvändning. [15]
Mål för rovdjuren. M. [22]

Näringsdepartementet

- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – den mjuka infrastrukturen på väg. [18]
Nationella patent på engelska? [19]
Här finns mer att hämta – it-användningen i småföretag. N. [21]
Färdplan för framtiden
– en utvecklad flygtrafiktjänst. [27]

Kulturdepartementet

- Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi. [10]
Att angöra en kulturbygga
– för stöd till nyskapande kultur. [16]
Mindre våld för pengarna. [23]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Kompletterande regler om personuppgiftsbehandling på det arbetsmarknadspolitiska området [4]
Förmån och fälla – nyanländas uttag av föräldrapenning. [9]
Sänkta trösklar – högt i tak
Arbete, utveckling, trygghet. [31]